

ZARATE MIKEL Lezaman jaio zen 1933an. Hautzaroa ta gaztaroa ikasten eta etxegile zen bere aitari laguntzen emari zituari. Hogeii udaberriren bizitasunez, lan, ikaste ta herri giroz gantzuturirik, bere gora-minez bultzatua izanirik, Derioko Apaizgai Ikastetxean sartu zen, apaiz izateko asnotan. Berez eta betirik, literatura aitorako izan du joera ta aparteko grina sutsua. Aspaldidanik, Markina aldeko parroikia batean —Gerian— bi urte apaiz lanetan jardunez gero, Seminario Ikastetxean dihardu irakasle ta edukatzaile bezela; orregaz gainera, Deustoko Unibersidadean «Románicas» ikasketak amaitzen ari da. Begi ernea ta bihotz sakon ta zabala dituen zerorrek ikusiko duzu nobela hau irakurtzean. Nobela, bene-benetan euskalduna, gaztea eta gaur-gaurkoa dela aitortu behar. Azken urteotan gure euskerak izan dituen eraberritzeak eta herri bizitzak dituen konorteratu nahiak gorputz hartu dute euskal irudimenez jositako nobela hontan.

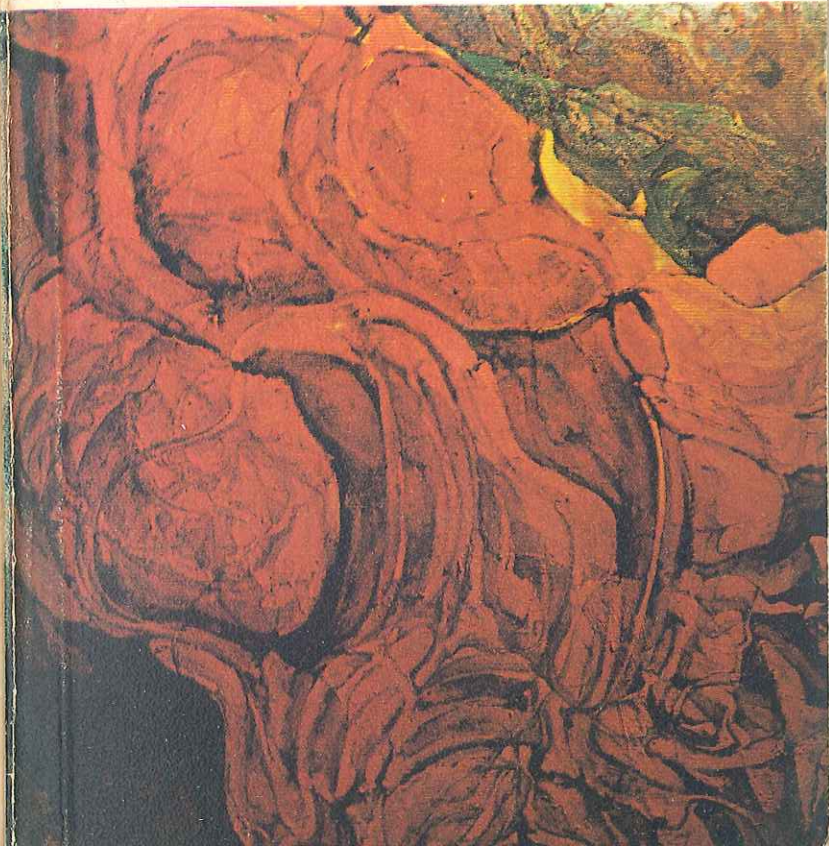
 ETORBIDEAN
KULTURA

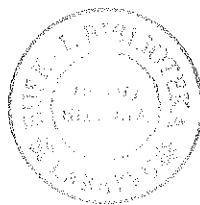
Mikel Zarate
Haurgintza Minetan

Mikel Zarate

HAURGINTZA MINETAN

ETOR

Euskal Biblioteka Labayru

1021376
LITERATURA / N. 2657

Mikel Zarate
Haurgintza minetan

«TXOMIN AGIRRE
SARIA» - 1972

Literatura

Azala: Ruiz Balerdi

 ETORBIDEAN
KULTURA

*«Haurgintza minetan eta intzirika dagoz
izaki guztiak; gu ere bai...» (San Paulok)*

Euskara batuago baterantz bultzatu
nauten guztiei: esker mila ta mila esker.

ISBN 84-400-6023-8

D. L. S. S. - 236 - 1973

© Mikel Zarate

Irarkola: E. Itxaropena S. A. - Bitor Pradera, 2 - Zarautz, 1973

Neuk baneki...!

Izan hitzaurrea da, baina hitzatzearen ordeazko hitzaurrea.

Nobela hau irakurri ta gero ala aurretik irakurtzekoa...?

Dena dela, hitz egin beharra dut. Bai. Irabazi egin dut postura (gero jakingo duzu zein den), eta ehun mahats aihen eta hogeitau bost musker kolkoratu, ta hamar botila ardo indartsu sabeleratu ditudanez gero, hitz egin beharra dut, aurretik edo atzetik. Kantatu beharra ere bai.

*«Pipa hartu ta txoratzen naiz,
ardo edan ta mozkortzen naiz,
mozkortu eta erortzen naiz...
Nola demontre biziko naiz?
Tra le ra le ra...»*

Oraintxe lehentxoago, postura irabazi ondoren, Urde ta Urruxa ta beste iratxo lagun batzuek, Erdi-

kaleko hostatuan egon gara, nire poztasuna ospatzen. Janari ta edari mahaian ugari, ta gero jakina, danak kantari, danak dantzari. Eta nik

*«Hamar botila txankraturik,
azken basua klikaturik,
azken txirrista irentsirik,
boltsa deraukat turrindurik.
Tra le ra le ra...»*

Halako batean, eta bat batean, jo egin naute nonbaitetik agertu diren bik, edo hiruk. Nire iratxo lagunak, ikaturik, alde egin dute berehalaxe. Eta bakar bakarrik utzi naute. Hostalariak urreratu zaizkit orduan.

*«Urrundu zaizkit aixdideak,
eta urbildu hostalerak...»*

Egia esan, ez didate min haundirik egin ni jotzera etorri direnak, erdi mozkorturik edo erdi zoraturik egon direlako, nire antzera.

Baina zer dela ta etorri ote dira nire aurka txakur amorratuak bezala? Era askotariko mozkorrek dagoz baina...

Kanpora atera naizenean, hostatu aurrean aurkitu ditut, berriz ere, mozkortiok. Eta izugarritzko burrukaldi bat egin dugu mozkorti guztiok. Eta negar ta parre, adisdide ta haserre, errebesatzen, gonbitatzen, goitika, goraka, okeka, hondatu hondatu egin dugu elkar.

Azkenean, zorionez, burrukaldia besarkaldi bihurtu da. Eta, kanta kantari, etxerantz jo dugu. Zein etxetarantz? Ez dakit.

*«Baxter guztiak inguruka,
bideak ere inarroka.
Munduak zer du? Hau da hinka?
Goazen etxerantz andarkoka...»*

Mutiko gazte bat ikusi dugu bidean (bat ala bi izan dira?), eta ez du parrerik egin gu ikusi gaituean. Harriturik gelditu da. Hauxe abestu diot nik, orduan, hari:

*«Mutiko gazte ta leiala:
konseju onak ar zaitzula;
otoi, bizian ez zaitela
sekulan mozkor ni bezala.»*

Ekidazuko iratxoak

Gaueko hamabiak dira telebisioko erlojuan.

Gabonzahar eguna da ta, bestetan ez lako erlojua ikusten da: Madrilgo Eguzkiaren Ateko erlojua.

—*«... y suenan ya, señoras y señores, las doce campanadas del reloj de la Puerta del Sol de Madrid...»*

Eguzkiaren Ate aurrean, mila eguzkitxoren argitan, gizatalde ikaragarria ageri da. Goraka, txaloka, dantzan, kantuka..., jolasean ari dira.

Nire herrian ere, Ekidazun, aupadaka, dantzan eta kantuka ari dira, jaioparri dagoen urteari agurka.

Kantuka dabilta ekidazuarrek, eta oraingo haurtxoen abesti berriak kantatzen dituzte, telebisiorean ikasitako abesti berriak.

*«Juventud, alegría,
con el champán Hordía.»*
*«Ropas interiores Gerripe,
en Confecciones Felipe.»*

«*Mantas Logura:*
¡Qué hermosura!»
 «*Flan Goso:*
¡Delicioso!»

Bost minutu daramatzite horretan. Izan ere, bost minutu lehenago jaiotzen da urte berria Ekidazun. Lanera, trenera, elizara, jolasera..., edonora garaiz heltzeko, bost minutu aurreago ibiltzen dira hemengo erlojurik gehienak. Nirea ez, ez bai dut erlojurik. Erlojua? Zertarako? Ekidazuko argiaren argitan eta ilunaren ilunetan bizi naiz ni, izadiaren erloju utsezinaren argitan eta ilunetan.

Ekidazu irakiten dago gaur. Janariaren eta edariaren eta adiskidetasunaren eta poztasunaren suak piztu egin ditu ekidazuarren bihotzak.

Ekidazu irakiten dago gaur, pozaren pozez. Baina kezka, tristurak, elkar ikusi-ezinak, gorrotoak eta era askotariko erdiminak ere hantxe dagoz, pozaren borbor biziaren muinean, bigundu barik, egosi barik oraíndino.

Olazaharko Koldoren oinetan dagoen katarrak, osterak, ez du erdiminik, ez gorrotorik, ez...; katuen zeruan dago, erdi lotan, adimen gabeko askatasunezko zeruan.

Erdi lotan dago Olazaharko familia ere, sukaldean, telebisioa ikusten. Ez du jolaserako gogorik, antza.

—¡Viva 1968! — irakurtzen du Klaudiok telebisioan, ezpain erorian zintzilik duen txokor mutxikinari dantzan eraginez.

Ekidazuko familiarik zaharrenetakoa da Olazaharkoa. Eta olazahartar asko dago oraíndino Ekidazun

baina, Olabarrira ezkondu diralako batzuk, Gaztelara joan diralako beste batzuk, eta hil egin diralako beste asko, olazahartarren familia eskastu, murriztu, egin da aspaldiko urteotan. Olazaharko baserrian ere ogeiren bat lagun bizi izaten ziren lehenago; baina orain zortzi bakarrik bizi dira: sei neba-arreba ta hauen aita ta amona: Klaudio, Kelemente, Kosme, Kaxinto, Koldo, Amaia, Juan eta Eskolastika: bost mutilzahar, neskazahar bat, gizon zahar bat, eta andre zahar-zahar bat.

Aita ta amona kantatzen hasi dira.

«*Urte berri,*
txerri belarri
daukanak eztaukanari;
nik eztaukat eta niri...»

Auto baten bozina hotsa da kanpoan. Koldoren lagunak dira. Botxoako jolastoki batera doaz.

Koldo gazteena da Olazaharko familian, etxeko seinak, kutuna. Hogeitahamar urte ditu, baina eman berrogei ematen ditu. Ezkaratzeko horma batean dagoen egutegiko Jesukristoren antza du Koldok, bere ile ta bizar luzearekin. Odolgorria dugu, azkarra lanerako; baina etxean dago aspaldion lanik gabe.

Abrigu urdin eder bat jantzi, karatula bat besapean hartu, ta alde egiten du Olazaharko mutil mardo beltzeranak.

—Haundia da, gero, gaurko gazteen kontua! Hau da egonezina...! Gure denboran a... — dio amona zaharrak, Eskolastikak, bere iloba gazteena alde egiten ikustean — Gu, Gabonzahar arratsaldeetan, herriko plazan biltzen ginen, neska ta mutil, eta

aurreku ta dantzak egiten genituen... Bai, haiek ziren Gabonzaharrak haiek! Urteberriz, agilandoa ematen ziguten gizonak; Erregenez, berriz, geuk ematen genien. Ez ahal duzue entzun inoiz orduan kantatzen genduen kantua? Ez? Hara:

*«Agilando de montaña,
biru intxaur ta lau gaztaina;
baren gainean lau sagar,
nik bai altzoa zabal-zabal.»*

Bere bizkar okertuaren gainean larogei ta hama-bost urte dituelarik, bazter batean dago amona, ximel-ximel eginda, ezur ta azal, ilotz bizi. Bazter batean dago amona, baztertuta, sorgin irudi, lehenaren kronista. Eta errekatxo bateko ura bezala, etengabeko jardunean, murmurrean, ari da, bakar bakarrik.

*«Baga, biga, biga, laga, boga, sega, zabi, zobi,
bele, arma, xixpa, tiro, punp...!»*

—Egon isilik apur batean, amona, telebisioa entzuteko. Bestelan... — esaten dio Kaxintok.

Baina isilik egon Eskolastika? Bai zera! Bakarrik dagoenean ere ez, agin barik egon arren eta eztarria guztiz motelduta euki aurren.

—«Bat, Patxi Parrat; bi, Patxi ipurdi; biru, Patxi ba du diru; lau, atsoak agurea nahi du; bost, klosk eta klosk; sei, etxe bete behi; zazpi, etxea bete zapi; zortzi, etxea bete zorri; bederatzi, etxea bete baratxuri; hamar, txakurrak marmar; hamaika, txakur zabarrak lukainka; hamabi, bota itzak platerera begi bi.»

—Isilik egoteko, ba! — Klaudiok.

—Ba zara, gero, zu ere...! — Kelementek.

—Isilik egongo ez dena jakinik, zertan ekin, ba? — Amaiak.

—Hori, ba — Juanek.

—«Bat eta biga, ihauterietan gira; biru eta laur, ni alegere gaur; laur eta bortz, ni zutaz agradoz; sei eta zazpi, zu ere bai naski; zortzi ta bederatzi, etzaitzula gaizki; hamar hameka, ohera laisterka; hamabi hamairu, haurño bat baginu; hamalau hamabortz, adiós aurtengotz; hamasei hamazazpi, atsoa dugu eri gaizki; hemezortzi hementerzi, eta hil behar naski; bogoi bogoi ta... bat..., atsoa... ton...ba...lat...»

Magnetofonoa isildu da. Loak hartu du, eta momia bihurtu da.

—Dena doa gorantz, baina andren lotsa behe-rantz — dio bere artean Juanek, telebisioan agertu den emakume bat ikusirik.

«HERIOREN DANTZA» egiten ari da Artza ta Gurbitxaren Baleta. Dantza zoragarria eta negargarria, benetan!

Olazaharkoak ezeze, Enekonekoak eta Agarrekoak ere, telebisioaren aurrean dagoz orain. Baita Goikoetxeoak, Ibarakoak, Bolukoak, Dendarinekoak, Markonekoak eta Errotabarrikoak ere. Norzuk ez? Kaletarrak eta baserritarrak, zaharrak eta gazteak, haundiak eta txikiak..., telebisioa ikusten dagoz orain gehienak. Ni ez.

Nik ez dut nahi holako telebisorik, holako denbora eramangarririk. Ez dut nahi holako droga berri-rik, holako alienaziorik, herria jendetu, masatu egiten duen tramankulu ganorabakorik.

Ni idazten ari naiz, idazten jo ta ke. (Funtsgabeko nobela bat? Ipui parregarri bat? Olerki ta kantu txorta bat? Herri baten gorabeherak? Neure gorabeherak? Benetakoak? Asmatutakoak...? Laister ikusiko duzu.)

Apostu bat egin dut eta nobela bat idatzi nahi nuke, zorro bat bete. Hain zuzen ere, zorro bat da nobela, edozer gauza edozein eratarata hartzen duen zorroa.

Nor naizen? Ekidazuko iratxo bat. Bai, Ekidazuko iratxo bat naiz; Ekidazun jaio nintzen orain dela... ez dakit zenbat urte; Ekidazun hazi ta hezi ninduten; eta Ekidazun hazi ta hezi nintzen. Ekidazukoa eta ekidazuarra naiz. Ezagutuko nauzu..., baina goazen harira.

Hamabiak eta ogei dira Olazaharko ezkaratzeko erlojuan. Urteberria negarrez dago.

Lo kuluxka bat egin ondoren, ohera doa Eskolastika. Juan ez da konturatu bere ama oherantz joan denik, lo bai dago. Igerri gabe, telebisioko kantu ta dantzen kulunkaz loak hartu du.

*«O zein haizen eder loa:
heriotzaren anaitzakoa,
bizitzazko urloa...!»*

Txapela okertu egin zaio Juani, eta honen buru zabaleko ile batzuek ezkutatu egiten diote ximurrez josita duen kopeta. Juanen begi txiki ta bizkor ta urdinek ez dute orain deus ere ikusten. Sudurra ta okotza, luzengak biak, elkarri mun eman nahirik

ditu. Gaurko periodikua du bere esku troskoetan. Lo zurrunga batzuk egiten ditu noizpeinka.

Zahar egin da Juan ere; gaixorik dabil, gainera, aspaldion. Lehenago izan balitz..., lo Juan Gabonzaharrez? Ez horixe. Izan ere, erne, bizkor egotekoa dugu Juan. Lehenago izan balitz..., dantzan, bertotan, kartatan, kantatzen edo ipui kontatzen ibiliko zen. Bai horixe.

Lehenagoko gizon ospetsua da Juan; aipagarria, famatua. Nork ez du ezagutzen Ekidazun Juan errementaria? Gizon xebleagorik...! Bere ateraldi zorrotz ta parregarriak ipui bihurtu dira.

Kasildak, bere emazte izan zenak, beregandu nahi izan zuen senarra, «onbideratu»; baina alperrik (alperrik da Juan makilatua, berez ez bada bedein-katua). Ekinaren ekinaz, horraitio (ekina okerra da ta, andrazkoena batez ere), beregandu zuen apur bat (zelakoa Mari, halakoa Peru), eta hitzak neurtu ta landu egiten zituen Juanek Kasildaren aurrean, ta ateraldi gordinak ta usai txarrekoak egokitu. Baina, hala ere (ekina okerra da baina, ezina okerrago), hain etorri haundia zuenez, batzutan, konturatuta edo konturatu barik, naiz ta Kasilda haserretu, oso-osorik botatzen zituen.

—Ipurdian eta mihinean duzue indarra zuok androk, eta ipurdikoa galtzen duzuenean, beldurgarria izaten da zuen mihina.

—Jesus, Maria ta Jose! Juan, Juan...! — esaten zion Kasildak — Ba zara, gero! Gordinkeriaren bat esan gabe ezin egon.

Juanen ateraldi zorrotz ta parregarriak ipui bihurtu dira Ekidazun, bai.

Behin batean, asto gainean zihoan Juan. Belar pizka bat ekartzera zihoan. Halako batean, adar-jotzaile bat topatu zuen Olazahar barreneko bidegurutzean.

—Egunon, Juan! Nora zoazte biok?

—Hirurontzat belarretan.

Beste behin...

Itzartu egin da Juan. Bere praka barrenetan buz-tana garbitu duen katuak iratzarri du.

Klaudio, Kelemente, Kosme ta Kaxinto telebisiora begira dagoz. Hau dute emaztegai berri.

Kantatzen ari den emakume gazte ta ederra iren-tsi egin du Kaxintok begiz. Lehenago, aberastu aurretik, jantzi zahar nabarmenez jantzita, protesta-kantuak kantatzen zituen mundu guztian entzute haundia duen abeslari horrek; orain ez du holakorik kantatzen.

Paiaso batzuk ikusi nahi lituzke Kosmek. Kele-mentek malabaristak. Klaudiok ohea, ia lo dago ta.

Hamabi t'erdia jo dute egongelako erloju za-harrean. Bost minutu aurrerago dabil, jakina.

«Siempre a su disposición:

Camisería Egunon.»

«Gurdi, Gurdi, Gurdi:

Este es su coche.

Gurdi, Gurdi, Gurdi:

El coche que le hará feliz.

Gurdi, Gurdi, Gurdi, Gurdi, Gurdi...»

Mutilzahar taldeak zigarroak biztu ditu. Amaiari ere eskeini dio Kaxintok.

—Ba jakizu ez dudana erretzen.

—Erre bat gaur. Bategaitik...

—Ez, hola nagoelarik bat ere ez.

Izan ere, haurdun dago Amaia. Ezkondu gabe egon arren, haurdun dago. Eta inork ere ez omen daki laister jaiotzeko duen haur horren aita edo sortzailea nor den. Jakina, Amaiak berak ba daki, baina ez du nahi agertzerik.

Joanak joan ta gero gerokoak, lasai dago orain Amaia, erdi lotan. Baina estu ta larri ibili zen orain lau ilebete, ta estu ta larri ibili ziren etxeko guztiak ere, goiak jo ta beheak jo, haseirez.

—Holako lotsagarririk...!

—Gazte bat izan balitz ere...!

—Baina...

Etzetik kanpora bota nahi zuten mutilzaharrok. Azkenean aita baretu zituen.

Olazaharkoak estu ta larri ibili ziren Amaiaarena jakin zenean. Ekidazuarrak, ordea, txutxumutxuka, eztabaidaka; pozik batzuk, poztasun maltzurrez; tristeturik beste batzuk, tristetasun saminez. Lehenda-rrak eta oraindarrak, eskuittarrak eta ezkertarrak, atzelariak eta aurrelariak, zuriak eta gorriak, aberatsak eta pobreak, zaharrak eta gazteak, haundiak eta txikiak, txutxumutxuka eta eztabaidaka ibili ziren ekidazuarrak Amaia izorra zegoela entzun zutenean; baina gutxi joan ziren Olazarrera honi laguntzera; jakina: inoren ardura pago adarrean.

«Giputxa» esaten diote Amaiari ekidazuarek, han, Gipuzkoan, jaio zelako gerrate denboretan; han, bere osaba baten etxean bizi izan zelako urte askotan, eta emeki-emeki hitz egiten duelako.

Ezkontzeko era asko izan ditu Amaiak baina, gurasoekaitik edo beragaitik, honegaitik edo horregaitik, dena dela, ezkondu gabe geratu zen, ta honetzker... Izan ere, hogeitau emeretzi urte ditu.

Odol-zurbila da. Bihotz oneko neska, baina otza eta isila; zentzunduna, gibel eta arte haundikoa, baina xoxonga samarra. Amatara eman duela esaten zuten ekidazuarrek lehen; orain, seindun gelditu ondoren, aitatar ere eman duela esaten dute.

Lehenagoko gorputz bihurkorra, aukerako gorputz lerdena, neurrigabetu egin zaio, eta edertasun berri bat hartu du: ama izateko dagoenaren edertasun ederra. Ile gorri ugaria txori urdin batekin lotu du. Ixur banaka batzuk agertu dira bere bekoki zabal leunean. Begi ilun ederrak itsu ta estalita ditu orain. Bere aitaren antzera, sudur luzenga du. Oreinez bete zaizkio masaila kolorgak. Kukuka eta dizdizka ari da urrezko agin bat ezpain eder arrakalduen bitartetik.

Sabelean saltoka dabilkion haurrak eraginik, dararakada batzuk egiten ditu, noizean behin, lo dagoen bitartean. Ametsetan ari da.

«Batzar batean dago, Aitzarteko fraileen komentuko egongela haundi batean. Zahar ta gazte, gizonetzko eta andrazko, ekidazuar mordoa bildu da bere ondoan.

Elkar-izketan ari dira ekidazuarrok, elkar-izketan garaxika, deiadarka, oihuka, orroaka, irrintzika, arrantzaka...

Halako batean, burrukan hasten dira, ukabilka. Eta belarriondokoa doa, belarriondokoa dator; iraina doa, iraina dator.

—Gora!

—Behera!

—Harantza zu!

—Honantza ni!

—Ni, zu, gu...!

—Gu, zu, ni...!

—Barrura!

—Kanpora!

—Hatxe!

—Atxe!

—Bai!

—Ez!

—Atzera!

—Aurrera!

—Ez!

—Bai!

Danen erdian hartu, ta estutu egiten dute Amaia. Izerdi patsetan dago, sasi artean, biloizik, eztulka, usinga, arnasoska... Haur jaioparri bat du bere besartean. Zazpiki bat dirudi. Odoletan dago, ta odol ez zikintzen ditu inguru guztikoak. Hil nahi dute, antza, batzuek.

—Kanpora bota! Hil sasiko hori!

Karlistada gerrateko burrukaldi bihurtu da batzarra, biltzarra, bilgunea, bilkorra, bilkuntza, bilera, batzakuntza..., ba...bil...ba...ba...bil...ba... Trapu zahar bat bezala darabilkite umea. Ene! Zazpi anka ditu...!

Gizon bizartsu koxkor batek hartzen du bere besartean, ta apa goxo bat ematen dio. Haurra bizirik dago, negarrez bai dago...»

—Zertan zagozte hor lo? Zoazte ohera! — esaten die Klaudiok Juani ta Amaiari.

Auto baten hotsa da.

Bizkor, Olazaharko txakurra, zaunka hasi da, etxe aurreko bere txabolatxoan.

Otz dago ta oso ilun kanpoan. Euria da, zarrararra. Ordu bata izan arren, argi asko dagoz biztuta oraindino Ekidazun. Gaur ez dira logura ekidazuarrak. Umore txarrik ere ez dute. Noizik behin, pilak gastatuta dituzten transistoren antzera, kanta-hots indarga batzuk heltzen dira Olazaharrera.

*«Ez, ez dut nahi
horrelako zibilizaziorik...»*

*«Agur, agur, agur,
ilargira noa.»*

Bizkor zaunka ari da, etengabe, katea apurtu aginean. Katuren bat edo arratoiren bat edo ikusiko du, nonbait eta... Ez; pausu hotsa da. Norbait dator. Itzarrik eta erne dagoz orain Olazaharkoak.

—Nor ote da? — galdetzen du Amaiak.

—Gazte talderen bat? — Juanek.

—Zoaz, Kosme, nor den ikustera — Klaudiok.

Etxe aurreko argia biztu, ta atea zabaltzera doa Kosme.

Sei gizon datoz Olazaharrera. Ekidazuko txakur granjako Don Trifonen serbitzariak dira.

Bizkorrek ez ditu adiskide, antza.

Kosme harrituta gelditzen da haiek ikustean.

—Su tu le depupa Coldo pedeladi de le di de le loa poletu? — galdetzen dio batek.

—O lo de bodo Coldo, Coldo sopomo to lo no? — galdetzen dio beste batek.

Kosmek ez die ezer ulertzen. Ez erantzuten. Estatua bizi mutu bat da.

Orduan, baimenik eskatu gabe, barrura sartzen dira gizonok, arrapaladan. Etxea arakatzen asten dira hiru. Beste hirurek galdera asko egiten diete Olazaharkoei.

—Lupulu le de ti tu ke do?

—Esacademosu solodemion?

—Seesquesavadetrosvono?

—Notuquiesaladonesavacademusolodemion?

Ez dakite zer erantzun Olazaharkoek. Zurbilduta dagoz danak, geldi-geldi.

Itaurezura, ostera, txalaparta jotzen ari da; trumoa eta aizea eresi bat kantatzen; eta tximistak, han, hor eta hemen, «Argazkarien-dantza» egiten.

Dirudienez, norbaiten edo zerbaiten bila dabil-tza Don Trifonen serbitzariok gora ta behera, batera eta bestera, behaztopaka, eztabaidaka, biraoka...

—Zer? Nor da? Nor dabil hor? Amaia! Amaia...! — dio Eskolastikak ohetik, abots gozakaitzez, gizon ezezagun bi bere gelara sartzen ikustean.

—Tran la tros de trava mecauen si es de prin la golue.

—Tella caja vie!

—Zer gertatu da? Nortzuk dira gizonok, Amaia? Zer nahi dute?

—Ezer ere ez, amona. Egin lo lasai...

—Baina...

—Ixxxxi!

—E...! Nortzuk zarete zuok, bada? Noren bila edo zeren bila zabiltzate, bada...?

—Raqueque taes!

—Se no.

—Amona! Ixxxxxxx...i!

—Baina...

Etxe guztia errekistatu ta gero, alarauka asten dira Don Trifonen serbitzariok. Ez omen dute aurkitu nahi izan dutenik. Beste etxeren batean egongo da, beharbada. Berehalaxe ateratzen dira, arineketan; Olazahar ta olazaharkoak dardaraz gelditzen dira.

—Zer gertatu ote da? —dio Juanek, hortzak, bihotza ta belaunak derdarakadaka dituelarik.

—Nork jakin? Ez bai diegu ezer konprenitu —egiten du bere baitan Kelementek.

—Koldo aipatu du batek —dio Amaiak.

—Bai —Klaudiok.

—Bai —Kaxintok.

—Koldoren bila etorri ote dira, bada? —galde-tzen du Kosmek.

—Ba liteke — Amaiak.

—Zer dala ta orain? —Klaudiok.

—Ba dakizu: Don Trifonek... — Amaiak.

—Don Trifonek zer? —Kelementek.

—Zer egin dio hari Koldok, ba? —Kaxintok.

—Zertarako etorri dira, orduan, gizonok...? —Kosmek.

Galderen erantzuna mututasunean ito da.

Haize gorri zakar bihurria marrumaka dabil orain Olazaharko lebio ta ateetako irrikituetan, barrura sartu nahirik; eta euria zurrunbiloka haren kolkoan. Trumoa ere orroaka dabil orain, zauritutako basur-

dearen antzera. Tximistak ez dute bukatu oraindino «Argazkarien-dantza», eta, txitean-pitean, gaua egun bihurtzen dute.

Halako batean, ustegabeko hodei-garraska durundiotsu bat entzuten da, eta Olazahar ilun-ilunetan gelditzen da bat-batean; ilun-ilunetan kanpotik eta barrutik, argia joan egin da ta.

Otoitz bat murduskatzen du Amaiak.

«Santa Barbara, santa Kruz!

Jauna, balia zakiguz.

Inozenteen ogia:

Jauna, miseriordia.»

—Itzali telebisioa, Kaxinto, ta ekarri, Klaudio, pozpoloak, kandela bedeinkatu bat ekarri ta irazegi dezadan.

Hauzoko Tomasek ez du holakorik egingo. Ostosketan ari denean, kartak aidean bota behar direla esaten du, ostotsak infernukoaren astruziak diralako.

Don Julian medikuak, ordea, ez du izaten infernukoaren astruzien beldurrik, tximistorratza duelako bere etxeko teilatuan.

Bizkorrek ba du beldurra. Isilik eta dardaradaka egon da apur batean bere txabolatxoan sakon sartuta. Baina zaunka asi da berriz ere. *Txau!* eta *txau!*, iguina ematen dit. Haren ondoan ari naiz idazten eta, ausika diarduen bitartean, ezin dut ezer ganoraz idatzi. Euriak eta haizeak ez naute nekarazten. Izan ere, eskuetan ditudan orriak ahate lumazkoak dira ta ez ditu bustitzen euriak, ezta haizeak eraman ere arbel orrietan josi ditudalako. Ezten bat da nire luma, ta ez dut tintarik erabiltzen.

Isilik egoteko esaten diot Bizkorri. Baina alpe-
rrik. Lehen baino gogotsuago ari da orain zaunka.

Enekoneko Pedro dator Olazaharrera. Zertan ote
dator ordu honetan? Urduri ta arnasoska dator.
Afrontuagaitik, guardasolari esku biekin obeki eus-
teko, ahoan dakar esku-argia. Atzerantz datorren
ipurtagi bat dirudi. Bizkor zoratu egin da.

Guardasola hertsu, ate ondoan utzi, ta ate-joka
hasten da Pedro. Berehalaxe irekitzen du atea Kos-
mek.

—Gabon, Kosme!

—Gabon, Pedro!

—Ohean egongo zinetela uste izan dut baina...

—Oraintxe egon gara joatekotan. Zer? Bakez
zatoz?

—Bakez edo...

—Sar zaite barrura. Argia joan zaigu ta erdi ilu-
netan gagoz.

Pafaka ari da Pedro. Arnasa bete ezinik dago,
ta izerditan. Toteldu egin da gainera.

—Gabon guztioi! Ba..., zera..., ni ohean egon
naiz, eta... Gure Paulin... Ikusi ditut Don Trifonen
serbitzariak. Ba..., zera... Koldo zuena ta... berare-
kin egon diren lagunak atxilotu egin dituzte...

—Atxilotu?

—Bai. Don Trifonen serbitzariak...

—Baina atxilotu zer dala ta egin dituzte, bada?

—Ez dakit. Gure Paulin etorri zaigu oraintxe
bertan, ta hark esan digu. Bera ere estu ta larri ibili
omen da.

Mintzo ezina du Pedrok, baina egin egiten du
hitz. Olazaharkoen mihinak, oster, lotu egin dira.

Amaiak negarrari ematen dio, eta sabelean dara-
man umeak salto batzuk egiten ditu. Bat-batean,
Juanen bihotza karraskadaka hasten da, makina
zahar baten antzera. Ibili ba dabil baina... Gelditu
egin da apur batean...

Aratinik jausten da Juan eta Kaxintok eta Kos-
mek hartzen dute besartean. Eta ohera daramate
berehalaxe.

Konorterik gabe dago Olazaharko etxaguna, eta
alboko horma baino zuriago du arpegia. Oztaz-oztaz
hartzen du arnasa ere. Bere bihotzaren taupadak oso
motelak dira.

—Aita! Aita! Aita! — deika dabilkio Amaia.

Aitak ez dio ezer erantzuten.

—Zoaz, Pedro, mesedez, medikuarengana — es-
katzen dio Klaudiok.

—Apaizari ere, badaezpada, abisatu beharko zaio
— dio Amaiak.

Ordubietarantz doa.

Enekoneko Pedro ere ba doa, medikuari ta apai-zari abisatzera.

Azkenengo sorgin banakak ere oraintxe doaz ake-larrera arineketan, berandu doaz ta.

Ekidazuko *Sorgin-koban* elkartu dira gaur sorginak. Baina hemen ez dira elkartzen beti. Zugarramurdiko leizetan, Larrun mendian, Ataungo Mandobitako zubipean, Orozkoko Garaigortako aitzean, Dimako Petralanda zelaian, Aezkoako Petiberren, eta beste toki askotan biltzen dira.

Ostiraletan biltzen dira, hau omen da akelarreak egiteko egunik egokiena ta, ostiraletik larunbatera bitarteko gaua. «*Ilunezkilan atera ta argiezkilan sartu.*»

Akelarreetara joan aurretik, gantzu bereziz gantzutzen dira sorginak, sorginkeria hau sorginkiro esanez: «*Hodei guztien aspitik, sasi guztien gainetik.*»

Sorgin talde haundia bildu da gaur Ekidazuko *Sorgin-koban*. «Ez garala ta ba garala, mila ta bos-tehun hemen garala.»

Oraintxe heldu dira kobara azkenengo sorginak.

*«Ekidazuko sorgin-koban,
aker bat dago erdian.
Atso errenak dabilz
bere aurrean dantzan.
Goazen, goazen, goazen
haiei laguntzen,
mendi ta arkaitz artean
ujuju egiten.»*

Bakarleku batean dago Ekidazuko *Sorgin-koba*, Olazahartik kilometro batera edo hola, Aitzmendiko artadian. Sarrerako ate hutsa estu samarra du; baina barrura sartutakoan, mila lagun lasai egoteko lekua du. Santuz beterik dagoen eliza bat dirudi barrutik. Izan ere, urak eta kareak eta aizeak landutako sorgin-imajinaz beterik ditu alboetako hormak, eta aitz-negarrak egindako orratzez apainduta goia, sabaia; ur bedeinkatu ontzi itzal baten antzeko aitz mokor bat ageri da bazter batean, eta ur beltz otz zikin geldia lo dago aren altzoan. Toki iluna eta ituna da, benetan, eta larria hemengo pakea.

Akerbeltz gurtzen ari dira orain sorginak. Eta, banan-banan, bata bestearen ondoren, hari ipurdian mun egitera doaz. Hormetako sorginak ere, Akerbeltzerengana joan nahirik edo, atzera-aurreraka dabiltza, kriseiluen argitan.

Sorginen buru den Akerbeltz, haien erdian dago

haundi eta beltz, jainkotxo edo erregetxo bat balitz bezala.

—Eperrapan zapadapan zaper dupon opor? — galdetzen dio Akerbeltzek sorgin gazte bati auntz-erdaraz.

—Hapari honpedaperrak zupiri ipopurpedipoa garpubiputzepuko — ihardesten dio apalki sorgin gazteak.

Aintzina, gazte ginelarik, maiz joaten ginen Urde (Gezalako iratxo lagun bat) eta ni sorginen ake-larreak ikustera. Eta, behin batean, (gazte egon ere ta), Akerbeltzi ipurdian mun egitera joan zen Urde ere, zapatarien ezten bat eskuan hartuta. Eta mun egitean, ipurditik sartu zion eztena Akerbeltzi.

—Sorgin berri honek muturreko bizarrak zorrotzak ditik — esan zuen Akerbeltzek.

Leher egin genduen parrez Urdek eta nik.

Bukatu dute sorginak mun egite hori, eta dantza zoroak egiten hasi dira mozorro nabarmenez jantzita. (Mozorroz ala zomorroz? Ala bietara? Ahaztu egin ote zait idazten ere, ba...?).

Dantzan eta kantatzen ari dira sorginak.

*«Sarian zun zun,
sarian zun zun,
sarian zun zun zena;
laun kirinkun,
laun kirinkun,
laun kirinkun lena.»*

Isildu eta gelditu egin dira. Izan ere, turuta eta txapligu-hotsa da kanpoan; kantu-hotsa ere bai.

«Gazte gera gazte,
ta ez gaude konforme;
mundu garbiago bat
bizi nahi genduke...»

Gazte talde bat dator sorgin-kobarantz, eskuzuzien argitan.

Akerbeltzek eta sorginak (oso izutiak baitira) igesari ematen die, eta ilunetan galtzen dira.

Heldu da gazte taldea kobara. Berrogei ta hamarren bat izango dira, neska ta mutil. Kolore bizi ta nabardun arropa zaharrez jantzita dagoz gehienak. Sasoiako batzuk ere ageri dira haien artean.

Kobara sartu, ta lehenengo ta behin su haundi bat egiten dute; gero, haren inguruan eseri; eta berehalaxe, ukabilak jasorik, herri-eresi zahar berritu bat abesten dute ozenki.

«Jarri dezagun | erdi-minetan | gure mende;
ikus dezagun | kultura baten | bir-jaiotze.

Urtarrila otza | neguaren bibotza.
Pobrearen oinean | beti arantza.
Lehen hala | orain hola | gero ez jakin nola.
Azerikumea | azeri.
Erroiaren barrautzak | usakumerik ez.
Betiko itoginak | harriari zuloa.

Jarri dezagun...
Usteak | alde erdia ustel.
Balizko olak | burdinarik ez.
Onak on direla | obeak obe.
Etorkizuna | kontakizuna.

Jarri dezagun...

Berehalaxe, zutitu egiten da gazte bat, hogei ta hiru urte aldera izango dituen mutil bat, buruhaundi txatxar bat, eta hitzaldi bat egiten hasten da.

—Eguzkiaren jaiotze egun honetan hemen bildu zareten adiskideok: Gora gu ta gutarrak!

—Gora! — erantzuten die danak.

—Buruzagiek, haundikiak, jauntxoek, ugazabek, jabeek, nagusiek, aberatsek eta gainerako boteretsu guztiak zorabiatu, azpiratu, zapaldu, alienatu, esplo-tatu, ezereztu egin gaituzte beren aginpidez, indarrez, diruz, jakituriaz, erlijioz...

Txaloak, Bitartean, ardo pizka bat edaten du hizlariak zato haundi batetik. Gero, aurrera jarraitzen du hitzaldia egiten.

—Adiskideok: Marioneta batzuk bezala erabiltzen gaituzte. Ez ahal zarete konturatu? Begira: Obedientzia, apaltasuna, eroapena, otoitza, lana, lana, lana eskatzen edo esijitzen digute eta, horren ordez, geroko bizitza zoriotsua, zerua, zerua, zerua eskaintzen digute. Bai: Jaungoikoa guretzat, jaunbehekoak berentzat. Erlijioa herriaren opioa da, lo-erazle bat. Ez gaitezen, bada, gizajo beldurti kokolo batzuk izan...

Txalo hots itzala, esku-zarta etengabea.

Isiltzeko, mesedez, eskatzen die bizartsu batek. Eta isildu egiten dira. Orduan, zutitu egiten da be-taurreko beltzdun bat eta bertso batekin erantzuten dio hizlariari.

«Paradisua mundu honetan
egiteko abalegina:
konsolagarri liteke, hizlari,
gizasemeak ez bagina.

*Zer da bizitza? Zer da gizona?
Ez abal da alperreko grina...?
Ezti izango dugulakotan
beti edaten ospina...
Nortzuk gara gu? Zertzuk gara gu?
Ez abal gara amets ezina?»*

Bertsolari eskolatua hauxe! Buruz ikasitako bertsoaren bat izango da, Ekidazuko esistentzialistaren batek asmatutakoa edo. Dena dela, eztabaida sortu du. Hizlaria eta bertsolaria ari dira eztabaidaka. Ez, biak bakarrik ez; entzuleek ere parte hartzen dute orain, eta geroago ta biziago, beroago, gogorrago, zaratatsuago egiten da eztabaida.

—Baina zer dala ta hori...?

—Ez duzu arrazoirik!

—Gezurra da hori!

—Egia da!

—Zera da!

—Ba da!

—Ez da!

—Zerak dio...

Halako batean, isiltzeko agintzen die sasoiko morrosko batek. Eta jabeak isiltzeko agindu dion txakur zaunkalaria bezela, isildu egiten dira. Eta hitzaldi bat egiten hasten da morrosko hau ere.

—Baina zergaitik ari gara eztabaidaka alperrik? Ez ahal dakizue zuok hau: Sena haundi, buruausteak haundi? Edo beste hau: Jakintza asko, atsekabea ere ugari? Eguzkipean egiten den guztia aztertu dut, eta hara: dena huts eta gogoaren dordoa; okerra ezin

zuzendu eta hutsa ezin zenbatu. Zer izan zen? Izango dena bera. Zer egin zen? Egingo dena bera. Eguzkipean berririk ezer ere ez da...

—Zu, ondo dago hori ta egia izango da; baina lehen ere sermoirik asko entzunak gara — ihardesten dio entzule batek eta eten egiten dio hitzaldia.

—Parkatu. Baina entzun, mesedez. Zapaltzaileen eskuetan dago indarra, ahalmena, eta zapalduak poztu ditzakenik gabe, zer egin eta zertarako urduritu, estutu? Eguzkipean dana egiten da bere aldian. Jaio-tzeko eta hiltzeko aldia dagoz. Landatzeko aroa eta landareak biltzeko eguna. Erahiltzeko ordua eta sendatzeko aldia. Iraultzeko garaia eta eraikitzeko aukera. Negar eguna eta parre eguna. Erosta aldia eta dantza aldia, Laztan giroa eta laztanak uztekoa. Bila ibiltzeko mugona eta galtzeko zoritxarra. Zaintzeko denpora eta jaurtikitze denpora; urratzeko eta josteko, isilik egoteko eta mintzatzeko, maite izateko eta gorrotatzeko. Gudarako aldia eta pakerako aldia... Eta orain, Urteberri egun honetan, jateko eta edateko aldia dugu, elkar maitatzeko aldia, kantatzeko aldia. Hitz bitan esanda, jolaserako aldia. Jan ta edan dezagun, bada, bihar hilgo gara ta. Gora gu ta gutarrak!

—Gora!!!

—Gora gure eskubideak!

—Gora!!!

*«... gizonak daduzkan
eskubide boiek
kunplitu ditezten,
bihotzez abestu.»*

*Ez noa inoren kontra,
egia maite dut.
egia maite dut.»*

Bukatu ziren eztabaidak. Motxilak zabaldu, ta janariak eta edariak ateratzen dituzte haietatik: mahats-pasak, intxaurrak, urrak, turroiak, koinaka, «whisky», eta ez dakit nik zer, gauza asko, drogaren batzuk ere bai agian.

Berehalaxe, mutil ta neska, bikoteka jartzen dira, eta jaten, edaten ta maitekiro ta laztankiro txerak egiten diardue.

Beharbada ez nuen ongi ulertuko baina (hain zuzen ere, hizkuntza asko ditut buruan baina, bat bihotzean), greziatarren liburu batean irakurri nuen behinola hasieran ez zegoela munduan gizona ezkorik ez andrazkorik, bien izatea batean zuten zer batzuk edo nor batzuk baizik. Lur eta Eguzkiren semealabak ziren gizandreok, eta ahal haundikoak omen ziren. Behin batean, (zergaitik ez dut uste zekarrenik liburuak), arpegi eman eta aurka egin zieten Zeus eta beronen menpeko jainkotxoei, gogor egin ere. Baina behingo batean azpiratu zituen Zeusek. Eta, orduan, haserrez eta beldurrez, gizandreok erdibitzeko agindu zien Zeus indartsuak bere serbitzari zintzoei, eta erdibitu ondoren, nahastu ta sakabanatzeko. Eta, esan ta egin, laister bete zuten jainkotxoek nagusiarren esana. Haatik, harrezkero, erdi bakoitza berari dagokion beste erdiaren bila dabil. Ipui polita, benetan.

Ekidazuko sorgin-koban ere, erdi bakoitza berari dagokion beste erdiaren bila dabil. Batzuek aurkitu

dute falta izan zaien erdia. Edaria hartu dute beste batzuek erditzat. Bazter batean kantatzen ari den «Sanyo» ederrak ez du maitasun irrisik, baina maitasun giroa sortzen ari da.

*«Gazte geralako
maitasun batean
bizi nahi genduke...»*

Herio sartu da. Zer nahi ote du hemen? Begira-begira pizka batean egon ondoren, maitekeriaren munduan dagoen gazte talde honi jaramonik egin gabe, ba doa bere bidean, nonbaitera. Ea nora doan...

Saltoka ta parre algaraka doa, arin joan ere. Olazaharrera ote doa? Bai, haraxe doa, zuzen-zuzen.

Gauhontza uluka ari da etxe osteko arboladian. Olazaharko katua arpegia garbitzen sukaldean.

Don Jose apaiza ta Don Julian medikua Olazaharren dagoz. Juan errementaria bizirik dago oraindino, baina oso txarto.

Sudurrean azkura dute Kelementek eta Kaxintok. Heriok, ostera, ez du azkurarik.

Hirurak hogeitau bost gutxiago dira Don Julianen eskumuturreko erlojuan. Don Joseren poltsikuko erlojuan hirurak hogeitau gutxiago dira.

Basabilbeitiko etxejaunak Luis du izena; baina *Begioker* esaten diote ekidazuarrek (eta haserrez jartzen da Luis horregaitik). Goikoetxeko etxekoandreak Baldomera du izena; baina *Txepetxa* esaten diote (eta ez da haserretzen). Agarreko Agustini *Santuerdi* esaten diote (bere emazteak ere bai); Hormetxeko Mariari *Maripurtzil* (ongi ezarritako ezizena, benetan); Dendaberriko Juani *Lukurreru*; Don Julian medikuari *Matasanos*; Don José zaharrari, apaizari, *Finisita*; Don German alkateari *Sasiendore*...

Izenak ezeze, abizenak ere aldatu egiten dituzte ekidazuarrek. Felix Larrauriri *Felix Asto* esaten diote (astakirten galanta da izan ere ta); Santi Meaberi *Santi Indianoa* (Ameriketara urte asko egin zituelako); Martzelino Gabilondori *Martzel Izko* (izko motelagoak egongo dira, batean bestean, bat baino gehiago); Alejandro Manterolari *Alejandro Zatorra*; Enrike Duori *Enrike Piper*; Pedro Zabalandori *Pedro Talo*...

Areago: etxeen izenak ere aldatu egiten dituzte ekidazuarrek. Usategiri *Lejarrene* esaten diote (*Lejarra Errementaria* bizi izan zelako han lehenago); «Gure kabi», herriko taberna zaharrari, *Batzoki* (bizkaitarren batzartokia izan zelako lehenago); «Peliquería Chomin»-i *Zorritzone* (jabearen ezizena *Zorritzto* delako). Eta abar eta abar.

Haatik, Botxoako «Alaska Club» zoragarriari ere *Zirritoki* esaten diote ekidazuarrek.

Botxoaren bihotzean dago Zirritoki jolastokia, kalerik zabalenaren eta ederrenaren erdian. Argi eta poster nabarmenez beterik izaten ditu kanpoko aldeko paretak, eta argi gorri, zuri ta berdez idatzi dute jolastokiaren izena: ALASKA CLUB. Eta igande ta jaiegunetan, oraingo dantza bat egiten ibiltzen da izen hori, musika-rik gabe.

Gazte asko joaten da Ekidazutik ere Botxoako jolastoki horretara. Izan ere, ordu laurenean egiten da autoz, Ekidazutik Botxoara hamar kilometro bai dagoz, gutxi gora-behera.

Ekidazuarra da, gainera, Zirritokiren ugazaba: Don Gregorio.

Hamazortzi urte zituelarik, bere aitaren adiskide baten jolastira joan zen Don Gregorio kamareru (Gergorio zen aldi hartan). Hantxe ibili zen hamar urte inguruan (Gregorio zen orduan). Gero, bere aitaren pinudiak egindako diruaz ta berak aurretatu zuenaz, Zirritoki erosi zuen, ta aberastu egin zen (harrezkero Don Gregorio da).

Zorri hil biztua da Don Gregorio (lehen bezela, *Harro* esaten diote orain ere ekidazuarrek). Eta zorri hil biztua baino pistia txarragorik ez dago, nire adis-

kide batek esaten duenez. Aberats berria, herri-filosofo zakarra ta harroa, sasi-jakituna dugu, eta mundu haundiko gizona dela esaten du berak, Frantziatik, Italiatik, Alemaniatic eta Alaskatik ere ibilia delako (eskoletan egoten dira batzutan mandoeuliak ere, baina ez dute ezer ikasten). Politikaz liberala dela esaten du, baina bere antzeko beste askoren antzera, gerritik behera bakarrik da liberala; haren politika: eguzkia nora, zapiak hara. Erlizoz, jakina, katolikua da izenez (Ekidazuko Don Jose zaharrak bateatu zuen eta); baina izanez katilukoa. Haren us-tez, mundu hau tripak eta tripapekoak darabilte.

Ezkontzeko era asko izan ditu baina, ez du nahi ezkontzarik. Mutilzahartzen hasita zegoela ta, ea zergaitik ez zen ezkontzen galdetu zion lehengo batean bere adiskide batek.

—Ezkundu? Taxiak dagozen artean, zertarako autoa erosi?

—Bai baina...

—«Bai baina», zer? Aspertu, gogaitu egiten da bat egun guzti-guztietan jateko berdina jaten. Angulak eta kabiarrak eta txanpanak ere iguina ematen dute egun oro janez gero...

—Baina beti ez zara gazte egongo. Zahar egin zaitezenean..., orduan zer?

—Dirua euki ezkeru, dirubako zahar ezkonduak baino obeto orduan ere. Eta zahar egin artean edo ahal dudan artean: ondo jan ta ondo ibili, «lo bailau, bailau», gero gerokoak.

Eguberrietan, Gabonzahar egunez (gauetz) batez ere, jendez gainezka egoten da Zirritoki. Eta hango soinu, kantu, dantza, edari, parre-argara, esku-zarta,

eupada, zirri ta mila kolorezko argi, jantzi ta suge-paperak ez dute azkenik izaten. Hantxe egoten da gure gaurko gazteria ere, gazteria berrizalea.

*«Herri ta herrixka, baserri, kale,
aldataz doaz urterik urte;
baina gaztedi berrizalea
zabarra denik inork ez uste...»*

Olazaharko Koldo ta beronen lagunak ere Zirritokira joan dira lehen.

Larrabeheko Pedro Mariren auto berrian joan dira. Eta hara heldutean, jolastoki inguruko kaleak autoz beterik egon dira. Eta handik ehun metrora dagoen kale estu batean aurkitu dute aparkatzeko lekua.

Aparkatzean, aurreko autoa jo du Pedro Marik, eta haren barruan bat eginda zegoen bikotea bannatu egin da. Koldo ta ez dira konturatu baina, Paulin Enekonekoa izan da mutila; neska..., batek ba daki!

Koldo ta autotik jatsi direneko, nola ta nondik ez dakitela, hamarren bat gizon agertu zaizkie; Don Trifonen serbitzariak izan dira haiek ere.

—Tar ma la de, cal al de la sa go?

—Dapon Jopu res, caba lalo quin con?

—Dosi musa troso con de la que con?

Ez diete ezer ihardetsi Koldok eta.

Inauteriak ez direla ta, arpegietako karatulak kentzeko agindu die mutiloi, orduan, haietako batek. Baina Koldok, Pedro Marik, Patxik eta Santik ez dute mogimenturik egin; geldi ta mutu egon dira mozorrak kendu gabe.

Mozorroak nahi ta nahi ez kendu gura izan dizkiete, gero, haiek. Baina bati ere ezin kendu izan diote. Berak nahi izan ezik ez da erreza, izan ere, bati mozorroa kentzea.

Orduan, berehala, esposatu egin dituzte mutilok (emakumerik gabe, jakina), eta auto beltz itsusi batera sartu, ta nonbaitera eraman dituzte, arineketan.

Don Trifonen serbitzarien autoak alde egin duenean, iges egin du Enekoneko Paulinek ere, neska bertanbeira utzita.

Holako edo halako mozorroz jantzirik ibiltzen gara gehienok baina, inori parre egitea errezena da ta, Koldori ta beronen lagunei parre egiten diete mozorroekin ibiltzen direlako; gaizki esan ere bai batzuek. Baina, hala ere, esamesei jaramonik egin gabe, Koldo ta mozorroz jantzita ateratzen dira nonbaitera doazenean.

—Moda kontuak! — esaten dute batzuek.

—Moda kontuak? Ibilj beharra — erantzuten du Koldok.

Zirritokikoek ez dakite zer gertatu zaien Ekidazuko mutiloi. Ez dira konturatu, eta gaztetasunak, musikak eta edariak eraginik, dantzan ari dira, naiz ta goizaldeko hirurak izan; eta ahal balute, luzatu egingo lukete gaua. Don Gregorio bera ere dantzan dabil hiru-lau neska gangarren erdian.

Koldo, Pedro Mari, Patxi ta Santi ere, honezkerok, dantzan ibiliko dira ilunaren eta beldurraren jolastokiren batean.

*«Itziarren semea:
bori duk mutila...»*

Herio ere dantzan ari da Olazaharko etxe aurrean. Errege-koroi bat du buruan, liburu bat eskuan, eta «Ukabilkarien dantza» egiten ari da, burrukarako prestamenak egiten.

*«Eriotza, bizitzaren
maisua jakintsua,
munduko nagusi zaharra,
errege abaltsua.»*

Herio pozik dago Olazaharko Juan hil aginean dagoelako. Izan ere, ez du luzarorako bizirik Olazaharko etxejaunak. Koldok behintzat ez du bizirik ikusiko bere aita; hilda ere ez, agian.

Gauean Zirritokira zihoala esan zionean Koldok Juani, atzo arratsaldean, bekokia astun ipini zion honek hari.

—Holako egun batean ez da inork ere etxetik kanpora joaten; ordu horretan gainera.

—Gabon egunez ez da inor ere joaten, aita, baina Gabonzahar egunez beterik egoten da Zirritoki.

—Berdin da. Ganorabakokeriak baino besterik ez da ikasten holako toki ganorabakoetan.

—Zuk zer dakizu, ba, aita?

—Jakin? Jakinda dago hori. Joan behar haundiren bat izan ezik, ez dakit nik zertarako...

—Larrabeheko Pedro Mari, Alekerriko Patxi ta Basabilbasoko Santi, laurok goaz.

—Bai, joan, ibili, ikusi, ekin...

—Hori, ba! Gaurko gazteok o..., eskola haundia, dirua parra-parra, lujua, banketa banketaren gainean eta ez dakit nik zer; baina... — esan zuen albotik Eskolastikak isilik egon ezinda.

—Zu, ama, zagoz isilik, mesedez! — esan zion Juanek.

—Gauak begiak beltz, egunak argi. Gaueko lana, egunez ageri. Gaua lo egiteko da; bestela: ibiltari gauean, logura goizean — berriz Eskolastikak.

—Zuen gazte denborarik hona euri asko egin du, aita.

—Eurria ta elurra ere bai baina, gizona beti gizon. Begira, Koldo: Jainkoak egin balitu *berramienta* hoiek etxean uzteko bai, orduan bai; baina aldean eraman behar dira, ta...

Benetan ibili arren ere, parregarrikeriaren bat esan gabe ezin egon Juan. Baina orain ez du giza-joak zelebrequeriarik esateko edo egiteko gogorik.

—Anitz zelebrequeria esan ta egin du beronen bizitzan baina... — dio bere artean Don Jose zaharrak, erdi zabalik euki duen sotana tximurtsua ta ugertsua estutuz.

Juanen ohe adarrean eserita dago Don Jose, eta haren zelebrequeria bat datorkio gogora:

«Ekidazuko eliza barriztatu zenean izan zen. Pulpitua alperreko traste zahar bat zela ta, kendu egin behar zela ta, eztabaidaka ibili ondoren, botatzea erabaki zen.

—Bota baino lehen, Juan Errementariak egin dezala azkenengo sermoia pulpitutik — esan zuen, halako batean han zegoen batek.

—Bai, bai! Hori, hori! — erantzun zioten pozik besteek, Juanek parregarrikeriaren bat egingo zuela jakinik,

— Berorrek utziko balit, egin ere igual nik —

esan zion, orduan, Juanek Don Jose zaharrari, Finisitari.

Berehala eman zion baimena Finisitak. Nola ez, bada! Eta pulpitura igo ta predikatzen hasi zen Eki-dazuko sermolari berria.

—Aitaren eta Semearen eta Espiritu Santuaren izenean. Amen. Nire entzule bihotz-bihotzekook: *Sikubita, finisita...*, *finisita*. Nolako bizitza, halako eriotza. Pekatari haundi batzuk zarete zuok, eta damurik ez ba duzue, inpernura joango zarete zuok. Ai, zuok pekatariok, pekatari errukarriok! Galduak zarete zuok. Zuok pekatariok, zuok, zuok...»

Herio sartu da Juanen gelara. Aitzinez aitzin du, orain, Juanek hura, eta ezagutu ere laister ezagutu du, eta inoiz ez lako ikara haundi bat sartu zaio noiz geldituko duen bihotzera. Baina derrigorrak eraginda, gela hertsi txiki batean erasoka darabilten kantu batek bezala, hortzak eta ukabilak esturirik, arpegi eman ta gogor egiten dio Heriori.

Lehenbizi, ohetik jaiki egiten da, eta Herioren-gana doa zuzen; eta Jesus ta amen esan orduko kentzen dizkio soingainekoak hari; errege-koroia ta liburua ere bai. Gero, agudo, dozena erdi ukabilkada ematen dizkio sahietz hezurretan, ta behera botatzen du.

Hezur-hots izugarria entzuten da.

Orduan, buztana atzeko hanka bien erdian sarturik igesari ematen dion txakurra bezala, ohepera sartzen da Herio maltzurra. Juan ere bai.

Ohepean ari dira, burrukan orain, eta altxatu egiten dute ohea, ta dantzan hasten da hau: «Txalupa-dantza» egiten.

Azpiratu du ia Herio Juanek. Baina honek sudur zuloetan sartzen dizkio hari esku ezkerreko behatzak, eta ahoan eskuiko ukabila. Ezin du arnasarik hartu Juanek, ta estu ta larri dago, ito aginean; indarka batean ari da baina, galdu ditu indarrak; nekatuta dago eta dardarazko keinuak egiten ditu; arpegia gorritu ta hazi egin zaio, begiak irten nahirik ditu, sudur zuloetatik odola dariola dago.

Juan azpiratu du, orain, Heriok, eta haren sudur zuloetatik eta ahotik eskuak kendu, ta muturreko haundi bat ematen dio hari.

Eskuak eta hankak izoztu egin zaizkio Juani. Arnasarik gabe dago, hilotz. Hil da Juan Errementaria: Balbeak jo du.

Narraz ateratzen du Heriok Juanen gorpua ohepetik, eta ohe gainera jaurtikitzen du. Eta *kar kar* eta *kir kir kir*, dantzan hasten da. Baina berehalaxe uxatzen du Don Josek.

«*Ustelkar hau, gordin ta hilkor hau, bizkor bihurtutakoan, berriz, orduan beteko da idatzitako hau: «Eriotza garaipenak irentsu du. Non duk, Herio, hire garaipena? Non, Herio, hire extena?»*

—Guztiok ditugu geure zertxoak baina, gizon ona izan da Juan benetan. Jainkoak zeruetan euki dezala! — dio bere baitan Enekoneko Pedrok.

—Aita! Aita! — esaten dio deiadarka Amaiak bere aitaren gorpuari, begi eder biak bi iturri dituelarik.

—Gizajoa! — dio Klaudiok.

—Hiltzea nahi ta nahiezkoa dugu ta... — dio hauzoko Mariak.

—Ekidazuko gizon zelebre ta on bat hil zaigu. Agur, Juan, Juan parregarri. Otoitz bat eta gero arte — egiten du Don Jose apaizak.

—Si hubiese tenido más cultura, Juan habría sido un gran hombre. Es una pena — dio Don Julian medikuak.

—Gure aita zeruetan zarana... — erresatzen du Eskolastikak.

Juanek berak zer ote dio? Aingeruekin dantzan ibiliko da seguru asko.

Dantzan ibiliko dira Zirritokin ere oraindino, dudarik gabe. Dantzan sorginak ere Iguriako erro-tan.

*«Iguriako erro-tan,
ebundaka sorgin gauean;
Iguriako erro-tan,
dantza-dantzari kantetan.*

Dantzan ibiliko dira nonbaiten Koldo, Pedro Mari, Patxi ta Santi. Dantzan dabil Amaiaren sabeleko umea ere.

Dantzan ari da haizea kanpoan, eta lehioetako kristalak ere dantzan jartzen ditu noizean behin.

Zenbat dantza ezberdin!

Nik ez dut dantzarako gogorik. Izan ere, mutil-zahartu ezkerro, parkatu, iratxozahartu ezkerro, he-baindu egiten da dantzarako zaletasuna, grina, eta trebetasuna ere bai. Eta ni iratxozahartuta nago aspaldidanik.

Ezkondu nahi izan nuen baina, ez zidaten utzi nire anaiek.

Iratxozahar izateak ba ditu bere alde onak ere izan, esate baterako: askatasuna. Baina emazte baten adiskidetasuna eta seme-alaben adiskidetasuna ere gauza ederra izango dela uste dut gure maitasun egarria pizka bat asetzeko. Bai? Dena dela, nolako edo halako adiskidetasuna preminazkoa dugu eta bizi-poz haundi bat ematen digu baina, gure izatearen eta nortasunaren muinera jo ezkerro, bakarrik bizi gara adiskideen artean.

Nik ez dut, ba, dantzarako gogorik. Ni idatzen ari naiz, idatzen eta kantatzen gau ilunaren isiltasunean eta bakardadean.

*«Ai, gaua, zer duzu,
zer duzu isiltasunean?»*

*Triste jartzen duzu bihotza,
iluntzen dizkiguzu begiak bakardadean.
Haizeak negar egiten du,
itsasoa mutu gelditzen da zu etortzean...*

*Ai, gaua, zer duzu,
zer duzu isiltasunean?»*

*Zuk oroiarazten duzu
gu bizi garan mundu hau ere iluna dela.
Beldur, gorroto, gaiztakeria,
ta injustizia triste asko, bai, ba direla...*

Ai, gaua...»

Kixmi etorri zenean galdu ginela gu esan ohi da. Eta egia da, hainbat iratxo galdu bai ziren orduan. Baina Kixmirenganatu ta kixmitar egin ginenok ez ginen galdu.

Iskiloetako arma-fabrikak egin zituztenean hil gintuztela ere esan ohi da. Baita basoak garbitu zirenean suntsitu ginela ere.

Dena dela, kixmitarrok eta kixmitar ez direnak, bizirik gagoz oraindino iratxook. Bizirik gagoz, bai, eta bizirik egongo gara urte askotan oraindino. Ni bizi naizen artean bai behintzat.

Egaztiak garela esaten dute batzuek. Besteek, suzkoak ditugula gorputzak. Txerri txikien antzekoak ere egingo gaituzte zenbaitzuek. Zuk zer?

Berdin zait, eta naiz ta gure zertasuna ta nortasuna zein den jakin nahiean gelditu zu, gauza bat esango dizut: Ez garela gaizkile. Jendea ikaratzea da gure gaitzik okerreana, eta ikaratiak direnak ikaratzen ditugu batez ere.

Idazten ari naizela esan dizut lehen. Eta esango didazu: «Idazten iratxo bat...? Ez nekien idazten

zekitenik». Ez zagoz oker. Hain zuzen ere, analfabetoak izaten dira iratxorik gehienak, ez bai dute ikastolarik. Baina ni autodidakta bat naiz.

Egia esan, gaztetan irakatsi zidaten zertxobait; baina gainerakoa bakar-bakarrik ikasi dut.

Fumalari amorratua naiz, nire aita izan zenaren antzera, eta idaztiari utzi ta zigarro bat, basamahats aihen bat, erre dut atsedean pizka bat hartzeko ta erne egoteko. Izan ere, ordu askotan itzarrik egon beharra dut gaur. Zergaitik? Begira: burrukalari izatea, teman ibiltzea, trabesak egitea, geure odolean daramagu guk iratxook eta, apostu bat egin nuen atzo nire adiskide batekin; Nobela bat hogeitau orduan baietz idatzi.

Nire aita zenak sarri esaten zidan hiru gauza egin behar nituela iratxo jator bat izateko: Landare bat landatu, liburu bat idatzi ta seme bat izan. Ba, landare bat baino gehiago landatu ditut (nire koba zuloaren aitzinean dagozen haritz tantaiaak neuk landatutakoak dira); baina libururik ez dut idatzi oraindino (laister idatziko dut bat), eta semerik ere ez dut izan (baina izan nahi nuke).

Ez dut libururik idatzi oso alperra naizelako ta idazten erreztasunik ez dudalako. Eta nire alperkeria ta erreztasunik eza niregandik jaurtikitzeko, postura hori egin nuen, bultzagarri izan zekidan. Ehun basamahats ahien sorta irabazi edo galduko ditut. Galdu ez, irabazi egingo ditut. Bai horixe!

Zigarroa erretzen nengoelarik, Gezalako nire iratxo laguna, Urde, etorri zait.

—Baina zoratu egin zaik ala?

—Zer, ba?

—Ordu honetan idazten...?

—Apostu bat egin diat: Nobela bat hogeitau orduan baietz idatzi.

—Baina zenbat orrialdetako nobela?

—Ehun ta berrogei ta hamar orrialde haundi izan behar ditik gutxienez.

—Ta...?

—Ba...! Orri batzuk idatzi ditiat.

—Baina ba ahal dakik nobela bat idatzen? Gauza zaila omen duk hori.

—Hala duk.

—Nortzuk izan dituk maisu?

—Idazle zaharrak eta herria.

—Aurtengo «Txomin Agirre nobela saria» irabazi duenaren nobela nabarmen hori irakurri duk?

—Lejarreneko Mikelena?

—Bai.

—Ez, oraindino ez.

—Zein duk hire nobela horren gaia?

—Dana: Ikusten eta entzuten eta sentitzen diatena kontatu.

—Ba ahal dakik Olazaharko Juanena?

—Bai. Oraintxe idatzi diat.

—Eta Koldorena?

—Bai.

—Eta Gezalakoa?

—Ez; zer gertatu duk han, bada?

—Har itzak luma ta orriak eta hator azkar Gezalara.

—Baina nire egazkina...

—Neure egazkinean joango gaituk.

«*Gezala:*
mendiska baten egala,
itsasoaren magala.

Gezala:
diruaren abala,
herri unibersala.

Gezala:
iratxoan etsai zitala...»

Behingo batean helduko gara Gezalara Urde ta ni. Hain zuzen ere, hamabost kilometro baino ez dagoz Ekidazutik hara.

—Itsas aldetik sartuko gaituk Gezalara, Urde?

—Bai.

—Mendiren bat jo edo, uretara jausi edo, ez gaitzela egin, behinik behin.

—Ez.

—Kontuz bisutsarekin.

—Bai.

—Eta zera ere...

—Ez.

Txofer doanean, hitz gutxi egiten du Urdek.

Negu beltza ta gau beltza, dana beltza. Baina argi ona du Urderen egizkinak. Neureak ere izan du lehentxoago arte baina, bateria gastatu edo, ez du argirik egiten orain.

—Urde!

—Ez hadi ikaratu, iratxo! Ikusten diat mendiska hori.

Gezalaren goienean dagoen mendiskaren gaintik goaz; lainozko txapela du ta ia ez da mendia bera ikusten.

Noizpeinka, elurrezko pinpilinpauza dantzariz betetzen da argia. Beherantz goaz orain, itsasorantz, arin joan ere. Egazkina beherantz eta gu gorantz goazela dirudi; nire gorputzak gorantz egin nahi du, behintzat. Beldur naiz..., baina Urde gidari tre-bea da.

Lainozko estalki haundi bat jarri zaio itsasoari ere gaineko alde guztian, eta lehorpedun estadio batean nagoela iruditzen zait (sukartuta dago nire irudimena). Baga-zaldi indartsuak, ahoetatik bitsa darriotela, laisterketa bat egiten ari dira. Oraintxe heldu dira batzuk metara; baina eraman duten abiadaren abiadaz gelditu ezinik, aurreko aitz irme gogorra jo, ta birrindu, suntsitu egin dira.

Gezalan gagoz.

—Aiuntamentu aurreko plazan geldituko gaituk, Urde, ez?

—Bai.

Oraintsu eraikitako herri bat da Gezala, herri berri liluragarria, paradisu txikitxo bat.

Ekidazuarrek *Zazpiki* esaten diote Gezalari. Hain zuzen ere, zazpi kale luze ta zabal, zazpi plaza eder, zazpi parke apain, zazpi diru-etxe boteretsu, zazpi jolastoki atsegingarri, zazpi kefe-etxe lasai ta zazpi hotel ikusgarri ditu herriaren sabelean. Zazpiki bai baina, haundikien zazpikia da Gezala. Eta, ba dakizu, txikikien bederatzikiak baino ederragoak, osasuntsuagoak eta majoagoak izaten dira haundikien zazpikiak.

Herri-bihotz ingurua, txalet eta apartamentu ederezz loretuta dago. Harrizkoak dira txaletik gehie-

nak, baserri itxurakoak, oso politik; eskudo harro bat dute beren kopetaren erdian; harri dotore hoi-tan, uste haundiz gordetzen dute gezalatarrek asaben izen ta gomuta.

Gezala neguan Gezala izaten da. Udan, berriz, herri unibersala, turista asko joaten delako hara. Neguan hizkuntza bat entzuten da: espainola. Udan, ostera, anitz: frantsesa, alemana, inglesa, italianoa, holandesa, espainola... Herri paketsua da Gezala neguan. Udaldian, ordea, hara atsedean hartzera joaten direnak ez dute paketa uzten.

Gaur oso paketsu dago, itxura batean. Kaleetan ez da inor ageri. Aiuntamentu aurreko plaza zabala ere uts-utsik dago. Laurak eta bost dira hango erlojuan.

Gizon bat dago arkupetan, geldi-geldi ta haserre itxuraz, gabardina zurizka baten barruan. Txakur urdin-nabar haundi itsusi bat ageri da haren ondoan bere mihin luze ta hortz luze ta zorrotzak gorabehera dituelarik.

—Jantzi mozorro hau, badaezpada — esaten dit Urdek, eta zezen-txakurraren irudia duen karatula bat ematen dit jazteko.

Urdek berak ere berdintsu bat jazten du.

Beste gizon bat dator. Arkupetan dagoen gizonarengana hurbiltzen da.

—Agertu ahal da Jopu? — galdetzen dio.

—Ez — ihardesten dio hark idorki ta garrazki.

Gezalako kaleak utsik dagoz, baina argitan. Argitan dagoz etxeetako lehiu guztiak ere.

Txakur zaunka hots izugarria entzuten da, orain, alde guztietatik. Txakurrok basurderen baten atzetik

dabiltzala dirudi. Berba hotsa entzuten da. Zer jazozten ote da?

Isiltzeko agindu die txakurrei norbaitek. Berehalaxe isildu dira. Deika diardu, orain, beste norbaitek.

—Jopuuu...u! Jopuuuu...u! Jopuuuuu...u!

—Jopuuu...u! Jopuuuu...u! Jopuuuuu...u! — erantzuten du oihartzunak.

Gezalako jauntxo baten txakurra da Jopu, txakurren erregetxoaren txakurra, Don Trifonen txakurra.

Hondartza luze ta zabalaren goieneko txalet batean bizi da Don Trifon edo *Txarlin* (ekidazuarrek ezarritako gaitzizena). Gezalako bertako andre aberats batekin ezkondata dago. Ez dute seme-alabarik. Txakurrak dira haien seme-alaba ordeak.

Ekidazun jaioa da Don Trifon, baina txikitari bere gurasoekin honera etorria. Berrogei ta hamar urte inguru da etorri zela. Txakurtxiki asko barik etorri zen; baina txakurraundi asko irabazi zituen bere txakurrekin, eta gaur guztiz aberastuta dago eta zenbat diruren jabe den ere ez daki.

Medikua da Don Trifon. Baina karrera bukatu ta berehalaxe utzi zion medikutzari, ta txakurrak hezitzen saiatu zen, bere ametsik haundiena egia bihurtarazten.

Beti izan da txakur zalea Don Trifon. Oraindino hamar urte ez zituelarik, bezatu, domestikatu egin zuen arratoi txakur bat: *Lau*. Lauk eraman ta ekartzan zizkion eskola-liburuak; Lauk ekartzan zuen eguneroko periodikua trenaren estaziotik etxera; erreka-duak Lauk egiten zituen... Fulbolean jokatzan ere irakatsi zion Don Trifonek Lauri.

Hamar txakur zituen Don Trifonek Gezalara etorri zenean bizitzera. Hamar bakarrik zituen baina, hogei ere izango zituen berak nahi izan balu. Izan ere, seme bakarra zen Trifontxo eta modu haundikoa bere aita; ta, jakina, semeak hau edo hori eskatu, aitak hau ta hori ta hura eman.

Mediku karrera amaitu zuenean, ehunen bat txakur zituen. Eta handik urte bira, ezkondu zenean, berrehun baino gehiago.

Don Trifonen gogo ta lehiarik haundiena hauxe izan zen: Txakurrei hitz egiten irakastea, berba eginaraztea. Eta urteak joan eta urteak etorri, ekin ta ekin, zerbait lortu zuen.

Lehenengo ta behin, munduko txakur guztiok erosi zituen eta Ekidazun bere gurasoen lurraldeetan eraiki zuen granja ikusgarrian sartu. Gero, hara ekarri zituen munduko albaiteku ta txakur domestikatzaile onenak. Eta, behingo batean, mundu guztiko txakur granjarik haundiena ta onena bihurtu zen Ekidazuko granja.

Han zegoen munduko txakurrik haundieneak eta txikiak, politenak eta itsusienak; erneenak, bizkorrenak, argienak eta kankailenak, moldakaitzenak, baldarrenak; kolore guztietako txakurrak, lodi ta txukun danak. Han zegoen San Bernardo txakurrak, Alaska txakurrak, dalmatak, zezen txakurrak, erbi txakurrak, kanitxeak, artzain txakurrak, arratoi txakurrak, pomeranioak, pekindarrak, eper txakurrak, txalin txakurrak, ur txakurrak, «boxers», «fox», «basset», eta abar eta abar.

Aldi hartan, granja barruan sartuta egoten zen beti Don Trifon. Eta bere (diru, entzute, indar ta

esku luzearen) serbitzari zintzo ta jakintsuen gidaritza ta laguntzaz, bastartu, arremetu egiten zituen txakurrak, naturalki eta artifizialki. Eta nahastu ta elkartu, esperimantu anitz egin ondoren, txakur erraza berri bat sortu zuen: zezen txakurraren antzeko urdinabar koloreko txakur bat.

Lehenbizi, pozaren pozez zer egin ez zekialarik, izena ezarri zion txakur kasta berri hari: *txifa txakurrak* (hitz egin nahirik edo, *txifa!*, *txifa!* egin zuelako lehenengoak jaio zenean). Gero, berehalaxe, domestikatzaileei eraman zien ahalbait arinen domestikatu zezaten. Eta laister ikusi zuten haiek berebiziko txakur kasta zela hortarako. Hain zuzen ere, irakasten zitzaion guztia ikasten zuen eta behingoan gainera. Hitz egiten ez zuen, horregaitino, ikasi; baina ulertu dana egiten zuen.

Beste txakur guztiak saldu edo eman, ta, aurreantzean, txifa txakurrak sortarazten eta hazten ekin zion Don Trifonek. Eta, urte gutxitan, entzutetsua egin zen mundu guztian.

Don Trifonen irudia (txifa txakur bat besartean zuelarik) mundu guztiko periodiku ta aldizkarietan agertu zen, eta lehenengo orrialdeetan.

—Txoiburu harro bat zela ta, Txarlinek ez zuela ezer lortuko txakur granjarekin baina, ibili ta ibili, zerbait egin du — esaten zuten harrituta ekidazuarrek.

Handik laisterrera, bazter guztietatik eskatu zizkioten txifa txakur hoiek. Haundiagotu egin behar izan zuen granja, serbitzari gehiago ekarri... Eta hiru lau urte barruan diruz josita zegoen.

Txifa txakur hoietako bat, Jopu, maite-maite du Don Trifonek. Bere seme bat balitz ere ez luke maiteago izango. Bere ondoan erabiltzen du beti, autoan doanean ere bai. Txifa txakurretan apartekoa omen da Jopu: bizkorrena, leialena, ederrena... Behin batean, ehun mila dolar eskaini zizkion Jopugaitik Ameriketako atso neskazahar batek. Baina ez zion saldu Don Trifonek. Saldu? Ez da etxe bete urregaitik ere!

Jopu saltzerik ez du nahi baina. Jopu barik dago orain, eta horregaitik ari da Jopuri deika Gezalako kaleetan.

Atzo iluntzean, Jopu «Mercedes» gorrían erdi lo utzi, ta estanko batera sartu zen tabakoa erostera. Bosten bat minutu egingo zituen estankoan; eta bi-tartean ohostu egin zioten bere txakur maitea. Berriz autora sartu zenean, tarjeta bat bakarrik aurkitu zuen Jopuren jarlekuan.

«Don Trifon: Ba daramagu Jopu. Zure txakur famatu hau berriz bizirik ikustea nahi baldin baduzu, zatoz bakarrik, inori ezer esan barik, bihar, Urteberri iluntzean, zortziretan, Gezalako hondartzako aitzetara, eta ekarri itzazu hamar miloi peseta (ez da asko zuretzat) edo horren baloreko txeke bat.

Gure esana zeharo beteko duzulakoan, bihar iluntzera arte, Don Trifon.

A. eta K.»

Burusoila da Don Trifon; baina bere buru boro-bilaren gainean dituen ile banakak zutik jarri zitzaizkion hori irakurri zuenean. Eta, haserre bizitan, au-

toko telefonoa hartu ta bere serbitzariari egin zien dei lehenbizi; gero, bere etxera deitu zuen; ondoren, aiuntamentura (han ez zen inor egon); berehalaxe, Ekidazuko granjara. Eta etxera joan zen bere bihotza ta mihina sutan zituelarik.

Goizaldeko lau t'erdia dira baina, ez du afaldu oraindino Don Trifonek. Zerbait hartzeko esan dio bere emazteak, baina alperrik. Jopu aurkitu arte ez du gosarik.

Gezalarrek ere ez dute afaldu, eserita ez, behintzat. Izan ere, atzo gaueko bederatzietatik hasita, Don Trifon, beronen serbitzariak, herriko aguazilak eta txifa txakur talde haundi bat etxerik-etxe dabil-tza lapurren bila.

Honezkero, etxerik gehienak arakatuko zituzten. Baina ez dute, oraindino, txakur-lapurrik topatu. Ustegabeko lapur txiki ta lege-ausle asko bai. Jakina: eltxoak, euliak eta holako mamorro txikiak arrapatzen ditu armiarma sareak; baina mando euli, listor, erlabio ta holakorik ez.

—Nire Jopu gizajoa! Nire Jopu kupigarria non ote da? Bizirik ahal da? Ai, ene! Ene errukarria! Ene bada ta ni! — esaten du noizpeinka negarrez Don Trifonen, etxerik-etxe Jopuren bila izerditan dabilen bitartean.

—Andoni alua! — esaten dute serbitzari lausengariak.

—Andoni alua, bai! — esan du Don Trifonen emazteak — Andoni zantarra! Andoni gaiztoa! Hura izango zen lapurra... Bera izan da, bai, dudarik gabe. Nora sartu ote da? Egon hemen egongo da nonbaiten. Ekidazuko Koldok deus ere ez dakiela

esan omen du baina, gezurra da hori. Andoni ta Koldo biak izango ziren seguru asko.

Olazaharko Koldoren adiskide kutun bat da Andoni, hura baino hiru urte gazteagoa. Gezala eraiki baino lehenagotik hemen bizi zen arrantzale baten semea da. Albaiteru karrera ikasten egin zituen urte batzuk, Don Trifonek ordainduta. Baina aspertu egin zen, eta albaiterutza bertanbehera utzi ta ofizalista bezala sartu zen Ekidazuko granjan. Hantxe ezagutu zuen Koldo ta hantxe egin ziren adiskide.

Duelarik bi ilebete, huelga bat egin zuten granjako ofizinistek, Don Trifonek oso gutxi pagatzen zizkielako. Bostehun langile baino gehiago bildu ziren Don Trifonek despatxuko leiho zabalpean, eta iskanbila izugarria sortu zen.

—Andoni ta Koldo izango ziren nahaste ta zalaparta hau asmatu dutenak. Iraultzaile gogaikarriok...! Zer nahi ote dute orain? — esan zuen bere baitan Don Trifonek.

Eta dirua ta koipekeria bitarteko zirelarik, gizonen eskubideei jaramonik egin gabe, legeak autsi ta Andoni ta Koldo kanpora bota zituen txakurren erregetxoak.

Kanpora bota zituen; baina ez, horregaitio, besterik gabe. Andoni ta Koldo ez ziren isil-isilik joan. Horixe ez! Inon direnak eta ez direnak esan zizkien Don Trifoni.

—Nolako gizona zaitugu zu, ba?

—Zer, ba?

—Zer, ba? «Zer, ba?» diozu oraindino? Zagoz isilik, obe izango duzu ta, gizon gizajoen odola txu-

patzen zabiltzan esplotadore hori, gizonak baino txakurrak maiteago dituzun endekatu hori!

—Isilik ez ba zagoze, Kartzelara sartuko zaituet gero!

—Hori bai, horixe bai! Hori da, izan ere, arazoak kentzeko biderik errezena: indarraren arrazoia dutenen jokabidea. Eta zu, Don Trifon, boteretsua zara ta lagun boteretsu anitz dituzu, eta jakina: otsoak otsoari gaitzik ez, ta lapurrak lapurrari lantzan. Danok gara berdintsuak, baina batzuk berdintsuagoak.

—Zoazte hemendik kanpora, mesedez!

—Sartuko gaituzu, bai, presondegia ilun batera, arratoi ta momorroekin bizi gaitezen han. Eta zu, lasai-lasai, txifa txakurrentzat bizileku eder ta dotoreak egiten ahaleginduko zara, gizonak baino maiteago dituzu ta...

—Alde hortik!

—Gero, elizan aurrenengo egongo zara, santukeriak egiten, Don Trifon katolikoa ta ongilea guztiak ikus dezaten. Apaizei limosna haundiak emango dizkiezu, zure adiskide izan ditezen ta gizonen eskubide ta justizia ta holakorik aipatu ez dezaten beren sermoietan. Antikomunista amorratua izango zara zu, zure diruak beldurrik gabe gordetzeko edo gastatzeko zeuk nahi duzun modura...

—Utikan! Jopu! Bota kanpora hauek! Bota agudo, Jopu...!

—Ez uste, Txarlin, hau hola geldituko denik...

Azkenean, kendu zituen Don Trifonek bere begien bistatik Andoni ta Koldo, eta kartzelara sartu zituen hiru-lau egunerako.

«Gizona preso daramate.
Zer esan du?
Zer egin du?
Justizia pizka bat
eskatu du.»

Logura zela ta, alde egin dit Urdek. Bakarrik nago orain aiuntamentu aurreko plazan. Bakarrik nago, baina Don Trifon ta beretarrak dagoz nire ondoan, atsedeen pizka bat hartzen. Puzka ari dira. Ibitaldi haundia egin dute egin ere.

Andoniren aita ere hemen dago, harlosa busti ta otzaren gainean etzanda, txifa txakur taldearen erdian. Nekatuta dago ta ubelduraz beterik, astindu egin dutelako.

Hamabietan joan dira Andoniren etxera. Izan ere, lapurrak Jopuren jarlekuan utzi duten tarjetako «A. eta K.» gogoratu zaizkio Don Trifoni.

—Bai ba! «A. eta K.» hauek Andoni ta Koldoren inzialak dira, seguru asko. Nola ez ote zait lehenago gogoratu? Goazen Andoniren etxera, eta zuok seirok auto bat hartu ta zoazte Koldoren etxera, Ekidazuko Olazaharrera. Ea, goazen arin.

Andoniren gurasoak eta arreba bakarrik topatu dituzte haren etxean, Andoni bera ez.

Andoni non zegoen galdetu die Don Trifonek haren gurasoei. Ez zekitela erantzun diote. Eta, orduan, etxe guztia arakatu dute Don Trifonek eta.

Nahi izan dutenik aurkitu ez dutenean, estu ta larri erabili dituzte Andoninekoak, haren aita batez ere. Gero, aita lotu ta berekin eraman dute txifa txakurren erdian, ta aurretik erabili dute.

«Gizona zigorrez jo dute.
Zer esan du?
Zer egin du?
Seme jator bat izan du.»

Guardasolpean, begiak eta erraiak erreta dituelarik, kafe beroa hartzen ari da Don Trifon. Txifa txakur taldea eta gainerako serbitzariak, ugazabaren ordenen zain dagoz. Bostak eta bost dira aiuntamentuko erlojuan.

Begiak beheratzen hasi zaizkit eta ba noa. Don Trifonek eta ere, bazterrik bazter gezalatarrei loa galerazten ibili barik, ohera joango balira obe egingo lukete. Aho-zabalka ari dira gehienak. Arrausi luzea, logura edo gosea.

Autoan ere ez naiz ibili aspaldion ta, han kale hartan dagoen «1500» urdina hartuko dut; edo, bestela, hor denda argitsu horren aurrean dagoen «124» zuria. Berdin zait.

«124» zuriak hertsirik ditu atea eta leihatilak. «1500» urdinak, ordea, irekirik. Sar nadin barrura. Hau usai gozoa! Irratia Beethoven-en «Hirugarren sinfonia» jotzen ari da. Leiho batean dagoen katua, ostera, gitarra jotzen. Don Trifon beheak eta goiak jotzen.

Gaua gauezkoez esan ohi da. Baina gaua la-
korik ez dago autoan ibiltzeko. Ni neu, behinik
behin, ederki ibili naiz lehen Gezalan ohostutako
«1500» urdinean.

Azkar ibili naiz, azkar ibili beharra izan bai dut.
Ez dut eragozpen haundirik izan bideetan, eta izan
ditudanak ere errez pasatu ditut. Egunezko auto
ibaietan igerian etorri beharra izan banu, laister arra-
patuko ninduten Don Trifonek eta.

Izan ere, Gezalatik ateratzekoan, ikusi egin nau-
te lapurketariak, eta nire atzetik etorri dira, Andoni
nintzelakotan edo.

Autobide berrira jo dut eta Botxoarantz joan
naiz, joan gara, obeki esanda.

Nire atzetik etorri direnak, martxa militar biz-
kor bat jotzen etorri dira tiro eta autoen bozinaz.

Larogean, ehunean, ehun ta hogean, ehun ta
berrogei ta hamarrean joan gara... Baina, halako ba-
tean, atzetik ezeze aurretik ere argi asko agertu zaiz-

kit. Eta gelditzeko seinaleak egin dizkidate norbaitezuek. Baina, jakina, ni ez naiz gelditu. Azeleradorari sakatu ta aurrera egin dut.

Orduan, aurreko argiak alboratu egin dira ta tiroka hartu naute. Berehalaxe, nire autoa galbahe bihurtu da, baina niri ez didate ikuturik egin. Ballekite nor naizen!

Botxoara iristean, kalerik kale ibili gara trafikoko seinaleei kasorik egin gabe. Baina holgetan benetan, ni konturatu orduko, erdian hartu naute kale gurutze batean, eta nora ezean gelditu naiz: argiak aurretik, argiak atzetik, argiak ezkerretatik, argiak eskuitatik, argiak alde guztietatik. Zer egin?

Denda batera sartu naiz auto ta guzti. Hango kristal hotsak ez du azkenik izan, eta «nire» «1500» urdina «600» beltz bihurtu da.

Burdina bihur artetik irten, ta eskaparateko erloju haundi batean sartu naiz. Eta *tik tak* eta *tik tak*, erlojuaren fabrikan egon naiz apur batean. Berehala gelditu da, autoak eman dion mosu estuagaitik. Bost et'erdiak izan dira.

Nire autoan (batek ba daki norena den) eta erloju-dendan inor ere ikusi ez duenean, kalea akordonatzeko agindu du Don Trifonek. Eta nire bila (Andoniren bila) hasi dira. Horretan ibiliko direla uste dut oraindino ere, Botxoako etxe guztiak erakatu arte. Ez dute arazo makala hartu!

Erlojutik irten, ta Zirritokira joan naiz. Orduantxe atera dira azkenengo errondariak. Mozolu itxura zuten lau mutil izan dira. Esan ere *Mozolu* esaten diote haietako bati, bera aurrean ez dagoenean, jakina. Izengoitia ez dio esan baina, erdi ordituta egon

den batek mozolua aipatu dio Mozoluri burlezahar.

—Hi, Enrike: Mozolua ikusi duk?

—Heu haiz hi heu mozolurik asko, txatxar buruhaundi hori! — erantzun dio, berehalaxe, Mozoluk.

Baina ez dira haserretu, eta auto batera sartu ta albo-alboka, kaleak betean, umoretsu joan dira mutilok.

*«Asto guztiak ez dira goizetan obean,
Purrutuneko mutila jeikia denean;
karrika guztia ba dauka marrumaz aidean;
Amikuzen sortua da Maiatzaren erdian.»*

Emekiro agertu du muturra ilargiak laino beltz baten ostetik. Eta kaleetako ur potxingo guztietara sartu da, eta dardarakada batzuk egiten izan ditu, noizean behin.

Muturra agertu du ilargiak eta Botxoa, iriburu entzutetsua, egunez ta gauez argitan dagoen iri zahar berritua, argiagotu egin du bere argi motelez.

Egunez baino ederrago ta politago egon da iria. Zuhaitzak eta loreak, biluzik eta negarrez, bazter guztietan ageri izan dira. Zuhaitza eta lorea ehundaka, milaka, miloika.

Iriaren altzotik doan eta datoiren ibai barea (arrainen paradisua), ilargiarekin maiteminduta, maitekeriak egiten ari izan da. Eta amurraiak dantzan bere, sabelean, baltseoan, ehundaka, milaka, miloika.

Kale zabal, eder, garbi ta txukunak, kolore askotako argiz apainduta egon dira, eta hizkuntza ulergaitz baten mailua eskuetan zutelarik, mailuka ari izan dira denda berrien izenak.

—TIRIKITAUKA, TAUKA, TUNGA, TENGA,
TRAKA, TRUKA; TROKA, KAMPSA, KUMPSA,
KIMPSA...

—TALKO, TILKI, LAKA; PERTESA, LETE-
SA, OAS, USA, URSS, SOS...

—DANBA, DINBA, BIMBO...

Ia belarriak gortu egin dizkit elkar izketa dan-
batsu nekagarri horrek.

Inorako presarik ere ez dut izan eta, poliki po-
liki, goizeko preskura hartuz, oinez etorri naiz Eki-
dazura, ibai egaletik zehar.

Urteberri eguna izan arren, lanean ari izan dira
fabrika batzutan, eta haien tximinietatik zeruratzen
izan den kea, beltza ta zikina, laino montorren ma-
galpean ezkututzen izan da. Botxoako denden izenak
ezeze, langileak ere mailu hots etengabea ibili dira.

*«Lanaren menpean,
ekin eta ekin,*

ari eta ari,

Matxinen durunda,

beti:

Danba, danba!

Lanaren hotsa,

mailu beroa,

ta laguntza

otza.

Nork du beretzat oroitza?

Langile behartsuaren nekeak

beti

sari motza.

izakera latza...»

Eztulka ta doministikunka hasi naiz orduan. Ho-
geigarren gizaldiko gizonek sortu duten ke giro hura
kaltegarri izan zait.

Fabrika haiek Gezalan balegoz, kea lurpera joan-
go litzake, dudarik gabe, hango aberatsen birikiak
kedarrez bete ez daitezzen Pobrearen oinean beti
arantzaren bat.

Atezain bat ikusi dut fabrika baten aurrean. La-
sai hartzen izan du arnasa. Izan ere, ketan urteak
egin ondoren, inmunizatu egiten dira (birikiak ke-
darrez gainezka dituztenean). Zorionekoa hura! Erio-
tza ere zoriontsua izango du, noski! Haren izena,
izen berri praktikoa, 5789 izan da. Haundia benetan
haundikien jakite eta aurrerapidea!

*«Hau diagu
pobrearen jakitea:
lanegin, lanegin,
lanegin ta hiltzea.»*

Zazpirak izan dira Ekidazura heldu naizenean.

Musean ibili dira bi kanposantuan, hilobi baten
gainean eserita. Karten orde z liburuak erabili dituz-
te, eta buruhezurrak tantu orde.

Bi gizon edo bi gorpuezur haiek Unamuno ta
Lizardi izan dira.

*—«Ordago = ahí está! tú quedas,
voz de una lengua que expira;
«órdago», trágico envido
de milenaria agonía...»*

—«*Baina nik, bizkuntza larreakoa,
nabi haunat ere noranabikoa:
jakite begoak igoa,
soina zahar, berri gogoa,
azal horizta, muin betirakoa.*»

Oso galtzaile txarra da Unamuno (nor ez?), eta galtzen izan duenean, tranpak egiten izan ditu: tantu bat egin, bi kontatu ta hiru jaso.

Halako batean, haserreturik, ukabilkada bat eman dio bere ondoan euki duen kriseilu bati, ta apurtu egin du. Haragirik gabeko sudur gainean euki dituen betaurrekoak ere jausi egin zaizkio. Saguzaharrak ikaratu egin dira.

- Enbido haundia — Unamunok.
- Bi gehiago — Lizardik.
- Lau gehiago — Unamunok.
- Euki — Lizardik.
- Paso txikia — Unamunok.
- Enbido — Lizardik.
- Hiru gehiago — Unamunok.
- Ordago — Lizardik.
- Ez; jaso tantuak — Unamunok — Pareak bai.
- Baita — Lizardik.
- Hogei — Unamunok.
- Ez dut nahi — Lizardik.
- Bai jokoa — Unamunok.
- Ederra — Lizardik.
- Mahaira — Unamunok.
- Bota — Lizardik.

Hogeitamaika euki du Unamunok hiru erregekin, eta eskutik gainera. Lizardik ere karta politikak euki

ditu: hiru zazpiko ta zaldi bat, hogeitamaika erreala. Berez, Unamunorenak baino karta obeak izan dira baina, bost kartara egiten denean («mus ilustratuan») bakarrik balio du hogeitamaika errealak, bestelan ez.

Han urrunean, Don Trifonen granjan, txifa txakurren zaunkak entzuten izan dira, eta hil kanpaiak elizan.

Agure ta atso batzuk pasatu dira nire ondotik mezatarantz, eta elizara joan naiz ni ere.

Erdi ilunetan dago Ekidazuko eliza, eta jende gutxi meza entzuten.

Don Jose zaharra sermoaginan ari da. Urteberriz sermoi luzea egiten du.

—...bchin baino sarriagotan esan dizuet, anai-arreba maiteok, lau muturreko haundi hartzen ditugula gure bizitzan. Lehenengo muturrekoa hartzaroan hartzen dugu, Erregenez, guri erregaluak ekarri dizkiguten erregeak nortzuk diren jakitean, gure amets gozo ta pozgarriak egaz egiten dutenean. Bigarren muturrekoa ere (batzuek lehenago, beste batzuek geroago) hartzaroan hartzen dugu: Haurrak nondik eta nola datozen jakitean, begiak zabaltzen hasten garenean. Hirugarrena gaztetan edo sasoikoak garelara hartzen dugu, gure bizitzaren sentiduaren kontzientzia izaten dugunean: zertarako nago ni hemen mundu honetan? Nora noa? Eta, azkenik, laugarren muturrekoa eriotza da. Hartu du Olazaharko Juanek laugarren muturreko hau. Baino horre-

gaitik Ekidazun ez da inor bular-joka hasiko. Lehenago izan balitz bai. Lehenago euskaldunak eta fededunak izan ziren ekidazuarrak. Lehenago ekidazuar guztiak joaten ziren mezatara, mutilzahar banaka batzuk edo izan ezik. Lehen, gaurko gazteek esaten dutenez, gogorkeria asko egongo ziren, siniskeria asko, santukeria asko, faltsokeria asko... Eta orain zer? Orain askekeria asko, maitekeria asko, alpearrerria asko, gizonkeria asko... Seigarren mandamentua izan zela lehen erlijioa? Eta orain zer? Ba ahal dago seigarren mandamenturik? Non dira zentzuna ta neurria? Non, neure entzule bihotz-bihotzekook? Horrela ez dago zereginik, horrela galduak gara. Jaungoikoa bat, eta bera nahikoa. Jaungoikoa ez da aldatu. Eta sinestu edo ez sinestu, berak epaituko gaitu azken egunean. Aitaren / eta Semearen / eta Espiritu Santuaren / izenean / amen.

Trenaren txistu hotsa entzun da Don Jose zaharrak, sermoia bukatzean, *Aitaren* egin ta esan duenean. Eta Errotaurreko Josepak ere *Aitaren* egin du, baina *Aitaren* berri bat esan du.

—Ene! / Gaur trena / berandu samar / doa / ba!

Joan ere berandu samar doa gaur zazpi t'erdi-etako trena, zortzirak jo bai ditu oraintxe puntuan elizako erlojuak.

Estaziora noa, Simonengana, haren berriketak entzutera. Gaur berri edo berrikeria asko izango ditu.

Eguzkia indarga ta nagi egoten da neguan, eta lo dago oraindino. Ekidazuko oilarrak dei ta dei

dabilzkio, eta laister esnatuko da, laino mantak alde batera bota ondoren.

Ekidazu ilunaren ezerezean egon da orain arte; baina astiro astiro, egunsentiaren argitasun motelez, hasi da agertzen.

Gezalatik Botxoara doan trena pasatzen da Ekidazutik. Gelditokia herri-herrian dago, ta oso polita da; txalet bat dirudi.

Lehenago (Don Jose zaharraren antzera hitz egin ten hasi ote naiz, bada?), Botxoan lan egiten zutenak, esne ta ortuariekin joaten zirenak, honetan edo horretan Botxoara joaten zirenak, trenez joaten ziren. Baina orain, kamioiak eta kotxeak ugaritu direnez gero, jende gutxi joaten da trenez. Dena dela, ba dabil oraindino trena.

Simon du izena Ekidazuko estazioko jefeak. Simon Barandiko da izan, baina deitura berri bi ezarri dizkio herriak: *Simon Berritsu* ta *Simon Gezur*. Ederki ezarrita benetan.

Izatez kanpotarra da (ez naiz gogoratzen orain nongoa den); baina urte asko daramatzi Ekidazun. Berrogei ta bost urte aldera izango ditu berak. Gizon txikia da eta bizkorra, baina txoriburu samarra. Sagu bat lakoxea da bere sudur luzenga ta bibotearekin.

Ezkondua da Simon. Demetria du izena bere emazteak. Botxoatarra da hau; txikia eta potolatxoa, eta koipetsuegia.

Gelditokian bertan bizi dira Simon ta Demetria hamabost urte hauetan.

Familiarik ez dute izan; baina neskato bat dute, irikoa.

Seme-alabarik ez zutela ta, hainbat urtetan ibili dira bat semetzakotu edo alabatzakotu nahiean. Simonek mutila nahi zuen; Demetriak, oster, neska bat. Eta hor egon dira urte mordo batean biak bitara beti matrakan. Baina (Mari Migelen etxean no da to, emaztea gizon, oiloa oilar) azkenean andreak irabazi, tan neska bat ekarri zuten Sasi-kotegitik.

Alabaren izena zela ta ez zela ere matrakan ibili ziren. Simonek Anastasia zela izen polita esaten zion Demetriari.

—Anastasia?

—Edo Atanasia.

—Isilik zagoz isilik, Simon, zoro hori! Akordatu ere egiten zaizu zuri bakoitzik! Anastasia...? Horixe ez, Jainkoarren!

—Bat zein beste, izena izen.

—Bai, zera da...!

—Zein ipiniko diogu, bada?

—Josefina.

—Josefina?

—Bai, horixe da izenik politena ta.

—Baina nork agintzen du gure etxean, ba?

—Zeuk.

—Nik?

—Bai, baina honetan ez. Honetan andrazkoak izan dira beti nagusi.

—Beste gauza askotan ere bai.

—Tira, tira! Isildu zaite. Josefina ipiniko diogu bai, ta kito.

Eta jakina, Simonek eta Demetriak Josefina ipini

zioten izena beren alaba ordeari. Gaur *Fini* esaten diote; ekidazuarrek *Txankame*.

Ekidazuko berri zabaltzailea da Simon. Berriketa da haren deportea. Eta berriketa asko, egia gutxi. Horrexegaitik esaten diote ekidazuarrek Simon Berritsu edo Simon Gezur. Nik, neure aldetik, beste gaitzizen batzuk ere egoki-egoki ezarriko nizkioke: *Hitzontzi*, *Nonzebarri*, *Berbalapiko*, *Kontukatilu*, eta abar. Hura da gizonaren berritsua! Andrazkoa izan balitz ere...!

Ekidazuarrek ongi ezagutzen dute Simon, eta ba dakite Simonen «bai» asko «ez» direna. Ba dakite Simonek hamalau esaten duenean lau direna, beltza esaten duenean beltzerana dena, pulmunia (edo alborangoa) esaten duenean ez tul edo doministikunen batzuk baino ez direna. Ekidazuko pelotariak hogei ta bi ta hogei ta bat irabazi omen dutela partidua esaten duenean Simonek, galdu egingo zuten, segurua asko.

—Para deducir la verdad exacta de lo que dice Simón, hay que extraer la raíz cuadrada y, a veces, la cúbica — esaten omen zuen bere eskola-maisuak.

—Hau ta hori ta bestea, eta abar, eta abar, eta abar... , sutan erretzeko abarrak dira Simonen abarririk gehienak — esaten zuen Olazaharko Juanek.

—Hori ere gaixoa duk eta...! Egia esateko eginahalak egin arren, gezurra esan behar nahastean beti — esaten du Felix Astok.

Gaur, behinik behik, ba darabil berriketa ta gezurra ta abarra Simonek. Ba du, izan ere, Urteberri goiz hontan zeri ekin.

—Don Trifoni Jopu ohostu diote. Seiretako partean esan du irratiak. Telebisioak ere esan du. Periodikuak ere ekarriko du. Baketan dagoenari baketan utzi, hori ikusten da mundu hontan gutxi. Berriz ere etorriko da gerrateren bat. Bai; eta, beti bezala, errugabeak hilgo dira. Holakorik! Haundia da gero! Ba, Don Trifonen autoan erdi lo zegoela arrapatu dute Jopu; kloroformoa eman ei diote honi ta ukabilkada bi Don Trifoni berari, ta konorterik gabe utzi dute... Andoni ta Koldo izan omen dira lapurrok. Egia ote da? Ba dakizu: esan gauza asko esaten dira ta... Don Trifon ta beronen serbitzariak Andoniren etxera joan direnean, tiroka hartu omen dituzte eta, tiro hotsean ekitaldi gogor bat egin ondoren, Andoniren aita atxilotu egin dute. Andoni bera ez dute atxilotu. Iges egin omen du txifa txakur mozorro bat jantzirik. Andoniren aita erori egin dela ere esan dute, ta min hartu duela. Itsasoz iges egin omen du Andonik, Frantziarantz edo...; baina dirua hartu nahi badu, etorriko da gaur iluntzera orduko. Hogei ta hamar miloi peseta eskatu dizkie Don Trifoni Jopugaitik (neure karteran banitu!). Olazaharko Koldo ere atxilotu egin dute, Zirritokin zirrika zebilelarik. Mozorro ta guzti ere ezagutu egin dute (esan nion nik egun batean irtenegia zela baina...). Bazterrak bete lagun atxilotu omen dituzte; hainbeste ezetz ere entzun dut...; bai, hala esan dio gure Demetriari hauzoko Karmelek. Ez dakit, ba, nik: batzuek gauza bat esaten dute, beste batzuek beste bat... Nori sinistu? Hara: Frantzia aldera joan dela Andoni esan dute batzuek lehen hementxe estazioan; oraintxe puntuan entzun dut, ostera, Don

Trifonek diola ez duela Frantziarantz iges egin Andonik, Botxoarantz baizik; Botxoan ezkutatu dela non edo non; berak ikusi duela, eta bere serbitzariok ere bai, Gezalatik alde egiten «R 10» zuri batean; haren atzetik joan direla Botxoaraino, ta, nola ta nondik ez dakitela, hantxe galdu zaiela telebisio-denda batean... Haatik, orain, Don Trifon eta beronen serbitzariak Botxoako etxe guztiak arakatzen ari dira. Hemen bertan ere errekestatu dituzte etxe batzuk... Eta ba dakizue zer gertatu den Olazaharren? Hil egin da Juan. Bihotzekoa zuela aitak eta, hari disgusturik ez emateko esan zien Don Julian medikuak haren seme-alabei baina, disgustuz hil dute. Horixe da azkena! Juan gizajoa! Gizon ona, benetan! Amaia ere gaizki omen dago...; seindun dago ta...; ba dakizu ezta? Haurgintza minak izango dira, noski. Tomasek esan dit lehentxoago hau; nola Amaia ere txarto dagoen; Etxezaharreko Lontzok ere hainbat kontu esan dizkit Amaia dela ta. Neskazarra ta izorra, hori ere ba da lorra. Gure *Otalora* burusoila ere mendira joan da gaur. Olazaharko Juanena Anton Porrak esan dit lehenengoz, lehenengo trenean joan da Botxoara edo ta; Zeanuritik Bizkondeari errenta pagatzera joango zen, se-guru asko. Zera ere..., barkatu, zortzi t'erdietako trena bai dator.

Nahaste borrhaste, azak eta nahaste; egia ta gezurra nahastean, Simonek hitz egiten duenean. Urteberri egunez ez da periodikurik egoten baina, behar ere ez Ekidazun.

Larru zaharra noiz jausiko duen suge baten antzera sartu da trena Ekidazuko gelditokian. Eta ha-

ren galga indartsuak irrintza kurrinkari bat egin du gelditzean.

Lagun gutxi dabil gaur trenetan, baina Don Trifonen serbitzari asko, galde honi ta galde hari.

—Jopu de lan pan tran los quin trencu leis Don Trifon?

—Car por delis trin detus laspos de mel Andoni?

Txistu hotsa da.

Geldiro geldiro, atzera aurreraka, joaten hasi da tren. Joaten joaten, joanez joanez, joanean joanean, ba doa. Ba doa, badoa, badoabadoa, badoabadoabadoa... Joan da.

Gosaltzera doa Simon. Neu ere bai; idatzi ta idatzi, gosetu ta egarritu egin naiz ta.

Bart sopra utzi nituen musker biak gozoago egongo dira orain, ta katagorrien esnea ere presko-presko.

Gosaldu ta gero, abeslari ta ameslari, amurraiak arrapatzen ibili naiz lo kuluxkada batean. Eta on egin dit lo pizka bat egiteak, nekaturik bai nengoen.

Bart mahats aihen motxikinez goraino utzitako hautsontziak garbitu, jai egunetako arropak jantzi (mahats orri bat eta txapel berria), eta Olazaharrera joan naiz lehenbizi.

Eguna zabaldua egon da etxetik atera naizenean, eta poztasun berri bat sortu dit bihotzean urte berriaren lehenengo argi ilunberak.

Bidean nindoalarik, eguzkia agertu da ortze markutuaren barrenetik. Eta, berehalaxe, kuadru inpresionista bat egin dut.

«Urtarrilako eguzki gazte ta lotsorra esnatu da. Eta arrausi sakon ta luze bat egin ondoren, jeiki, ta, erdi lotan, begiak ireki ezinik, lainozko gela batera sartu da. Arpegia garbitzen ari da, orain, errainuzko ontzi batean; arpegia garbitzen, hamabost urteko neska baten ahalke, begirune ta eratasunez. Oilarrak

eta elizako kanpai-dangadak ate joka dabilkioz. Ba-soak, arboladiak, landak, soroak, etxeak, abereak eta gizonak zain dagoz... Ba dator, oraintxe dator eguzkia. Bere ile mataza beilegiak sorgin-orratzez lotu, ta ba dator lurrera eguzkia. Laino artetik, arte murriztu ta ziztrinen barna, zeharka dator; etorri da. Eta maitekiro musukatzen du bere ama lurra, ta kolore berriz jantzi. Auxe benetan bat-bateko bizi-tazun ta apañdurizko ikuskizun harrigarri, negua-ren loan!»

Etxe bete jende aurkitu dut Olazaharren. Jakina: holako orduetan prest jendea zerbait egiten laguntzeko; baita etxe inguruetan eta etxe barruetan ikuska ihardukitzeko ere, oker eta gaizki edo zuzen eta ongi dagoen zerbaitetan begiak pozez edo inbidiz jartzeko.

Zerraldo batean sartu dute Juan. Horitu egin da, ta argizarizko santu bat dirudi. Juanek berak ikusi batu bere gorpua (fraile jantzita), parre purrustada bat egingo zuen, noski.

Eskolastika zaharra ere, makurka makurka, han ibili da, tatarrez baina ibili, batera eta bestera, zorki bat hemendik kendu, han ipini. Igarri egin zion bere semeak Eskolastikari.

—Zu, ama, ni hilda gero ere hemen geldituko zara — esan zion behinola Juanek.

—Bai zera! Esatea ere...! Haziterako ez da inor gelditzen hemen — erantzun zion amak.

—Ez baina, ba dakizu Don Julian medikuak zer esaten duen: zaharrak ohean luzaro egoteagaitik, beruzkoagaitik edo jauskera txarren bategaitik hiltzen direla. Baina zu...

—Ni ere, honegaitik edo horregaitik, laister hilgo naiz. Madari heldua erori egiten da.

—Zu urte askotan biziko zara oraindino, eta gero ere hil ez zara egingo.

—Hil ez? Zer egingo naiz, bada?

—Sikatu.

Hain zuzen ere, Eskolastikaren arpegi igar mehe zurbilak hezur ta azal hutsez egina dirudi.

—Koldo non denik edo, ezer ba ahal dakizue? — galdetu dio Klaudiori.

—Ez.

—Amaia non dago?

—Ohean. Ondo dago ordubera.

Olazaharren apur batean egon, ta meza nagusira etorri naiz, eta hementxe nago orain elizpean.

Ekidazuko eliza ez dago herri-herrian, alboko aldean, goienean baizik, Erdi Aroko gaztelu bat bezala. Eta ikustoki zoragarria da elizpe hau. Hemendik ikusten da ahalik obekien herria.

Ekidazuren bihotza nire oinetan dago, argi ta gorri. Izan ere, euriak garbitu egin ditu teilatuak (telebisio eltxo itsusiak ere garbitu ditu, edertu ez).

Erri txikitxo bat izan arren, bihotz haundia du Ekidazuk: Aiuntamentu berria (herriko etxe zaharra bonba batek desegin zuen); aiuntamentuaren aurreko plaza ederra, zuhaitz asko inguruan ta iturri eder bat erdian duelarik; pelota-leku zahar bat, eskola berriak, hiru-lau tailer, Santi indianoaren txaleta, trenaren gelditokia, hamar taberna (hori bai!), kafetxe bat eta hogeiren bat etxe haundi ta txiki, zahar ta berri, kale batzuen barruan.

Herriaren bihotz barnetik erreka bat pasatzen da

bihurka, kiribilika, soro ta landa zabalaren erditik. Erreka txukun garbia izan zen lehenago, mendinagarrez, arrainez, zeruz eta zumez betea. Baina, orain, txifa txakurren kolorearen antzeko ur urdinabar zikina darama. Iturburua dagoen mendipean dago egon ere Don Trifonen granja famatua zigurat bat bezala.

Han, hor, hemen, sakabanaturik, artalde zuri-gorri baten antzera, berrogei ta hamar baserri inguru ageri dira neguko berdearen altzoan etzanda. Eta pinudi asko, ifarraldean eta hegoaldean, sortaldean eta sartaldean, pinudi asko alde guztietan; pinudiak: gaurko baserritarren urre-meatzak.

Eta, azkenik, han, menditxo baten gainean, haitz artean, nire etxe txikitxo aitzin zuria, armiarma langileek egindako sarek apaindua, mila txori ezberdinen kantu gogoz alegeretua, haize ederrez inguratua...; nire kabi maitea, munduko kabiarik paketsuena, askatasun paradisu... (nire etxea aipatu ezker, erromantiku bihurtzen naiz). Nabukodonosor, Kleopatra, Neron, Karlomagno, Espainiako Felipe bigarrena, Frantziako Luis hamalagarrena, Napoleon, Rusiako zar-ak, Txinako enperadoreak eta mandarinak, Bramaputrako sultanak, mauruen emir-ak eta kalifak..., Rothschild, Rockefeller, Onassis, Don Trifon, eta beste haundiki, aberats, ta jauntxo anitz, ni baino guleria gehiagokin bizi izan ziren eta bizi dira, nire koba zuloa baino jauregi ederrago ta dotoreagoen jaun ta jabe izan ziren edo izango dira, nik baino serbitzari leial gehiago izan zituzten edo izango dituzte haiek; baina, hala ere, beldur gutxiagorik eta askatasun gehiagorik ez dut uste.

Kantagarria da, benetan, nire etxea.

*«Ikusten duzu goizean,
argia hasten denean,
menditxo baten gainean,
etxe ttipitto aitzin xuri bat,
lau haitz ondoren erdian,
xakur xuri bat atean,
iturriño bat aldean...?
Han bizi naiz ni pakean.»*

Simon Berritsuk ez ezik, ekidazuarrek ere erabili dute gaur berriketa hemen elizpean meza nagusi aurretik: Olazaharko Juan, Amaia, Koldo, Gezalako Andoni, Don Trifon ta beronen serbitzariak, hitz-sariketa, eta abar. Hementxe ibili dira esamesaka, geratu barik, kurloi batzuen antzera.

Elizpe hau lehenagoko ekidazuarren batzar-tokia, telebisioa, irratia ta periodikua zela esaten dute baina, gaur ere holako zerbaiz izanda meza nagusi aurretxoan.

Gero egingo den *Hitz sinonimuen sariketa* programak zabaltzen ere ibili dira neska ta mutil batzuek. Nik ere hartu dut bat, Felix Astok erdeinuz behera bota duena (irakurtzen jakin balu ez zuen botako).

Berritu egin dute aurtengo programa.

NEGUKO JAIK EKIDAZUN

Hitz sinonimuen sariketa nagusia

Nola: «Dut, det, dot, düüt, ut, et, ot...»

«Hitz, berba, mintzo, ele...»

«Sariketa, txapelketa, lehiaketa...»

Noiz: Urtarrilaren 1-ean (Urteberri egunean), eguerdiko hamabietan.

Non: Ekidazuko aiuntamentuko aurreko plazan. Euria bada pelota-lekuan.

Nortzuek: Edozeinek hartu dezake parte, gizonezko zein andrazko izan. Lehiaketarien izena aurretik emon behar da, sariketa hasi baino lehen.

Sariak: *Lebenengoa:* Txapel bat, 10000 peseta, eta Don Trifonek emandako kopa.

Bigarrena: 8000 peseta, eta Ekidazuko aiuntamentuak emandako kopa.

Hirugarrena: 5000 peseta, eta *Altxorra* diru-etxeak emandako kopa.

Laugarrena: 3000 peseta, eta *Katalin* kafetxeak emandako kopa.

Bosgarrena: 1000 peseta, eta Santi indianoak emandako kopa.

Obarra: Botxoatik Ekidazurako trenan amaiketan da.

Antolatzaileek

Urte oro egiten da sariketa hori, ta ikusgarria izaten da: Eta herbestetik ere jende asko etortzen da hura ikustera.

Eguzkia alai egon da lehentxoago baina, muker dago orain, eta arrausika ari da laino montor beltzen ostean. Ilundu egin du.

Ekidazuko eliza argitan dago gaur, argi guztiak bai dagoz bizturik.

Oso polita da barrutik. Oraingo erara berriztuta dago. Berriztatu zenean, haserre zegoen ekidazuariak «ardi txabola bat zirudialako, hormetako are harriak agerian zituelarik». Baina orain, hura ikustera herbestetar asko etortzen direla ikusirik, harro ta pozik dagoz beren elizarekin.

Aldarearen oinarria arte orpo bat da, eta gaztainazko ohol zabal bat gaineko mahaia.

San Migelen irudi koloretsu bat dago aurreko parretan, San Migel goiangerua baita Ekidazuko zaindaria.

«Mikel guria,
zaizu gure Herria.»

«*Aintza*» kantatzen ari dira korukoak. Don Polikarpo dute zuzendari. Gerrate aurretik Ekidazun egondako eskola-maisua da Don Polikarpo. Hemen-go alaba batekin ezkondu zen ta, Botxoan bizi arren, maiz egoten da hemen.

Barrenengo Andresen orroak kanpotik ere entzungo dira.

—Horren abotsa eukitzearren, oraintxe bertan emango nituzke bost mila ogerleko — dio bere baitan Torreko Ezekeliek haren orroak entzutean.

—Andres Harro izango haiz hi beti...! — Felix Astok.

—Opera bat ere kantatuko luke gure Andresek — Andresen amak.

Korukoak izan ezik, gainerako guztiak jesarrita eta isilik dagoz, eta geldi geldi. «*Aintza*» entzuten dagozela danak dirudi, ikusi batean. Baina ez.

Begira *non* dagozen batzuk edo *xertan* ari diren.

Enekoneko Pedro lo dago, bart lorik egin gabe egon behar izan du ta, Olazaharkoei laguntzeagaitik.

Lo dago, baina itzarrrik ametsetako mundu beldurgarri batean.

«Presondegi ilun batean dago. Txifa txakur mor-do bat du bere ondoan. Leiho txiki txiki txikitxo batetik bakarrik sartzen da argia bera dagoen toki itzaltsu, zikin, ta goibel hartara. Leihoan ditu begiak, baina ez du ezer ikusten. Ikusi nahi du, baina ezin ikusi. Begiak astun ditu ta beheratu egiten zaizkio.

Ez du nahi mozorrorik, baina mozorroz jantzita dago. Olazaharko Koldoren mozorroa du. Kendu nahi du burutik, baina ezin.

Halako batean, Don Trifon sartzen da, hilkutxa bat besartean duelarik. Jopu dago hil kutxan, fraile jantzita.

—Zuk ohostu ta hil dozu Jopu ezta? — esaten dio Don Trifonek.

—Ez, nik ez, Don Trifon. Zuk ba dakizu, Don Trifon, nik i...

—Bai, zeu izan zara.

—Ez, ez, ez, Don Trifon. Ni ez naiz Koldo. Ez dakit nork jantzi nauen honelan. Mozorro hau ez da nirea. Ezin dut kendu burutik. Ni Enekoneko Pedro naiz, Don Trifon, Enekoneko Pedro. Ez ahal nauzu ezagutzen? Ai! Ai!

Bere etxeko ganbaran zintzilik dagoen eskopetaren kulataz jo du Don Trifonek...»

Don Trifonen eskopetaren kulata Felix Astoren ukondoa izan da.

—Zertan ari haiz, asto hori?

—Lo egon haiz ta...

—Ez nauk lo egon!

—Ez, egon barik...!

Santi indianoa haserre da Don Trifoni egin diotenagaitik, eta haren arpegi itsusia itsusiagotu egin da. Eta marmarka ari da, bakar izketa mutuan.

—Etxetik ateratzen ere beldur izan daiteke bat. Zer egin ere ez dakite gaurko gazte zorook eta, lotsagaldukook halakook! Asko sartu dituztela kartzelara? Gehiago sartuko balituzte obe! Bestela biziko gintezke orduan...!

—Astakumearena gertatu zaio Santi indianoari: Haundiago ta itsusiago. Ongi jantzirik egon arren, bitxiok eder, baina berori ez — egiten du berekiko Felix Astok, eta bere sudur zuloetako sasiarte garbitzen hasten da esku ezkerreko atzamar txiki haundiaz.

Agarreko Mikel hitz sinonimuen sariketarako entrenatzen ari da. Iges hogeitau hamaikagarren egin zuen, baina aurten irabaziko du sariren bat, gau ta egun diardu aspaldion horretan eta.

—Txirritxa, girgilu, kirkir, kilker, txirritxirri, larraputika, girgitx, egotxirri..., txintxar, txitxitera..., txitxi..., txitxi..., beste bat ere ba dakit, bada...! Gero akordatuko zait. Behartsu, erresta, gabe, ezeuki, premiadun, kankalier, lander, ezergabe, ezdun..., ez..., ez..., ez dut uste gehiago dagoenik. Geldiro, astiro, poliki, baratx, ezarian, takataka..., takataka ala tapatapa ote da? Gero ikusiko dut hiz-

tegian. Takataka, tokotoko, tukutuku..., tupatupa... Atzo berez esaten nituen baina, gaur ez dakit zer gertatzen zaidan.

Txikitoneko Garbiñe, bere hogeitun urte beteetan edertasunari eutsi ezinik, maiteminduen zeruan dago, itzarririk ametsetan.

—Atzo Botxoan, Arana kalean, ikusi nuen al-kandora gorri iluna erosiko diot Deunorori, edo, bestela, niki berde bat, Erregenetan erregalatzeko — dio bere artean, ile luze gorrizkei beatz puntakin eraginez.

Ezkerreko aldean duen Edurne bizi-alargunaren iztar eta bularrei begira dago Martzel Izko. Elizan egon arren, bere arloan ari da lanean, ezibako izko baten grina ta gurariz.

—Nork lukean Aristoteles Onassis-en dirua, baso-zaldien askatasuna, elefante baten bizitza, zezen baten indarra ta oilar baten ahalmena! — pentsatzen du astotzar lizunak.

Don Julian medikuak erdaraz egiten du ametsetan, erdalduna bai da. Egia esan, hainbeste urte Eki-dazun egin ondoren, euskara apur bat ere ikasi du. Obeki ikasi behar zuela ta ere ibili zen aldikada batean. Beroaldi hortan gramatika ta hiztegia erosi zituen, ta jo ta su aritu zen euskara ikasten. Baina, naiz ta ahalegindu, ez zuen ongi ikasi. Anega erdiko zorroak anegarik ezin hartu. Horregaitik, lehenago bezala, orain ere erdaraz egiten du Don Julianek ametsetan.

Inork ez igertzeko modura baina, lo dago. Jakina, hau ere Olazaharren egon da bart gaurik gehiengan, lo askotzarik egin gabe.

Kazari amorratua denez gero, erbitan dabil ametsetan ere.

«Hamalau librak erbi bat ikusi du. Txakurra, Bihotza, urduri dabilkio; haren jirabira ta usmabeharrak haundiak dira. Oraintxe hartu du arrastua eta sasira abiatu da. Haraxe doa Don Julian ere arinetan... Hor doa erbia... Danba! Danba! Hil du... Baina, berehalaxe, beste sei kazari agertu dira, eta lauk lau hanketatik, bik belarri bietatik, eta Don Julianek buztanetik oraturik, zazpirak eraman nahi dute erbia.

—Ni hil dut erbia. Da nire hau erbi, Nire txakurra, Bihotza, ikusi lehenbizi, ta nik hil naiz. Atzo ere ikusi nintzen, dut, nuen... — esaten die Don Julianek erdara euskaraz.

—Zagoz isilik! Neuk hil dut — bigarren kazariak.

—Zuk ere ez, neuk baino — hirugarrenak.

—Neure txakurrak altxatu du — laugarrenak.

—Neurea da erbia... — bosgarrenak.

—Bai zera! Neuk hil dut. Gainera zu gero etorri zara — seigarrenak.

—Zuena ez da — zazpigarrenak.

Eztabaida gogorra sortu da. Don Julianek ez die ezer ulertzen besteei.

—¡Hablár más despacio, hombre, que cuando empezáis «*txirri burri, tzitzi putzu*» no os entiendo nada!

Burruka gogorra sortu da orain. Don Julian ere ukabilka hasten da batekin. Ukabilkada bat doa, uka-

bilkada bat dator; ukabilkada bat doa, ukabilkada bat dator, ukabilkada bat dator, dator, dator...»

Suangila talde bat bezala, aldare aurreko harmailetan drogan dabiltzan neskato-mutikoei keinuka ari da Don Jose zaharra, geldi ta isilik egon daitezzen...

Zelaietako Matilderen gogaketak ere interesgarriak dira; baita Don Julianen emaztearenak ere. Baina bukatu dute «*Aintza*» korukoek. Eta lo egon direnak iratzartu egin ditu isiltasunak, eta irudimenez kanpoan egon direnak barruratu.

Hamaikak eta laurenak dira elizako erlojuan. Goitiko Kasimeraren esku muturreko erlojuan, ostera, laurak eta bost dira. Ba daki jakin Kasimerak ez dabilkiona, baina esku muturrean erlojua eramateak ongi ematen duela ta... Emakumeen kontuak!

Urde sartu da elizara. Nire bila, seguru asko. Bai, ikusi nau, ta nigana dator.

—Gezalatik netorrek.

—Ta? Zer berri dakark, ba?

—Ba, berri berririk ezer ere ez.

—Agertu ahal duk Jopu?

—Ez, oraindino ez.

—Eta Andoni?

—Inork ere ez zekik ezer. Urtu egin dela dirudik.

—Eta gure Don Trifonek zer ziok?

—Lapurrak eskatutako dirua emateko konforme omen zegok.

—Bai?

—Bai, Oraintxe etorri duk Botxoatik, otzen batek hartuta edo, sudur estuturik. Zera, Andoniren aita ere oso gaizki omen zegok.

—Gizajoa!

—Nola zegok Amaia?

—Zer, ba?

—Ez haiz joan harengana ala?

—Bai, lehen joan nauk. Baina lo egon duk.

—Hi! Ta noiz joango haiz hire ama ikustera? Ba ahal hekien gaixorik zebilenik?

—Bai.

—Ta hemen Ekidazun zegoenik?

—Bai, ba zekiat. Bart izan ditukan euri ta afruntu, ortzantz eta tximistekin, hemen egon behar gure MARI, eguratseko iskiloak oro bere eskuetan bai ditik.

—Noiz hoa, bada, harengana?

—Oraintxe joango nauk.

*«Andra Maria:
otzon hortz zabarra,
t'ekatzan berria.»*

Gure MARI ikustea ez da gauza erraza izaten. Izan ere, nire ama orain dago hemen, gero han, behin Zuberon, behin Araban... Eta nork jakin horrela gure MARI non dagoen?

Anitz bizileku ditu lurraren barneko eremuetan. Gipuzkoan bakarrik ditu hamazazpi. Ez ahal dakizu zeintzuk diren? Hona hemen: *Garagarza, Kutzeberri, Atxorrotz, Gaiztozulo, Aketegi, Sugaarzulo, Aspildi, Ubei, Murumendi, Marizulo, Txindoki, Azarizulo, Olanoi, Otsabio, Laparko Leizazulo, ta Obantzun.*

Buruz dakitzit ikasiarazi egin zizkidalako haurtzarosan (ni kixmitu baino lehen) gure MARI-k.

Bizkaiko bizilekuak hamasei dira: *Gorbea, Oiz, Mugarra, Aizkorri, Aralar, Aiako Harria, Orimendi,*

Balzola, Supelaur, Atxali, Sarrimendi, Mariren Koba, Gabaro, Kanterazabar, Otoio, ta Damazulo.

Arabakoak hiru baino ez dira: *Kapildui, Okina, eta Zaldiaran.*

Nafarroan zazpi ditu: *Odebe, Udabe, Beraingo Leze, Mugiro, Akelarre, ta Auza.*

Lapurdin bost: *Arrobibeltz, Lezia, Fabardiko Harri, Marixilo, eta Mondarrain.*

Zuberoan ere beste bost: *Lexarrigibele, Lezenobi, Beli, Azalegi, eta Otxilarre.*

Baxenabarren bat bakarrik du: *Zelharburu.*

Zoragarritzko pinturaz apaindurik ditu bizilekuri ederrenak. Mamut, lehoi, hartz, otso, bisonte, bahahuntz, zezen, zaldi, basurde, azeri ta holako piztien irudiak ageri dira pintura hoietan. Txoriak ere bai: arrano, txolarte, eper, belabeltz... Arrain batzuk, arbolaren bat, sareak eta giza-eskuak (giza-irudirik ez).

Mozorroz jantzita ibiltzen da beti nire ama. Bere etxe barruetatik dabilenean abere ta piztien moztiroak erabiltzen ditu (aker, ahari, zaldi, bigai, suge, erensuge, putre...). Kampora ateratzen denerako beste moztiro-jantzi batzuk ditu: zuhaitz, haize burrundara, laino zuri, ilargi, suzko igitai, emakume...

Ez dakit noiz ezkondu edo elkarganatu ziren nire gurasoak, gure MAJU ta gure MARI, izangoko ezezean bai nengoen orduan. Dena dela, bananduta bizi izan ziren beti, ongi konpontzen ez zirelako edo; bueno, beti ez; ongi ere konpondu ziren noizbait, zazpi seme-alaba izan zituzten eta. Ostiraletan, arratseko ordubietan joaten omen zitzaion nire amari nire aita izan zena (Maju, Sugaar edo Sugoi, hiru izen

hoiek bai zituen), eta, orduan, izugarrizko ekaitz eta erasoak izaten omen ziren.

Jentilla da nire ama, eta, behinola, gu gaztetxoak ginelarik, gurdi batean lotu zuen aitak ama, ta, seme-alabekin batean, elizara eramanean zuen bataiatzera. Baina elizara heldu ginenean, sutan jarri zen gure MARI, ta, lokarriak erreta, airean joan zen bere Mutumendiko koba zulora, honela ziarduelarik:

«*Matias Muruko,
zazpi seme
mundurako;
bat ere ez
zururako*».

Hala ere, seme-alabok orduantxe kixmitu gintuzten. Eta apaiz ere egin zen nire anaia bat.

Behin batean, Lazkanoko Senpere bailaratik zihoalarik gure apaiza, Mikelats (gure anaietariko bat, gaizto samarra) agertu zitzaion.

—Gariak ederrak dagoz; baina ba ditut nik gari hoiek joko dituzten zaldi galantak —esan zion Mikelatsek.

—Bai nik ere zaldi hoiek geldiaraziko dituzten galga idartsuak —erantzun zion apaizak.

—Ikusiko dugu!

—Ba, ikusiko duzu.

Etixeratu zenean, urduri zegoen apaiz zintzoa, eta dei egin zion neskaleari.

—Tomasa!

—Zer, jauna?

—Murumendi gaisetarik hodeiren bat sortzen ikusten baduzu, abisatu berehala.

—Bai, jauna.

Eta halaxe gertatu zen. Murumendi aldetik sortu zen hodeia. Eta behingo batean, oinetako bat sakadiz zuelarik, konjuroa egin zion gure anaia apaizak, Baina alperrik, kaskabarra ta harria ez zen gelditzen eta.

Orduan, bere oinetako bat kendu, eta baratzerara jaurtiki zuen.

—Sartu daitezala hor.

Esan ta egin, apaizaren oinetakoan sartu zen harri guztia, ta lurralde hari ez zion kalterik egin.

Atarian eserita egon da gure MARI ikustalditxo bat egitera joan natzaionean, urregorritzko orrazi batekin ileak orrazten. Gero, ardatzean egin du, nire nobela honen ari mataza ahari baten adarretan arilkatuz, eta ardatz-ariak nola biribilkatu ta ezkututzen diren niri erakutsiz.

Atarrabi, nire anaia, ta Hodei ta Eate, nire amaren morroiak ere han egon dira.

Zahar egin da gure MARI. Ez du lehenagoko amore, ahal ta indarrik. Ez dut uste luzarorako izango denik. Baina hiltzea eta hil arte bizi izatea nahi ta nai ezkoak diranez gero...

—Zer moduz? —esan dit.

—Ongi, ama. Eta hi?

—Kili-kolo, baina bizi gaituk. Ba dakit, zahar egin gaituk eta..., gaurko gazteek ez diate nahi ni lako zaharrik.

—Tira, tira!

—Nola zegok Amaia?

—Gaizki.

—Gaizki? Zer, ba?

—Aita hil zeion.

—Baina...

—Ez, ez. Ohean zegon, baina ez dinat uste umerik galduko duenik.

—Noiz dik denpora?

—Gaur zion berak.

—Eta hik zer diok?

—Gaur dela.

—Ederki. Aspaldion ez diagu elkar ikusi ta, hator barrura zerbaiz hartzera ta koplealdi bat egitera.

—Baina...

—Baina zer?

—Arin joan beharra dinat.

—Nora hoa, bada?

—Hitz sinonimuen sariketara lehenengo; gero Gezalara; urrengo Botxoara...

—Laister joango haiz.

—Heuk nahi duna, ama.

Harriturik gelditzen zara nire amari hika hitz egiten diolako? Ba, hika hitz egin behar zaio beti nire amari; haserretu egiten zait, osterantzean.

Gezurrik ere ezin diot esan. Haserretu egingo lizadake arduan ere, ta zigortu egingo ninduke gainera. Behinola, hogeit musker nituelarik, hamar nituela esan nio-lako, hamar kendu zizkidan «ezagaitik». Hogeit ta hamar nituela esan banio ere, hamar musker kenduko zizkidan «baitzagaitik», ez nituenak ba ni-

tuela esateagaitik. Horregaitik esaten zidan niri, txikitan, maiz esan ere: «*Ezari emana, ezak eraman*».

Sutan igeri, lurpera goaz ama ta ni.

Koba zulora sartzean, izugarrizko zalapartak aterra ditu gure MARI-k.

Zahar egin dela baina...

—Hilotz.

—Gorpu, korpitz, zurrun, kas..., kas..., kaski, sarrats..., hilgogor, gopitzil..., gor, gor...

Txilin hotsa.

—Zazpi.

Hitz sinonimuen sariketa debekatu egin dutela entzun dut bidean baina, gezurra izan da. Egia ere izan zitekean Olazaharko Juan hil denez gero. Don Trifonek berak ere debekatu zezakean Jopurenagaitik. Baina hilak hil, biziak aurrera, oraintxe hasi da hitz sinonimuen sariketa.

Ekidazuko aiuntamentuko aurreko plaza gainezka dago jendez. Etorri ere autobusetan etorri da! Hau da jende aintzira! Don Trifonen serbitzariak ere asko etorri dira, eta han, hor, hemen, sakabanaturik dagoz jende artean.

Epaimahaikoak aiuntamentuko arkupeetan dagoz, mahai luze baten ostean eserita. Orain arte urtero

izan da «epaimahaiko» Don Trifon baina, gaur ez da ageri Don Trifonik han.

Lehiakariak oholtza baten gainean dagoz, sariketa-antolatzaileek aiuntamentu aurreko harmailetan jarri duten oholtzaren gainean, zutik eta iladan.

Ikusleak oro behean dagoz, eta zutik gehienak.

Gaztaina-erre saltzaileak ere etorri dira. Bazter batean dagoz baina, plaza osora zabaltzen dute gaztaina usain gozoa. Haiekin batean ikusiko dute mutikoek sariketa.

Arabar gazte bat ari da orain lehiaketan. Zuzentzaileak eskaintzen dion poltsa batera sartzen du eskua, ta sobre zuri bat atera.

—«Ozte». Ba dakizu: minutu bat duzu. Nahi duzunean, hasi — esaten dio zuzentzaileak arabarrari.

Mikrofonorantz dardar hurbildu, ta hasi da.

—Ozte, alde, mordoska, multzu..., aldra, sail, purrustada..., saldo, aralde..., pilo..., samalda, samalda, sa...

Txilin hotsa. Txalo batzuk entzuten dira. Txistu batzuk ere bai.

—Hamar —dio zuzentzaileak.

—Hamar —dio, bertiz, epaimahaiean buru egiten duenak.

Irriparreka dago orain arabarra. Bigarren hitza ateratzen du.

—Bigarren hitza: «Suangila». Oso erreza. Hasi.

—Suangila, muskentra, sugalinda, txitxikuandri, suskandela, sugelandare, zirringilo, sumandil, surgandola, txarrangila, subilaingira..., sangongilu, sagundila..., subandila... (beste asko ere ba dakizit, ba!

Mihinaren puntan ditut baina...), xuskan..., xuskandera...

—Hamabost.

Esku zarta gehiago. Txisturik ez.

—Hirugarren hitza. Hauxe duzu azkenengoa. Hara zein den: «Desegin».

—Hautsi, puskatu, ezdeustu, suntsitu..., ezerez-tu, haustu..., birrindu... Ez dakit gehiago.

—Bai, gizona! Aurrera! Hogezi segundo dituzu oraindino.

—Bai baina, alperrik.

—Hamar segundo.

—Das..., des..., dis..., dos...

Txilin hotsa ta txistuak, biak batean.

—Zazpi. *Desegin* bera ere esan barik utzi duzu.

—Ene! Izan ere...; egia da.

Burua makur-makur egin, ta alde egiten du arabarrak, ahalketurik.

Hurrengo gipuzkoar bat dator, iges txapeldun gelditu zena. Gazte koloregorri alai bat da. *Hiztegi* esaten diote ekidazuarrek. Oso ona omen da lehiaketa honetan.

Ikusleak agurtuz, gora jasotzen ditu besoak gipuzkoar gazte burutsu horrek. Txaloka hartzen dute haiek, eta txaloren txaloz ez da ezer ere entzuten, txalo hotsa baizik. Isiltzeko mesedez, eskatzen die zuzentzaileak keinuka.

—Aupa, Hiztegi!

—Aurten ere lehenengo e?

—Lehenbizi, hartu arnasa lasai.

Atera du Hiztegiak sobre zuria. Paper hotsa ba-

karrik entzuten da. Arnasarik ere ez du hartzen inork.

—Lehenengo hitza: «*Pinpilinpauxa*».

—Altxabili, aperiko, astatsa, atsoaren arima, astoluma, atxiamatxia, atxinini, axandalo, azapinpirin, bitxilota, eskabi, farfail, gau-ulika, inguma, jainko-belatx, jainko-oilo, jainko-mandatari, lilirita, makara, maripanpalona, maripuxitia, marisorgin, matxita, mitxeleta, mitxirika, oilo-zuri, panpina, pertxilota, pitxilingaria, sorgin-bitxi..., sorgin-oilo, txalumitxi..., txepeleta, txibiltxori, txilipitaina, tximirrita, txinxilinpalo, txintxitola, txipilipeta..., txipirina..., txipiritona, txiruliru, txitxilera, txitxipapa..., ulifarfaila..., atxitamatxi..., atxitamutxita...

Txilin hotsa, txalo hotsa, esku zartaka, esku zartaka, esku zaflaka, txaloketa, txaloaldi ta goraketa ikaragarria.

—Hori, hori! Aurra! Hori duk hori!

—Gora gu ta gutarrak!

—Gora!

Danak txaloka ta goraka ari direlarik, mutil gazte bizar luze bat igo da oholtzara.

—Isilik, pizka batean, mesedez! — agintzen die guztiei.

Mutil bizartsu ezezagun hura han ikustez harriturik eta zer esan behar ote duen jakin nahirik, bat-batean isiltzen dira guztiak eta aho zabalik gelditzen dira.

—Baina, jaun andreok, zertan ari gara hemen? Gure hizkuntzaren aberastasun harrigarriak erakusten? Zertarako? Aberastasun hortan murgildu ta itotzeko?

—Zer diozu zuk? Noiz zaitugu zu gurera agintzen etortzeko? Bizarrean duzu zuk ezagun nolakoa zaren..., kanpora hortik! — esaten dio oihuka zahar batek.

Txutxumutxuka hasi da jendea. Epaimahaikoak eta Don Trifonen serbitzariak artega dagoz. Baina mikrofonoari heldu ta aurrera jarraitzen du berbaz mutil bizar luzeak.

—Barkatu, baina ez naiz ni honera agintzeko etorri, ezta gezurrik esateko ere, ohar batzuk egiteko baizik, hitz sinonimuen sariketa hau amaitu baino lehen. Zertarako ditugu, esan dut, gure aberastasun harrigarriak? Begira: gure lehiaketari gipuzkoar honek azkar eta ongi egin du bere lehiaketa, eta txalogarria dugu, benetan; hitz asko esan ditu, asko, bai; izan ere, berrehun hitz ditugu gure izkuntza zaintsu ta beneagarrian «*pinpilinpauxa*» esateko. Aberastasan itzela! Baina Ekidazuko haurrek berrehun ta batgarrena asmatu dute: «*mariposa*». Zergaitik? Aberastasan gehiegik ito egiten gaituelako. Eta, haatik, parregarri bihurtu zaigu gure hizkuntza, aberastasanaren aberastasunez parregarri, eta tamalgarri.

Txalo hotsa, eta, berehalaxe, isiltasuna. Sasoiko gizon batek ihardesten dio hizlariari.

—Parregarri bihurtu zaigula gure hizkuntza? Negargarri bai. Parre egitea errezena da. Nire amona ez da inor nire herrian; eskolagabea da, oso zaharra da, ez da gauza ezertarako, txotxolatuta dago... Baina zer? Nik ez diot parrerik egiten nire amonari, eta maite-maite dut neure amona delako eta maitasun eta laguntasun haundi baten premian dagoelako. Parregarri diozu lotsa galduko horrek? Nik ez diet

parrerik egiten Afrikako edo Ameriketako beltzei (beltz-beltzak izan arren ere); nik ez diet parrerik egiten gerrate bat galdu dutenei, lurpeko meatzetan lanean ari direnei, azpiraturik eta zapalduarik dagozenei; nik ez diet parrerik egiten, ez, gizagaxo urri-kalgarriei...

Esku zarta burrunbada. Mikrofono aurretik alde egiteko agintzen dio zuzentzaileak gazte bizartsuari; baina hau taket bat bezala dago, geldi. Geroago ta urduriago dago jendea. Epaimahaikoengana joan dira Don Trifonen serbitzari bi.

—Oraintxe egingo dut alde — dio bizartsuak — Baina zertxobait esan beharra dut oraindino. Hitz sinonimuen sariketa hau (naiz ta ongarri izan, eta batasun bide bat) nahas-mahas bat da, nahaste-borraste izugarri bat, saltsa-maltsa, triki-traku... Eta honelan: hemen zulo ta han zulo, hemeretzi kaka zulo. Onak on direla, obeak obe. Esanak barkatu, ta urrengoan sakatu.

—Hori, hori! — erantzuten dio oihuka Bianako Printzea deritzaioten gazte urduri ta bizkor batek.

—Eta herria zer? Non da gure etor bidea? — galdetzen du andre batek.

—Herria lur jota dago; baina herria da gure itxaropena — ihardesten dio beste andre batek.

—Zer da herria? Nor da herria? Non da herria? — itauntzen du herri-filosofo batek.

—Herria, herria..., herria... — herria zer den eta nor den eta non den esan nahi izan du gazte kolo batek, argi ta garbi; baina eztarrian geratu zaizkio hitzak.

—Non da gure anaitasuna? Ez dakit... Baina zer uste dugu, bada, egitea zeruko argia barik? — esaten du belaunetarainoko bizarra duen fraile batek.

—Euskerak burua jasotzea Jainkoak nahi du, eta, euskaldun eta fededun, zentzunez jokatu dezagun, bakoitzak bere arloan, bestela gureak egin du — apaiz zahar batek.

—Hori egingo bagendu, goiz argi berri ta pozgari bat agertuko litzake gure herrian — beste fraile batek.

—Erromantikokeriekin aspertuta gagoz gu — gazte talde batek.

—Mokokaldirik egitera ez gara gu hona etorri. Hizka-mizka asko egin ditugu orain arte ere, anitz burruka garratz eta mingots, ta orain ere hortan hastekotan..., ba goaz gu. Agur — morrosko talde batek.

—Errealitatea mespreziatzea da hori, gure primitibismo trajikoaren konsekuentzia fatala, parapeto estratejiko inutil bat — beste gazte talde batek.

—Zuek ez dakizue ezer — ikastetxe bateko irakasle batek.

—Eta zeuk?

—Nik ba dakit ba dakidana ba dakidala ezer ere ez dakidala, baina zuek ez dakizue ez dakizuena ez dakizuela ezer ere ez dakizuela.

—Aiko, Sokrates! Ez genekien bizirik zegoenik...

Danak egin nahi dute hitz orain. Epaimahaikoak zutundu egin dira, ta alde egin gura dute. Oholtza gaztez bete da. Hau da nahastea!

—Ya le decía yo a Usted, Madre, que aquí íbamos a tener follón — moja batek beste bati.

—¿Pero qué palabrotas dices, hija? — moja amak moja alabari.

—Ezer ulertzen ahal duk? — Felix Astok Martzel Izkori.

—Mikrofonoaren aurren egon den akter itxurako gazte hori, ez ahal da izan Tabernaberriko Karmen-txuren nobioa? Baietz uste dut — Josepak Pantxikeri.

—Zer ikusi behar ote dugu...? — gaztaina saltzaile batek.

Ni isilik nago, ikusten, entzuten eta idazten.

Oraingo abesti berri bat kantatzen hasi da neska-mutil talde bat.

*«Herri bat, hizkuntza bat,
euskara batua da
oraingo extabaida
bizi;
herri bat, hizkuntza bat,
euskara batua da
gazteen bultzakada
berri.*

*Hil egiten zaigu,
hil egiten dugu,
hil gure herri;
gure euskara
egin da
mila zati,
euskaldun gazteen
lotsagarri!*

*Bat euskal herriak,
bat euskalkiak,
bat danok beti;
batu dezagun
euskara
ta ikasi,
berritu dezagun
Euskalerrri.»*

Nahaspila ta iskanbila izugarria sortu da bitartean. Hemen eztabaidaka, han burrukan; hogei azpian, hogei gainean, hauek negarrez, haiak kantatzen; neskak irrintzika, mutilak arrantzaka; andrak garra-xika, gizonak orroaka; atsoak aitarenka, agurak onez-koak egiten..., ta haurrak geldi, isilik, harriturik. Ele makur, irain hitzak, laidozko berbak, nonnahi entzuten dira; nonnahi sastarkeria, zirikeria, zorakeria, zentzungabekeria, gangarkeria, ergelkeria, astakeria..., esan behar ez diren «keria» guztiak. (Babel gogoratu zait). Gure hizkuntza irakiten dago buzetan, bihotzetan, eta mihinetan.

—Aurrera! Hala Jainkoa!

—Afa!

—Jau!

—Atzera! Halajaina!

—Aufa!

—Uf!

—Ba da, ba da, ba da, ba da...!

—Ez da, ez da, ez da, ez da...!

—Ez?

—Ez horixe! Ezelan ere ez!

—Bai?

—Bai horixe! Edozelan!
 —Et, et, et...!
 —Ep, ep, ep...!
 —Op, op, op...!
 —Denganinoa! Madarikatua! Barrabasa!
 —Jesus, Jaingoiko laztana!
 —Zer?
 —Ezer ere ez.
 —E?
 —A!
 —Ujuju!
 —Aupa!
 —Puf!
 —Kaka!
 —Zoaz popatik hartzera!
 —Zer popa ta popa ondoko?
 —Zera...!
 —Kalabaza errea!
 —Txut!
 —Ai!
 —Oi!
 —Ei!
 —Arraiopola!
 —Aitearen...!
 —Tira!
 —Utikan!
 —Mau mau!
 —Bost!
 —Ja ja!
 —Ondikotz...!
 —Ostera...!
 —Gero...!

—Pzzzzzz...z!
 —Tzzzzzz...z!
 —Beceeeeee...e!
 —Purrrrrrr...a!
 —Trin cas de tri la tro Ili lopus se an dosi can de losde pon des trin pas...

Halako batean, mikrofonora doa gazte bat ari-
 netan. Eta oihuka hasten da.

—Geldi! Geldi, mesedez! Entzun! Entzun, otoi!
 Isilik! Isilik, arren..., isilik, faborez! Begira: Jopu
 hil egin omen dute, ta Don Trifonen txakurrak
 amorratu, amikatu, egin omen dira, ta honera omen
 datoz. Oraintxe etorri da autoan, iheska, haren ser-
 bitzari bat. Besterik gabe, bada, bakoitzak berak
 jakingo du orain zer egin...

Egia ote da gazte horrek diona? Dena dela, egia-
 tzat hartu du hemen dagoen jendetzak. Bai, horixe
 bai. Bat batean, presaka, lehiaka, tarrapataka, arra-
 paladan, ba doaz, ba doaz guztiak (Don Trifonen
 serbitzariak ere bai) nonbaitera. Autobusetara, ta-
 bernetara, etxeetara, ahal duten lekuetara sartzen
 dira behingoan. Plaza inguruko zuhaitzetara ere igo
 dira gazte batzuk. Etxeetako ta autobusetako leiho
 guztiak buruz bete dira.

Bakar bakarrik gelditu naiz plazan. Huts hutsik
 dago hau orain; huts hutsik jendez, baina txapel,
 erloju, oinetako, gaztaina erre ta gordin, programa,
 belatrietako..., ta horrelakoz beterik. Eliza goiengan
 dagozen ijitoek balekite hau...!

Tiro hotsa da. Ba datoz txakurrok, antza.

—Ikusten ahal duzu zuk ezer hortik? Ba ahal

datoz txakurrok — galdetzen dio Bartolok Basiliori, beheko leiho batetik goirengo leiho batera.

—Ez dut ezer ikusten, ez. Ez dira ageri. Baina laister agertuko dira tiro hotsa da ta; zaunka hotsa ere bai.

Egia dio Basiliok. Bai, zaunka hotsa da. Txakur kontu hori kontu bat izango zelakoan nengoen ni baina...!

—Au! Au! Auu...u!

—Ba datoz!

—Bai, ba datoz!

—Ba datoz...! Ba datoz...! Ba datoz...!

Oihartzun ibiltari bat bezala, leihorik leiho doa deiadar estu ta larria, ta irakiten dagoen marmara ta iskanbilan itotzen da.

Zaunka hotsa eta tiro hotsa entzuten da; baina auto hotsa ta algara hotsa ere bai.

—Au! Au! Danba, danba! Kar kar kar! Au! Au! Au! Ja ja ja! Auuuuuuu...u! Kir kir kir! Auuuuuuuuu...u!

Auto bi agertzen dira. Arin datoz. Baina auto-etan ote datoz, ba, txakurrok? Bai zera! Ez dira txakurrak; neska mutil batzuk dira, txifa txakurren mozorroz jantzirik. Ba nengoen, ba, ni...!

Tiroka ta biraoka hartu dituzte ekidazuarrek. Baina aurrera doaz gazte zorook. Eta kalerik kale, arineketan, hiru lau buelta egin ondoren, ihesari ematen diote Botxoarantz.

—Gezurra izan da txifa txakurrena!

—Jakina!

—Holakorik!

—Haundiagorik...!

—Zer garala uste dute, ba? Haurrak?

—Adarra jo digute hoiiek ederki!

—Aluok halakook!

—Beren aita ta amari parre egiten joan daitezala, gezur jario engainatzaile hoiiek!

—Ikusten ba ditut ikusi ikusiko dute...!

—Ez ahal dago agintaririk herri honetan?

—Zintzilikatu holakoak!

—Zintzilikatu ez baina...

Ordubietako trenan ba doa.

Ilundu egin du pizka bat. Negarrez hasiko ote zaigu, bada, berriz ere, eguzkia?

Zigarro bat biztu du Simon Berritsuk. Ez da egon hitz sinonimuen sariketan. Gezalara joan beharra izan du, hango estazioko jefearekin egotera. Ez daki ezer. Obeki esanda, oraintxe bertan esan dio Enekoneko Andresak zer jazo den.

—Bai zera? Ez dot ezer jakin, Andresa. Orainxe etorri naiz etorri ere Gezalatik eta... Gazte batzuk izan direla diozu? Zoro gaztea beti! Gure Finiri ere beti esaten diot nabarmena ez izateko baina, alperrik da... Mantsotuko dira hemendik urte batzutura, berez, bai horixe! Biaje bat egiteko trenan lakorik ez dagoela esaten dot nik beti baina, gaur aspertu naiz trenean gazte gogaikarri batzukin. Jesus! Haiek izan dira izatekoak...! Pizkatxo bat ongi dago baina, hainbeste ere... Neskak izan dira gehienak, gainera. Oso nabarmen jantzirik (modara jan-

tzirik ez joatea izango da laister moda), kantuka etorri dira. *Pop, camp, folk, in, maxi, mini...*, ez dakit nik zer esaten izan duten, erdiak ere ez bai dizkiet ulertzen gaurko gazteei. Buruko mina ematen dit, Andresa, gogoratzeak bakarrik ere. Haiek erabili dute kantuaren kantua...! Zera..., ba ahal dakizu Botxoakoa? Ez? Lehentxoago esan omen du irriatiak, ba! Jakina: orain, telebisioa dagoenetik, inork ere ez du entzuten irratia ta... Ba, Andoni Botxoan atxilotu dute, baina Jopu ez da agertu oraindino. Ekidazun ere nahaspila edo iskanbila haundia sortu dela diozu baina, hangoa ere izugarria izan omen da. Zirritokiko Don Gregorio ere atxilotu egin dutela entzun dut; baina laister libratuko dutela diote. Koldo ta ere beste nonbaitera eraman dituzte. Nire adiskide batek ikusi ditu daramatzitela..., eta ezin kendu izan omen diote mozorrorik... Itxaron, itxaron, oraintxe joango zara, Andresa. Esan, mesedez, zuen Pedrori fulboleko postura lehengotan dagoela, ba daki berak. Ez ahal zenekien partidua telebisatzen dutenik? Neuk ere ikusi nahi nuke baina, ba dakizu, behin ardura bat leporatu ezkerero... Finik ez zuela jokatu esan zuten atzo, baina jokatzen omen du. Fini esan dut? Barka esaidazu, Andresa. Fini, nire alabaren izena da; Tini esan nahi izan dut. Zerak zera zertu duela ere hor zereko zerean... Agur, Andresa, gero arte.

Egia ote da Botxoakoa? Joan egingo naiz, badaezpada, Botxoara.

Botxoara joatekotan nengoelarik, Urruxa, Urderen arrea etorri zait.

Hiru mahats orri berdez jantzirik, oso majarik etorri da. Konturatu barik, nire mahats orria okertuta euki dut eta, zuzendu egin dut berehalaxe.

—Kaixo, iratxo!

—Urruxa, aspaldiko! Zer moduz?

—Ongi, iratxo. Ta hi?

—Hemen negon, lan ta lan.

—Beti bezala.

—Ez...

—Ba zekiat. Urdek esan zidak zertan ari hazan. Hire bila ibili nauk, baina kosta zidak hi aurkitzea.

—Hemen egon naun. Zer nahi dun, ba?

—Hiri lagundu.

—Zertan?

—Idazten.

—Idazten?

—Bai. Hi eskuz idazten ari haiz baina...

—Baina zer...?

—Obe duk makinaz idaztea. Argiago, errezago ta arinago idatzi dezakek honelan.

—Ez dinat uste. Ba dinat idazteko makina bat, eta argiago, bai, idazten dinat harekin, baina errezago ta arinago ez; nik ez, behinik behin.

—Baina ez ahal duk ezagutzen XIMIST, orain-tsu agertutako makina berria?

—Nolakoa dun makina berri hori, ba?

—Berez idazten duna.

—Berez...?

—Bai; hik esan ta harek idatzi.

—Ta non zegon makina zoragarri hori?

—Botxoan.

—Oraintxe bertan nengonan haraxe joatekotan.

—Ba, hator. Neure egazkin berrian joango gaituk.

—Ea, ba.

Esan ta izan, ba goaz Botxoarantz Urruxa ta ni.

Ostikada bateaz apurtutako txindurri pilo bat ematen du goitik Ekidazuk. Eta oraindino han dagozan edo oraintxe handik doazan autobusak txindurri arrautzak dirudite. Hemendik irten, han sartu, batera ta bestera dabilta txindurriak. Ez dut jakin nahi nolakoa izan den hango nahastea!

Geroa ta txikiago egiten da Ekidazu. Neska gazte baten jantzi nabarmen bihurtu da. Mosaiko baldosa txiki bat. Laino.

Laino tartetik doa nire ama ere, lau zaldiko gurdi batean. Eate ta Hodei daramatzi bere ondoan, ekaitzak, harri erauntsiak eta euri jasak beren eskuetan dituztelarik. Agur egiten digute, ta trumoi hots izugarria entzuten da.

Halako batean, aireko erraldoi bat agertzen da gure aurrean burrunbadaka. «Boeing 727» bat da, eta tibuoi bat bezala dator gureganantz.

—Kontuz, Urruxa! Joko gaitin...

—Ez hadi ikaratu. Ikusten diat. Ez gaitik joko.

Gora jo du, orduan, Urruxak, eta eguzkitara atera gara. Hauxe bista zoragarria, benetan: Aitzinean, eguzkia irriparreka; elurra bezalako laino matazako gure oinetan, laino zurizko itsaso bare bat; errektore bat goian, abiada ikaragarrian bere sudur zortzaz haize ta soinu-azia urratzen, ta atzetik darion ke zuriaz mozorroak egiten, gure MARI-k lurpeko jauregietan dituen antzekoak; eta goi goian, zabal

zabalaren zabalean, inor ageri ez den neurrigabeta-sunean: hutsaren huts hutsa.

—Liluragarria dun hau, Urruxa.

—Hala duk.

—Baina ezin bizi hemen.

—Ez, egia duk hori ere.

—Ametsezkoa dun hau.

—Bai. Zeruetan edo lurpetan, ametsetan bizi gaituk gu gehienetan.

Berriz ere, laino tartera sartu, eta berehalaxe jatsi gara Botxoara.

Simon Gezurrek esan duena gezurra izango zen. Bai. Ez dut uste nobedaderik dagoenik Botxoan.

Denda batera eraman nau Urruxak. Dendako ateburuan IDAZ-MAK irakurri dut. Idazteko makina mordo bat erakutsi dizkit, zein baino zein ederragoak. Eta, azkenez, XIMIST hura erakutsi dit. Ikusgarria, benetan! Hain zuzen ere, magnetofono batek hitzaldi bat hartzen duen bezala, XIMIST-ek hartu ta idatzi egiten du, gainera, hitzaldia.

Pozaren pozez, jauzika hasi naiz, eta bi musu eman dizkiot Urruxari.

—Goazen, Urruxa, kopau bat hartzera. Hori baino gehiago ere merezi dun hik baina...

XIMIST hartu besartean, ta, denda hartatik irten baino lehen, azkonarraren erpa bat utzi du Urruxak, haren orde, hura egon den lekuan.

Arri-Uri tabernara joan gara kopau bana hartzera. Igel bina jan ditugu, ta *Bilboko ur* kopa bana edan.

—Ba ahal dakik *Arri-Uri* izen horrek zer esan nahi dikan?

—Jakingo ez dinat, ba! *Harriz egindako uri bat* esan nahi din *Arri-Uri-k*.

—Ez, ba!

—Ez?

—Deitura biren bidez asmatutako ta atondutako izen bat duk hori, taberna honen jabeen deiturekin. *Arrizabalaga Kepa* ta *Uriarte Iñaki* ditut jabe bi hoiek. Ulertzen ahal duk?

—Bai, bai.

Bilboko ura (txanpana esaten diote Ekidazun) beste iri batzutakoa baino indartsuagoa omen da (farolak ere argitsuagoak dira). Dena dela, txoromorotu, txolindu egin gaitu. Eta, jakina, ezkonberri batzuk bezala ibili gara *Urruxa* ta ni *Botxoako* kaleetan zehar paseatzen.

Eguberri usaia ematen izan du iriak. Ordubiak eta hogeia izan dira Madmonen elizako erlojuan. Eta eliza haren aurreko enparantzan dagoen *Eguberri-Zubaitza* negarrez egon da, lehentxoago egin duen euri zaparradagaitik, eta negar malkoak dizdizka jausten izan zaizkio bere azpiko ispilura.

Izar haundi bat agertu zaigu kale ertz batean, bere buztan luze ta guzti. «*Calzados Pepe*» jarri du norbaitek, letra gorritz, izarraren erdi erdian.

Arno kalea txikiteruz gainezka egon da: Edan eta txiza egin, txiza egin eta edan..., eta bien bitartean: *fulbola*, *andrak*, *jornala*, *politika*, *fulbola*, *andrak*, *jornala*, *politika*, *fulbola*...

Arno kalea ezeze, beste kaleak ere gainezka egon dira autoz eta jendez. Autoa hemendik, autoa handik, norako ote du hainbeste presa jendeak? Jendea hemen, jendea han, jendea, jendea, jendea... Eta herria?

«*Hor dago, hor dabil*
jendea:
artalde,
ubolde
nortasun gabea.
Hor dago, hor dabil
herria:
gizarte,
elkarte
nortasun zalea;
herria,
zurea,
nirea,
gurea...

Berriketak
eta berrikeriak,
esloganak
eta azalkeriak:
jendearen amets
ta gidariak.
Magnetofonoa,
tximino zoroa,
dirudi jendeak.

Elkar bizketak,
ikastola berriak,
errefranak
ta zabarren egiak:
herriaren maisu
ta gurariak.

*Pertsonen gogoa,
nortasun sendoa
nabi du herriak.»*

Ekidazura itzuli orduko ia hiru t'erdiak egin zaizkigu. Bazkal ordua.

Basamortu bat bezala egon da herria. Lagun guxti ageri izan da kanpoan. Haurrak bakarrik, Ekidazuko haurrak: neguko loreak, etorkizunaren egunsentia, bihar etziko gizon ta andren landareak, mintegia...

Izadia lozorroan egon da, bazkal ondoko lo kuluskada egiten, neguaren gelan.

Bat batean, neguari deika, araoka, atarraldika, hasi da Urruxa.

—Negu! Negu! Negu mingarri ta beldurgarri hori, non hago? Zertan hago? Itzartu hadi. Udaberri hire zain zegok, hire sabel ezkutuan, hik noiz askatuko. Zer diok? Ezetz? Zapaltzaile zantarra...! Ba, hik nahi ez arren, neuk askatuko diat Udaberri. Bai. Ikusiko duk laister. Astindu, inarrosi egingo haut, eta sabela lehertu egingo zaik nire bultzadaz. Estu ta larri egongo haiz erditzaren oinazetan, eta hire errai ilunetatik Udaberri jaioko duk, gazte ta libre, hazi berriz, lore berriz, ta itxaropen ta poztasun berriz apaindurik.

Bazkaltzeko konbite egin diot Urruxari, baina bere etxera joan da. Ni ere, XIMIST besartean harturik neure etxerantz joan naiz bazkaltzera.

Simon Berritsu bazkalduta egon da ordurako, hiru t'erdietako trenaren zain, esku artean euki duen txistuaz kurkuluxetan jokatzuz. Sei zortzi gizon ta lau

bost andre izan ditu bere inguruan, eta arretaz entzuten izan dute haren bakar hizketa.

—Hitz sariketaren antolatzaileak haserre omen dagoz. Arrazoia dute. *Hizkuntzaindira* bidaltzeko karta bat idazten ari omen dira, orain, tabernaren baten. Ekidazuko taberneruak ere haserre dagoz ta kristorenak esan dituzte. Bai ba! Botxoan atxilotu omen dituzte gazte adar-jotzaile ganorabako haiek... Baina haundiena Andonirena ta Jopurena izan da. Ez ahal duzue ezer entzun? Ba, hau egia da: Andoni ta Jopu hilda agertu dira, biak bai, Gezalako hondartzan. Ez dakite nor izan den hiltzailea..., edo hiltzaileak, bat baino gehiago izango ziren, behar-bada, ta. Tiroka hil omen dute Jopu. Andoni ez, Andonik ez omen du tiro seinalerik. Gizajoa! Haren aita ere oso gaizki omen dago, ta ama ta arreba erdi zoraturik... Ez duela ezer jakin nahi ta ohera sartu dela Don Trifon esan dute, ta giltzatu egin duela bere gelako atea. Baina oraindino haundiagoa ere entzun dut. Entzun hau, eta zeuei bakarrik esango dizuet, eta ez dezala, mesedez, beste inork jakin, hara: Olazaharko Amaiak bere sabelean daukan umea Andonirena omen da. Zer deritzaiozute? Haundia da gero! Ez, zihur-zihur ez dakit baina... Nor daki zihur, ba? Dena dela, Andonik ez du ikusiko Amaiaren semerik. Zer egingo dugu, ba? Mundu hau holaxe da ta... Demetria! Demetriaa...a! Gortu egin zara ala? Ba dator trena...! Katarrotu egin da ta, gortu ere bai, antza; Fini, ostera, Jainkoari eskerrak, oso ongi dabil; gazte egon ere ta... Arratoi bat arrapatu du, gaur goizean, gure katu beltzak... Behia hil zaio Brauliori... Fulboleko partidua bostetan ha-

siko da... Irratian entzun dut... Telebisioan ikusi dut... Periodikuan irakurri dut... Jendeak dio... Urliak... Sandiak... Berendiak...

Ba datoz Simonen hitzak. Ba doaz Simonen hitzak.

Ba dator trena Ekidazurantz. Ba doa trena Gezalarantz.

Ba datoz antzarrak laino artetik. Ba doaz antzarrak laino artetik.

Aeroplano bat dator mendi oste batetik, aeroplano burrunbari bat. Ba doa aeroplanoa mendi osterrantz.

Ba datoz lainoak. Ba doa eguzkia.

Ba dator denbora. Ba doa denbora.

Ba dator negua. Ba doa negua.

Ba datoz gazteak. Ba doaz zaharrak.

Ba datoz... Ba doaz...

Dana dator, etorri dator; ni ere ba nator.

Dana doa, joan doa; ni ere ba noa.

Hanka jokoari daragoio telebisioak. Inoizkorik ondoen omen dago Espainako ekipoa. Laister ikusiko dugu.

Buruzebur elkarteak bostetan egiten izan du (aspaldiko urteotan bai behinik behin) urteroko bilera nagusia. Baina aurten aurreratu egin du, gero fulboleko partidua lasai ikusteko.

Kanposantu ondoko bidegurutze batean bildu dira elkartekideak. Batzar gutxi egiten dituzte *Buruzebur* elkartekoek. Honetan molde zaharrekoak dira. Izan ere, molde berrikoak balira, batzar asko egingo lituzkete.

—Gerrikagoitia Serafin.

—Bai!

—Manterola Enrike.

—Aurrera!

—Lopetegi Felisa.

—Hemen nago.

—Egiluz Ziriako.

—Eup!

—Agirrebengoa Maria Elena.

—Bai...

Ekidazuko jakintsu taldea ere batzarrean dago. Atzo ere batzarrean egon zan; bihar ere batzarrean egongo da. Molde berriko elkarte denez gero, batzar asko egiten dituzte jakintsuok. Katalin kafetxeko gela batean dagoz orain. Zigarro kondoz beterik dituzte hautsontziak. Kopak, ordea, hutsik.

—Aurrerapide haundiak egin ditugu aspaldion egin.

—Baina, hala ere, planifikazio on baten premian gagoz.

—Bai, egia da.

—Irakurri ahal duzue Cunningham-en liburua: *Western Civilization in its Economic Aspects?* Oso interesgarria da. Erreza, gainera, irakurtzeko.

—Ni *Récréations et passétemps* irakurtzen ari naiz.

—Norena da hori?

—Zerana: *d'Allemagne*-rena.

—Nik Feldhaus-ena erosi nuen lehengo batean Munich-en.

—Zein?

—*Lexicon der Erfindungen und Entdeckungen auf den Gebieten der naturwissenschaften und Technik*. Konsulta liburu ona, benetan.

—Bai, ezagutzen dut. Liburu ederra. Orain dela hamar urte erosi nuen nik hori New York-ko liburutegi zahar batean.

—Ongi ahal dakizu zuk alemanez hitz egiten?

—Ongi hitz egitea ez da erreza. Baina irakurri ta idatzi itxura batean egiten ditut.

—Ikasteko errezena inglesa da.

—Gaur ikusiko ditugu ingelesok partiduan.

—Pitxik jokutzen ahal dau?

—Ez dut uste.

—Baietz esan du, ba, telebisioak!

—Esango zuen baina...

—Esan gauza asko esaten dira ta...

Batzarrean dago, bai, Ekidazuko intelektual taldea, batzarrean mundu konpontzen.

«Gure herriko jakintsua,
intelektuala,
hitz politen jaun ta jabea,
beti goitik behera
begira zaudena,
baina behin ere lurra
ikuitzen ez duzuna,
gauza onak eta txarrak
ezagutzen dituzuna,
herri maitale paregabea,
tertulia bakoitzean
mundu bat konpontzen duzuna:
zure bultzaren zai dagoen herria
ez ote da aspertuko
zuri begira?»

Gezalako haundikiak ere batzarrean egongo dira. (Txikikiak ez dute izaten, sarri askotan, batzarretarako astirik). Botxoako haundikiak ere bai. Ekidazuko hitz sinonimuen sariketara etorri diren hizkuntzalari batzuk ere bai, Botxoako barren batean. Baita

hitz sariketaren antolatzaileak ere Tabernaberriko jantokian.

Molde zaharrekoak dira baina, txakurrak ere batzarrean dagoz Don Julian medikuaren etxe inguruan, txakur eme bat du harek eta.

Urteberri eguna izan arren, beste asko ere, beste toki askotan, batzarretan egongo dira, dudarik gabe, zertarako edo hartarako, batzarrak egitea premiazkoa, derrigorrezkoa, nahi ta nahi ezkoa baita gaur. Batzar bat ez egiteko ere batzarra egin behar; batzar bati boikota egiteko ere batzarra egin behar.

*«Atzo batzarra,
gaur beste bat;
bihar batzarra
berriz daukat.*

*Batzarra hemen,
batzarra han:
beti nago ni
batzarrean.»*

Batzar gizaldia dugu, izan ere, oraingoa. Batzarra hemen, batzarra hor, batzarra han. Batzarra egin genduen, batzarra egiten gagoz, batzarra egingo dugu. Gaurko batzarra atontzeko bildu ginen atzo. Biharkoa atontzeko bildu gara gaur.

Batzarra batzarren gainean! Eta, jakina, ez du inork ezertarako astirik, batzarrak berak egiteko ere ez. Bai ba! Hainbeste batzarrekin, ezin danetan egon. Gainera, batzar bat nola egiten den ere ez da jakiten azkenean, ahaztu egiten da.

Batzar asko egin dira ta egingo dira Urteberri egun honetan. Baina gaurko batzarrak inportanteenak telebisioaren aitzinean egingo dira, eta telebisioa bera izango dute batzar buru. Zenbat miloiren batzar buru? Batek ba daki!

Juan, Andoni, Koldo, Don Trifon, Jopu ta gainerakoak bertan behera utziko dituzte ekidazuarrek ordu pare batean.

Ia bostak dira, eta biztuta dagoz telebisinoak etxe guztietan. Ez, etxe guztietan ez. Oxinan eta Zabalan ez dituzte biztu, ez bait dute oraindino telebisorik (haundia da!). Olazaharkoek ba dute izan, baina itzalita dute, eta biztu ere ez dute egingo denboraldi batean beren aita izan zenagaitik.

Hasi diran batzarrak.

—Señoras, señores, ¡muy buenas tardes! — dio telebisioak.

—¡Buenas tardes! — erantzuten dio Don Julian medikuaren emazteak.

—Lehenengo gola Espainak sartuko balu...! — dio bere baitan Enekoneko Paulinek.

—«Montecristo» bat ekarzu — eskatzen dio Santi indianoak bere emazte gazteari.

—«Montezier» bat ekarzu — eskatzen dio Martzel Izkok bere emazte zaharrari.

—Tráeme un «voltigeur» — Don Julian medikuak emazteari.

—Zagozte isilik, ba! Ezer entzuten ere ez duzue uzten zuok! Egon isilik edo joan kanpora! Ez duzue entzun ala? — deidarrez Pinuetako Faustinok bere seme-alabei.

—Ilunegi dago hori. Argitu ezazu pizka bat. Ez, ez, hainbeste ez..., hortxe! Hori da ta! Oraintxe bai ikusten da ondo - Iburgureneko Serafinek, butaka zabal ta apatz batean erdi etzanda dagoelarik.

—Hasi ahal da? — Simonek Demetriari gelditokiko telefonotik.

—Ez, oraindino ez, baina laister hasiko da — Demetriak.

—Ene! Pitxik ere jokutzen dau — askok.

—¿Qué nos hará hoy España? - galdetzen dio Don Julian medikuari bere alaba gazteenak.

—Ganar - erantzuten dio Don Julianek.

—Zer egingo egingo du gaur Espainak, aita —galdetzen dio Belarrinagako Kandidori bere seme gazteenak.

—Galdu — erantzuten dio Kandidok.

Felix Astok ez dio ezer. Mututu egin da, ta urduri, ezinegenez, dago. Txokor bat eta lau zigarro erre ditu segituan. Obeki esanda, erre ez, jan baizik.

Hamaika ta hamaika, jokalariai aurrez aur dagoz, prest jokutzen hasteko. Haien inguruan dagozanak (ehun mila aldera) txaloka, txistuka, orroaka, irrintzika ari dira.

Hasi da partidua. Ikusleak isildu egin dira bere-halaxe. Ederki jokutzen du Espainak. Bai, hasiera ona eman die espainatarrak. Erdiko aurrelariak du baloia orain. Ingles ile luze bat doakio arineketan. Baina espainatarrak ezkerretarantz jaurtikitzen du indartsu baloia, inglesa hurbildu baino lehen. Han dago ezkerreko aurrelaria zain, ta ederki hartzen du baloia bere paparrean; ta, berealaxe, baloia hanka tartean eta inglesen atzelari bat alboan daramatzilarik, arine-

ketan hasten da. Tximista bezala doa aurrerantz, fulboleko kanparen ertz ertzetik. Korner ondora ailegatu, ta gelditu egin da bat batean. Hiru lau keinu ikusgarri egiten dizkio atzelariari, ta driblatu egiten du azkenean, eta erdirantz, inglesen porteriaren aurreko alderantz, jaurtiki baloia bere hanka ezkeraz. Bost espainatar eta zortzi ingles dagoz han, porteriaren aurrean. Eta, baloia hartzean, bultzakada bat eman eta lurrera botatzen du ingles batek espainatar bat.

Jendea txistuka hasi da. Baina arbitroak ez omen du ezer ikusi, edo ez ikusi egin du.

Azkenez, baloia kanpora joan da.

—Penalti izan duk hori! — batek.

—Bai, bai, penalti izan da! — besteek.

—Ez dago deretxorik horretarako - gehienak.

—Penalti! Penalti! Penalti! — guztiek.

—Nor da penalti? — Josepak.

—Me parece que a este «arbitrucho» lo han comprado los ingleses. Lo demás no me explico cómo ha podido hacer la vista gorda. No hay derecho a eso — Don Julianek.

Hasiera ona eman dio, bai, Espainak. Gero izango dira kontuak.

Neskamea datorkio Don Juliani errekaduren bategin.

—Señor, le llaman por teléfono.

—¿A mí?

—Sí, señor.

—¿Has preguntado quién es?

—Sí, señor. Es Nicasio el de Bolu.

—¿Qué quiere Nicasio?

—Dice que su padre se ha puesto malo.

—¡Vaya, hombre! A algunos se les ocurre ponerse enfermos precisamente a la hora del partido...

Gustora ez baina, telefonora doa Don Julian.

Iturriberriko Tomasen behi bat ere oraintxe dago txala egiten. Eta, jakina, haserre da Tomas.

—Sartu ahal du golik Espainak? — galdetzen dio emazteari.

—Ez, oraindino ez.

Eguzkiari, ordea, bost ardura dio fulbolak. Agurka ibili da oraintxe puntuan laino montor beltz baten ostetik, bere izpi epelekin izadia samurkiro laz-tanduz.

*«Eguzkia joan da
bere amagana;
bibar etorriko da
denbora ona bada.»*

Argi indarra ere joan egin da. Eta ehun mila begiren aurrean (ehun mila esakera bat da) itzali egiten dira telebisioak. Besterik ez da falta izan...!

—Hau ere ba da! Aste osoan lanean pozik ibilero lasai partidu bat ikusteko..., ta kaka, horixe, kaka! Berdin beti. Goizaldeko hiruretan, behar ez denean, ez da joango argirik..., ez, orduan ez, egon seguru. Lotsa galdukook halakook! Esan dut nik, partidua hasi aurretik, bai: Partidua osorik ezetz ikusi? Eta esan ta egin. Beti pasatzen da zer edo zer holako orduan... Argia, berriz, etorri egingo ote da gero? Ezetz egingo nuke postura — dio haserrez Felix Astok.

—Itxadon pizka batean, laister etorriko baita berriro argia — dio Pantxikek.

—Hau da itzela! — Martzel Izkok.

—Trumoiagaitik edo kenduko zuten argia — Santi indianoak.

Besterik ezean, transistorak biztuten dituzte etxerik gehienetan. Ikusi ezin bada partidua, entzun guxtienez.

«... saca de puerta Atzapar. Lanza el balón muy lejos. Lo recoge Tini, que se lo pasa rápidamente a Pitxi, que avanza, dribla a un contrario... Sigue avanzando Pitxi, y sigue driblando contrarios. Se interna en el área de los ingleses. ¡Atención! Peligro para los ingleses. Pitxi sortea a un contrario más, y chuta fuerte... ¡Ay! ¡Fuera! Ha salido fuera el balón rozando el larguero cuando ya en los graderíos se cantaba el gol; es que, ciertamente, el balón llevaba marchamo de gol. ¡Qué gran jugada personal de Pitxi, señores radioyentes! ¡Formidable! ¡Increíble! El jugador número doce aplaude a rabiar. Y Txipi..., perdón, queremos decir Pitxi, levanta su mano derecha en señal de agradecimiento.

Saca de puerta el cancerbero inglés...»

Lehen begiak euki dituzte telebisioan ekidazua-rrek. Orain, belarriak transistoretan. Eta gogo-bihotzak partiduan. Bien bitartean, erre ta erre, hautson-tziak bete ta hustu egiten dira; edan ta edan, kopak bete ta hustu.

Egia haundia gure olerkariak diona!

*«Hustu gaituzte
tiroz ta fletxaz,*

likorez,
 putaz,
 fulbolez,
 zezenez,
 bosez,
 Urtainez,
 likorez,
 putaz.
 Hustu gaituzte.
 Hustu,
 usteldu...
 Bizioetan.
 Prostituzio berria,
 kapitalismo berria,
 estranjerutik ekarria.
 Hustu gaituzte,
 bustu,
 usteldu.
 Poetak,
 iturriak
 isildu ziren.
 Hil zaigu dana.
 Eta poetak
 uste
 du
 ezerk ez duela ezer balio.
 Hustu gaituzte.»

Egia haundia da hori; baina ez egia osoa. Hus-
 tu gaituzte, baina poeta guztiak ez dituzte hustu.
 Ez horixe! Ba dagoz, ba dagoz, zorionez, oraindino,
 poeta jator eta bete batzuk, herriaren amets, bizi
 nahi, bihotz ikara, ta asmoak, zirt edo zart, lau hai-

zetara iragartzeko; herriaren barne lokartua esnatu
 ta indartzeko. Ba dagoz, bai, han hor hemen, olerka-
 riak, eta etorri haundikoak gainera.

«Olerkari txit bizkor,
 gau hodeitsu ilunean
 oinestari ditzikor.

Herriak lo ameskor,
 olerkari kantari
 goizeko urretxindor.

Gogo motel garaian
 olerkiaren gatzak
 min herri bihotzean.

Oi, olerkari sutsu!
 zure urre gogoan
 maitasunak loratsu.»

«Urteberri, itsuak ere igerrri», eguna luzatu egin
 da. Baina, hala ere, laister gautuko du.

Mendia behera dator iluna, Ekidazu bere egapean
 ezkutatzeko.

«Oi, zein dan ituna
 behera behar hau!
 Nik ez nahi eguna
 biburtzerik gau.»

—Eup! Arratsaldeon, iratxo!

—Kaixo, Urde!

—Nola doakik nobela hori?

—Ba, hemen nebilek nobela edo ipui luze hau idazten.

—Baina eragabeko asmakeriaren bat idazten ez haiz ibiliko ez duk?

—Ez. Baina, egia esan, mozorrodun nobela bat duk hau, lojikagabetasunaren lojikaz sortua ta idatzia.

—Nortzuk izango dituk mahaiko hire apostu hori erabakitzeko?

—*Belarmotz* ta *Muturrapal*, Botxoako iratxo bi, eta *Kutxu* ta *Bilobeltz*, Gezalako iratxoak. Ezagutzen dituk hik hauek.

—Bai. Baina ulertuko ahal diate nobela nabarmen hori?

—Mozorroak, irudiak, sinboloak irakurtzen dakiarentzat, mozorroen barruan nor edo zer dagoen ikusten ahalengintzen denarentzat, ulerterreza izan-

go dela uste diat. Jakina, hemen ere behinolako txakolin dastatzaileena gertatu litekek.

—Zer?

—Ba, behin batean, baserritar batek baso bana txakolin eman zieran hiru dastatzaile famaturi. «Burdina sunda pizka bat du txakolin honek; burdina zatiren bat izango du barruan upa honek», esan zian batek, tragu bat egin ondoren. «Ez, paper sunda du; paperen bat izango du», esan zian beste batek. «Bai zera! Tinta usaina du txakolin honek», esan zian hirugarrenak. «Dastatzaile onak zarete, benetan! — esan zieran orduan baserritarrak — Izan ere, nire auto zaharraren giltzak eta periodiku bat bota ditut lehen upa barrura.» Ulertu duk?

—Bai.

—Ba, nire nobela honegaitik ere iritzi asko eman-go ditiare, noski. «Bakoitza bere zoroak darabil».

—Bai baina, txakolina bera indargabea dela edo upa bera ustelduta dagoela edo esango balute mahai-koek... Orduan zer? Postura galdu?

—Etzekiat...

—Dena dela, hi aurrera jo ta ke. Pozik ahal hago XIMIST horrekin?

—Oso pozik, Urruxari esker.

—Urruxa bera ere oso pozik zegok.

—Ta? Zer berri?

—Hitz sinonimuen sariketa gehiago ez egitea erabaki diatela antolatzaileek, denbora eramangarri alai bat izan dena burruka tamalgarri bihurtu delako.

—Ta zer gehiago?

—Espaina galtzen zegok. Bat eta huts. Hasi ongi hasi dituk espainatarrak baina...

—Don Trifonek zer zio?

—Batzarrean egon duk partidu ordura arte, bere serbitzari haundiki haundikienekin. Bere txaletaren aurreko lorategian lurperatu dik Jopu...

—Baina egia ahal duk Andoni ta Jopu hilda agertu direna Gezalako hondartzan?

—Ez hekien ala?

—Bai, jakin bai, baina egia zenik ez.

—Hi!

—Zer?

—Amaiarena entzun ahal duk?

—Amaiarena? Zein?

—Haren sasi-senarra Andoni izan dela zio? Don Trifonek.

—Ba dakik: Azkenengo eztabaida izan zutenik hona (huelga zela ta etzela), Andoniren kontra izan ezker, edozer gauza esaten zio? harek. Baina hik ba dakik hori gezurra dena, galanta gainera; bai, noski.

—Hi! Zer duk hori...?

—Zer?

—Ixi...!

—Zergaitik?

—Ez ahal duk entzuten?

—Bai, orain bai. Txakur zaunka hotsa.

—Baina zaunka hots nabarmena.

—Bai, benetan.

—Zer gertatzen ote duk?

—Oraintxe jakingo diagu.

—Mozorroz jantzirik aterako ahal gaituk?

—Bai. Har itzak hor. Armiarma sare horren gainean dituk. Armiarma mozorroak eramango ditagu...

«Olgetan hasi, benetan urten», esan ohi zuten aintzinako ekidazuarrek. Eta horixe gertatu da gaur.

Izan ere, amorratu egin dira Don Trifonen granjako txifa txakurrak. Oraingoan, zoritxarrez, egia da. (Hitz sinonimuen sariketako adar jotzaileek balekitez...).

Amorratu egin dira txakurrak, eta ihes egin dute granjatik, eta herrirantz datoz.

Lehenengotan, ez diote egin kasorik ekidazuarrek kaleetan zehar arineketan eta arnasoska ibili den barreiatzaileari, beste adar jotzailearen bat zelakoan.

—E! Zu! E! Zuok...! Entzun! Don Trifonen txakurrak amorratu egin dira ta honantz datoz! Don Trifonen txakurrak amorratu egin dira ta honantz datoz! Ba datoz...! Hertsi ateak ta hartu eskopektak...

—Baina nor da orain? — batek.

—Berriz ere eguerdikoak ote dira? — beste batek.

—Ez. Beste bat da hau, ta oinez dator — hirugarren batek.

—Ba datoz! Ba datoz...! — barreiatzaileak, kalerik kale, oihuka.

—Zeure amari sartu gezur hori ipurdiko zuloatik — nork ez dakit.

—Ez ahal duzu beste zereginik? Lehen jo digute adarra, txo! — Patxi Begiokerrek.

—Baina hau da itzela! Egia dela, ba! Hara: Ba datoz. Entzun, entzun zaunka hotsa... — barreiatzaileak iheska doalarik.

—Baina... — danak.

Bizkor datoz txakurrak; ehundaka datoz, ibaiaren egaletik, pelotoian, txirrindulariak bezala.

Meabeneko Blas zaharra dago ibai egalean bakar bakarrik. Harengana doaz txakurrak. Puskatu egingo dute... Ez. Beren hortz zorrotzak erakusten dizkiote txakurrak Blasi, baina ez diote ezer egiten. Blasen eskui ezkerretatik pasatzen dira arrapaladan. Harriturik gelditu da Blas.

Zubirantz datoz orain txakurrak, ta han dagozan mutil kozkor batzuk paretaren gainera igo dira estu ta larri. Baina haiei ere ez diete ezer egiten txakurrak.

Herrirantz datoz, zuzen zuzen. Nora eta norengana ote doaz?

Herriko etxeetako leihoak eskopetaz beterik dagoz. Arimarik ere ez dago kaleetan. Hertsita dagoz ate guztiak. Etxe barruetan dagoz danak, isil isilik, zain.

Oraintxe sartu dira txakurrak herrira.

—Au! Au!

—Danba! Danba!

Jausi da txakur bat itzulipurdika. Larogei perdigoi sartu dizkiote saihets artetik. Beste bat ere jausi da. Bi, hiru, lau, bost..., hamar..., hogei..., berrogei...

—Au! Au! Au! Au! Au!

—Danba! Danba! Danba! Danba! Danba!

Kaleak tiroz, alaraoz, uhuriz, odolez, eta txakur hilez bete dira. Baina, hilak hil ta biziak bizi, bizirik

geratu diren txakurrak (asko ere asko oraindino) aurrera doaz trenaren gelditokiaren ondotik. Hantxe dago seiretako trenaren oraindino, geldi geldi. Simon ere trenean barruan dago.

—Don Trifonek agindu duela txakurrak soltatzeko esan dute. Esan esan dute baina, egia ote da, ba, hori? Burua galduez gero, edozer gauza egiten da egin. Baina amorraturik dagozan txakurrak soltatzeta... Baina nora ote doaz? Ene! Olazaharrerantz doaz, antza. Bai, Olazaharrera doaz, haraxe doaz, bai. Baina zergaitik eta zertarako hara? Konturatu ote dira Olazaharkoak...?

Peka asko ditu Simonek atzazaletan eta maiz agertzen zaio begitxindorra begi batean edo bestean (bietan ere bai batzutan), baina oraingoan ez du esan gezurrik. Txifa txakur amorratuak Olazaharrera doaz.

Koturatu dira Olazaharkoak eta hertsu egin dituzte berehalaxe ate guztiak. Senitarteko eta hauzoe-tako batzuk ere han dagoz.

Klaudiok, Kelementek, Kosmek eta Kaxintok eskopetak hartzen dituzte etxea defenditzeko. Erdiminek sentitzen hasi dela ta, ohean egon da Amaia, baina jaiki egin da.

Ailegatu dira txakurrak Olazaharrera. Itzulimtzuli ta inguru-minguru dabilta, beren mihin luzeak kanpoan dituztelarik, zerbaiten edo norbaiten arrastoa hartu nahirik.

Noizpehinka, Amaia-aren gelako leihopean multzoak-ten dira.

—Sar zaite ohera, Amaia, haurra gal ez dezazu — esaten dio Eskolastikak.

—Oraintxe sartuko naiz — erantzuten dio Amaiak bere amonari.

Gautu zuen, eta izugarriago egiten dira txifa txakurren ausiak eta ibilketak.

Halako batean, tiroka hasten zaizkie Olazaharko anaiak, eta berehalaxe jausten dira amarren bat txakur. Gero, beste hamar..., hoge... Baina hoge txakur hil ta beste hoge agertzen dira, berrogei hil ta beste berrogei agertzen dira. Estu ta larri dagoz Olazaharkoak.

Ehunzango bat bezala, auto ilada bat dator Olazaharrerantz. Ekidazuarrak dira, ta Olazaharko familiari laguntzera datoz. Arin heldu dira autook. Eta heldu ta bat batean, tiroka hasten dira ekidazuarrak laguntzailleok, beren autoetatik jatsi barik. Orduan, buru eman ta gogor egiten diete txifa txakurrek. Eta autoetako leihok hertsu egin behar.

Zutik, aurreko zango biek in autoak jotzen ari dira orain txakurrak, beren hortz beldurgarriak erakutsiz ta urruma ta orroa izugarriak eginez. Baina batera ta bestera ibiltzen hasi dira autoak, txakurrak zutitu ez daitezten. Eta, kontuz kontuz, leihatilak pizkatxo bat bakarrik ireki, eskopeten kainua ateratzeko, ta tiroka hasten dira berriz autoetakoak.

Kamioi haundi bat ere etorri da, ekidazuarez beterik.

Bizkor, Olazaharko txakur bizkorra, bere txabolatxoan dago, sakon, buztana zangopetan sarturik, dar dar, txiza dariola... Zaunkalaria da Bizkor, zaunkalaria katu bat edo arratoi bat ikusten duenean; baina gizonen eta txakurren aurrean oso beldurtia da. «Txakur ausilaria ezta aginkaria». Isilik dago

orain Bizkor, ta ez du zaunkarik egiteko adorerik, ez da gutxiagorik ere. Ahal balu lurpean ezkutatuko litzake.

Zaunka ta tiro, tiro ta zaunka, zaunkaren zaunkaz eta tiroaren tiroz, ia gorturik dagoz danak.

Hainbat txakur dagoz oraindino bizirik, eta gutiz amorraturik. Baina laister garbituko dituzte, laister bukatuko da burrukaldi bakan hau.

Simonek ere Olazaharrera joan nahi izan du, hangoei laguntzera. Baina ez dio utzi Demetriak. Trena geldi dago oraindino trenbidean. Simon ere trenean dago oraindino, badaezpada; baina ez geldi, ez isilik. Simon beti Simon.

—Ba dakit nik zergaitik joango ziren txifa txakurrak Olazaharrera. Zergaitik? Ba, Amaiaren haurra (laister jaioko omen da) Andonirena delako. Eta jakina: txifa txakurrak horregaitik joan dira harengana. Bai, Jopu Andonik hil duela uste dute, ta Andoni hilda agertu denez gero, Andoniri berari ezin ezer egin, eta... Ez ahal zenekiten Andoni hil denik? Bai, Gezalako hondartzan agertu da hilda. Ba, esaten ibili natzaizuen, Andoni hil denez gero edo, obeki esanda, Andoni hil dutenez gero, ta Amaiak egingo duen umea Andonirena denez gero, ta Jopu Andonik hil duelako edo Andonigaitik hil dutelako... Barkatu, galdu egin naiz. A, bai! Ba, horrexegaitik joan dira txifa txakurrak Olazaharrera, bengantzaz Amaiaren haurtxoa hiltzera. Bai horrexegaitik joan dira hara. Lehen Juanena ta orain hau, hau ere ba da ezbeharrak! Zu, Mari Asun! Ze ordutan da bihar Juanen entierua? Seiretan? Dendarineko Damianek sei t'erdietan izango dela esan dit, ba...! Santuerdi-

neko Primik, ordea, zazpiretan izango dela esan du. Enekoneko Pedrok esan diola ta. Zuk seiretan, Damianek sei t'erdietan, eta Primik zazpiretan... Zeinek du arrazoia? Zeinek dio egia? Hirurok? Noiz ikasiko ote dugu gauzak behar diren modura esaten? Hau da elkar ulertu ezina...! Ixi! Ez da txakur zaunkarik entzuten orain. Hil ote dituzte danak?

Danak ez dituzte hil oraindino baina, gehienak bai. Oraintxe bertan amaituko da Olazaharko burrukaldia. Zortzi edo bederatzi txakur bakarrik dagoz bizirik. Zazpi, sei, bost..., lau, hiru..., bi..., bat..., bat ere ez. Bukatu da burrukaldia. Isildu da tiro hotsa, isildu da zaunka hotsa. Ez, zaunka hotsa ez da isildu, Bizkor hasi baita orain zaunka. Orain...?

Txifa txakurrak lo dagoz, lo betiko, odoletan, izerditan, lurruntan. Eskopetak ere, sutan eta ketan oraindino, lo dagoz. Atsedean aldi luze bat merezi dute ongi portatu baitira.

Amaia ohera sartu da berriz.

—Zer dela ta etorri ote dira txifa txakurrok gurera? — galdetzen dio Eskolastikari.

—Zure sabelean dagoen umetxoa hiltzera.

—Bai?

—Bai.

—Ai!

—Zer?

—Min.

—Non?

—Ai!

—Hor?

—Bai.

—Ba...

—Ez, joan da.

Beste lau auto etorri dira. Aparkatzeko lekurik ere ez da egongo laister Olazaharko etxe aurrean.

Hogeiren bat gizon jaisten dira autoetatik, ta galdezka hasten dira.

—An de reverrin tranpronti delucurraos?

—Enquide sadeosla?

—An vades desquela uinda dequisno delovise-tino is pron destris?

Deus ere ez diete ihardesten ekidazuarrek. Mututu egin dira.

Berriz ere, beste hiru lau auto datoz bozina ho-tsean. Gelditzeko esaten diete ekidazuar batzuek keinuka, aparkatzeko lekurik ez dagoela ta. Baina aurrera jarraitzen dute autook inori jaramonik egin gabe.

«Mercedes» bat dator aurrenengo. Don Trifonena? Gelditu da, eta berehalaxe Don Trifon jaisten da bertatik. Eta, lehenengo ta behin, bere txakurren-gana doa, ta deika hasten zaie.

—Lausengu! Luki! Koipe! Gorri! Azeri! Txurikapinto! Bat! Bi! Hiru...!

Baina txakurrak ez diote ezer erantzuten. Eta, orduan, bihotz mina, samintasuna ta arrabia dantzan hasi zaizkio Don Trifoni. Izerdi larria du bekokian, eta irakiten negar malko bi bere suzko begietan.

—Lau! Txiki! Otso...! Hilda danak...? Baina nork hil ditu nire txakurrak? Nork...? Isilik zagozte? E...? Nork hil ditu? Inork ere ez? Berez hil ote dira, ba? Baina gorputzak zulatuta dituzte, ta odoletan dagoz. Zergaitik? Berez...? Ez, ez horixe. Zeuok izan zarete, zantarrak, zeuok! Zeuok hil di-

tuzue, bai, ezin nauzue ni ikusi ta...! Ongi ezagutzen dut nik zuen aiherkunde gaiztoa, zuen gorroto bizia, zuen azpi lana, zuen amorru ezkutua, zuen... Bai, begitan hartu nauzue, bai. Baina, dena dela, hau ez da honela geldituko, ez. Hondatu nauzuenez gero, neuk ere hondatu egingo zaituet. Oraintxe ikusiko duzue... Carlas trascas..., tres les pedes..., con tron pontron loscos..., mutupiti tipitumu...

Bat batean, bere senetik irtenda, erdi zoraturik, errebolber bat ateratzen du Don Trifonek kolkotik. Eta arnasarik gabe gelditzen dira danak hura ikustean. Pausu batzuk ematen ditu, gero, ekidazuarrenganantz, errebolbera esku eskuian duelarik.

—Orain zer...? Baina zer dela ta zagozte dardar? Zeren beldur zarete, ba? Zer diozue orain? Nork hil ditu txakurrak? Ea, esan! Esan agudo! Bestela, ba dakizue zer hartuko duzuen: tiro bana, lehen nire txakurrei bota dizkiezuen tiroen orde. Mututu egin ahal zarete? Mutuago ere laister jarriko zaituet neuk..., faltsook halakook...! Tros tris pon! Isilik zagozte...? Pon tris tros! Isilik...?

Geldiro geldiro, atzetik doakio Hormaetxeko Serafin, hari errebolbera eskuetatik kentzeko. Serafini begira dagoz orain danak.

—Res de la bras tras, Don Trifón! — esaten dio, orduan oihuka Don Trifoni bere serbitzari batek.

Baina Don Trifonek ez du ezer entzuten. Hala ere, konturatu egin da, igerri egin du atzetik norbait datorkiona, ta buelta hartu ta bat batean tiro bat ematen dio Serafini. Orduan, Ekidazuarrak, amoraturik hauek ere, Don Trifonengana doaz. Tiroka hartzen ditu honek, eta inork eskua ezarri baino

lehen, bere burua hiltzen du giltzetan tiro bat hartu ondoren. Eta hankaz gora jausten da bere txakur hilen gainera. Zazpirak eta hogeita bost dira haren esku muturreko erloju ederrean.

Ordua aurrera doa.

*«Gauaren aginduz, horra sua itzali.
Hitzok bota dizka Egun joanari:
«Ai, Eguntto txoro!, ez ezagun ama,
lehen buts sakonean Bakar nindukana...?»*

Bihar arratsaldeko elizkizuna ta hitzaldia gertutzen ari da Don Jose zaharra, kandela argitan.

Berak eman dio untzinoa Don Trifoni.

—Hilda gero zertarako? — esan die Don Trifonen serbitzariei.

—Bai, Don Jose. Etorri bedi, mesedez. Zer esango du, osterantzean, haren emazteak? Eta zer esango du jendeak? Etorri bedi arin, Don Jose, mesedez, Jainkoarren!

Gustora ez baina, joan egin da azkenik Don Jose zaharra, eta eman egin dio untzinoa Don Trifoni, Don Trifonen gorpuari.

—Bihotz zabala ta esku zabala izan da, benetan, Don Trifon. Goian bego! Hau baino katolikoagorik

non? Elizatsuagorik non? Zein? Batek ba daki zenbat kofradiatan egon den sartuta...! Nik neuk behintzat kofradia guztietako izen zerrendetan ikusi dut honen izena: San Pedroreanean eta Kepa Deunarenean, San Josereanean, San Antoniorenean, Santa Ritarenean, San Migelenean eta Mikel Deunarenean..., eta beste askotan — esan du bere artean, negarrez, zizpuruka, Don Trifonen gorpuaren ondoan egon den serbitzari zintzo batek.

—Bere pozik haundiena izan diren txakurrak hilda ikusi dituenean, zoratu egin da gizajoa! Eta, jakina, gero ez du jakin zer egiten izan duen ere. Bestela, ez zuen Don Trifonek bere bururik hilgo. Bai zera! — esan du bere baitan, negarrez, zizpuruka, beste serbitzari zintzo batek.

—Apaizekin ere ongi konpontzen izan da, eta sarritan joaten izan dira honenera Gezalako apaizak kafe ta koinak ona hartzera ta txokor ederrak erretzera, lehenagoko gauzen gainean elkar hizketa bare ta gozo bat eginez bien bitartean. Jainkoaren ordezkioak direla ta, ongi, errespetoz, tratatzen izan ditu apaizak. Urrezko kaliza eder bat eman zuen ihes Gezalako elizarako, ta ehun mila peseta gainera, eliza aurreko lorategia konpondu ta apaintzeko. Hainbat eta hainbat fabore egindako gizona izan da, bai, benetan, gure Don Trifon gizajoa! Jainkoak zeruetan euki dezala! — esan du berekiko, negarrez, zizpuruka, hirugarren serbitzari zintzo batek.

—Nola ote dago Doña Leona, Don Trifonen emaztea? Koitadaxoa! Alargun gelditu da goizerik gauera, arrantzaleen emazteen antzera. Don Trifon eta Doña Leona Gezalako ongileak izan dira baina,

bakarrrik gelditu da orain Doña Leona, Doña Leona otzana. Bera da Gezalako Karidade Ekintza elkartearen sortzaile ta buru ta bihotz. Ikusiko bazendute ikusi, nolako maitasun ta samurtasun ta onginahiez atontzen dituen Doña Leonak pobreentzako Eguberri afariak eta haien ume jaioarrientzako seaskak! Pobrearen haurrei afari merienda bat ematen die bere urtebetetze egunean, eta negar egiten du bihotz zarrastaz «guztien ama ona» ta holakoak entzuten dituenean — esan die negarrez, zizpuruka, Don Trifonen eta Doña Leonaren Gezalako serbitzari zintzo batek Don Trifon eta Doña Leonaren Ekidazuko serbitzari zintzo batzuei.

Don Jose zaharrak, ordea, ez dio alabantzazko lorerik bota Don Trifoni; ezta Doña Leonari ere. Haserreturik egon da.

—Eilzarako diru asko ematen izan du baina, bere langileei zer ematen izan die? «Dignus est enim operarius mercede sua». ¡Antes es la obligación que la devoción, Don Trifón! Lehenengo zuzentasuna, ta gero esku zabaltasuna. Zerua ez da diruz erosten, eta hemen zerua ta han zerua, ez da joko segurua.

Errezuak egiten ari da orain errezu liburu berri batekin.

*«Etxea Jaunak egiten ez badu,
alperrik nekatzen dira etxegileak.*

*Herria Jaunak zaintzen ez badu,
herrizainak alperrik dagoz zubur.*

*Alperrik zaizue goizetik jaikitzea,
berandu lotara joatea...»*

Don Jose gaztea ere... Parkatu, lehenago egon zan, baina orain ez dago Don Jose gazterik Ekidazun. Jose gazteak bai, asko dagoz; baina Don Joserik ez.

Ekidazuko sasi-apaizak meza beltz bat prestatzen ari dira Txitxiirri baserriko ikuiluan. Etxekoandrea, sei gizon eta beste hiru emakume dira prestamenok egiten ari direnak.

Ongi afaldu dute, ta orain «*vermouth*» eta ardoa edaten ari dira, biak nahastean.

Bero dago ikuiluan, oso bero. Hala ere, sua egin dute arte adar igarrekin, ikuilua obeki berotzeko.

Batzar buru egiten duen gizonak biluzik jartzeko agintzen die batzarkideei. Eta, esan ta egin, biluz biluzik geratu dira danak, eta horman dagozan iltze batzutan eskegitzen dituzte soinekoak eta oinetakoak.

Izerditan dagoz guztiak eta gorri gorri. Txerrikumeak dirudite. Amearik gabeko txerrikumeak.

Kanpora atera da bat preskura hartzera. Beste bat ere bai... Banan banan, danak doaz kanpora. Hutsik geratu da txerrikorta.

Kanpotik ibilalditxo bat egin ondoren, sartu egin da, berriro, lehenengo atera dena. Bigarren atera dena ere bai. Besteak ere bai.

Kanpora doaz, ostera ere. Baina zertan ari ote dira irten ta sartu, sartu ta irten? Sartu egin dira atzera. Itxi egin dute albatea.

Ba dakit, oraintxe dakit zertan ibili diren: Abere guztiak bezala, arremetzeko prestamenak egiten ari izan dira, zoroen tximinokeriak eginez.

Galdara haundi bat dakar orain etxekoandreak. Saldaz beterik dakar. Eta arte ilinti gorien gainean jartzen du.

Bitartean, sabaira igo da gizon bat, eta katakume hazitotxo bat arrapatu du. Berehalaxe, galdarara botatzen du bizi bizirik. Tapa ipintzen dio galdarari etxekoandreak, eta bat batean itotzen dira galdaran katakumearen miauak.

Aldare gisako mahai bat egiten ari da beste gizon bat. Lukainka bat ekarri du emakume batek. Hizketan ari dira, baina nik ez diet ezer ulertzen.

Prestamenok egin ondoren, sasi salmoak kantatzen hasi dira, sasi meza ematen hasteko.

Gizonezkoa da sasi apaiza, gizonezko bizartsu bat. Eskuak zabalik ditu, eta suge baten antzeko soka zati bat du dingilizka ezkerreko esku muturretik. Liburu zahar bat irakurtzen ari da.

*«Gloria Patri et filio,
gure katuak txilio;
in sekula sekulorum, amen,
katurik ez dago hemen.
Doministikun, kirieleison,
lapiko batean lau andre
eta sei gizon.»*

Katua egosi da. Eta katu salda hartzera doaz orain, koilara haundi batzuekin. Bero bero dago salda hori, ta putz egiten diote ahora sartu baino lehen. Gozo dago, antza, gozatsu hartzen bai dute.

Katu salda hartu ta gero, aldarera doa sasi meza emaillea.

—*Jesus! Oremus!*

—*Txakurraren putzak hartu egizuz.*

—*Amen!*

—*Zu hor ta gu hemen.*

Lukainka hartzen du orduan sasi meza emaileak eta hamar zati egin aiotz batekin. Eta kantatzen hasten da.

—*Sursun korda!*

—*Txorizo korda!*

Eta kristauen mezatako sagararen parodia bat egiten du, kiskin kaskun, erdi latin erdi euskara, mintzatuz.

Gero, dantzan haste dira guztiak lukainka «sagaratuaren» inguruan, lotsagabekeria haundiak egin ez ta birao izugarriak esanez. Horretan ekitalditxo bat egin, ta kantatzen hasten da berriz ere sasi apaiza.

—*Pater noster!*

—*Opila laister!*

Lukainka zati bana ematen die berehalaxe bere lagunei, latinezko hitz batzuk esanez.

Ikaragarrizko parre algarak egiten dituzte lukainka jatean, eta biraoak esan ta lotsa gutxiko keinuak eginen ari dira behin eta berrito.

Harriturik gelditu naiz. Ekidazun ez zegoela holarik uste nuen baina..., lekuan lekuan maloa, gurean haundiagoa.

*«Jirabira ta jirabira,
sei gizon ta lau andre
etorri ziren
Txixixirrira.*

*Jirabira ta jirabira,
arrakaldu egin da
Jansenioaren
andapara.*

*Jirabira ta jirabira,
ikaragarria da
gaztediaren
poz algara.»*

Berbaroa ta pausu hotsa da kanpoan. Nor ote dator Txixixirrira?

Don Trifonen serbitzari batzuk dira. Zertan ote dotoz honera?

—*Pon de ra pa pan, pan pa ra de pon!*

—*Pan pa ra de pon, pon de ra pa pan!*

—*Pin pon!*

Ikuiluko atea zabalik egon da, ta handik sartu dira Don Trifonen serbitzariok, eta atxilotu egin dituzte hemen meza beltza ematen egon direnak.

Enekoneko Pedro ere atxilotu egin dute Don Trifonen serbitzariak. Baina ez benetan, ametsetan baizik.

Goizetik joan da ohera gaur Pedro, guttiz nekatu egon delako. Hain zuzen ere, bart lorik egin gabe egon da Olazaharkoei laguntzarren, ta goizean elizan egin du egin lo pizka bat baina, han egin duenagaitik... Lo dago Pedro, baina estu ta larri dabil ametsetan. Benetako ametsetan? Benetan egiten du, behinik behin, ametsetan. Baina benetan benetakoa?

«Atxilotu egin dute Pedro Don Trifonen serbitzari-
riek, eta Ekidazuko plazara eramán dute. Hil kutxa
baten barruan dago, fraile jantzirik. Handik irtetzeko
ahaleginak egiten ditu, baina ezin.

—Ni ez naiz Juan errementaria! Ni Enekoneko
Pedro naiz...! Ez ahal nauzue ezagutzen? Nik zuek
ezagutzen zaituet. Enekoneko Pedro naiz... — dio
oihuka.

—Hasi dezagun hitz sariketa — dio serbitzari
haundi batek.

—Lehenengo hitza: «Itsu-itsuka». Hasi — dio
zuzentzaileak.

—Itsu-itsuka..., epetx ala pexka, itsukapeluka,
sagar ustelka, itsu mandoka, zomorro mozorro, tata-
rrataka, solomосу, zapata txikitxuetan, kukulu gorde-
ko, batupareaka, erroz erroz, txoriamartoloka, zarza-
rren..., buketan..., zapoka, matamaloka..., katu-
kaldeka, laba labaka..., taloketan... Gehiago ere ba
dakitzit baina...

—Ederki — dio zuzentzaileak.

—Ederki — dio Don Trifonek.

Izan ere, han dago Don Trifon, epai mahaián, be-
taurreko beltz batzuekin, txokor eder bat erretzen.
Baina ez ahal da hil Don Trifon? Ala beste Don Tri-
fonen bat da hau?

Hil kutxatik atera egiten dute Pedro, ta mozo-
rro bat jazten diote. Ta itsutua eta makurtua da-
goelarik, Don Trifonen serbitzari-
riek bizkarrean jotzen
dute, ta berehalaxe hauen bila hasten da Pedro.
Baina ez du ezer ikusten eta ezin inor arrapatu.

—Itsu kapela! Non duk andrea? — galdetzen dio
Don Trifonek.

—Sasian galdu — ihardesten dio Pedrok.

—Bila bestea — esaten dio, orduán, Don Tri-
fonek.

Sorki zahar bat bezala darabillkíte Pedro Don Tri-
fonek, beronen serbitzari-
riek eta txifa txakurrek. Eta
haserretu egiten da. Eta, halako batean, mozorroa
kendu, bere kolkotik errebolber bat atera, ta hil egi-
ten du Don Trifon. Hankaz gora jau-
si da Gezalako
jauntxoa bere txifa txakurren gainera. Baina hau mi-
raria: Don Trifon hil eta beste Don Trifon bat ager-
tzen zaio Pedrori berehalaxe. Bigarren Don Trifon
ere hil egiten du, baina hirugarren bat agertzen da.
Eta hil eta biztu, biztu eta hil, errebolbera balarik
gabe gelditu zaio. Eta Don Trifon bizirik, txifa txa-
kurrak ere bizirik..., eta han urrutian beste Don Tri-
fon batzuk agertu dira, Don Trifon zuriak, urdina-
barrak, horiak, beltzak, beltzeranak... Oihuka ari di-
ra.

—Eup! Eup! Bota, bota tiroak. Ez gaituzu hilgo
gu sekula ere. Hilezkorrak gara gu lurbira osoan, *Fe-
nix* egaztia bezala. Ja, ja, ja! Eup! Eup!

—Fenix? Oker egongo dira. Felix izango da, Fe-
lix Asto ere Felix da ta — esaten du berekiko Pe-
drek.

Arbitro jantzirik agertu da orain Don Trifon bat.
Eta Pedro baloitzak harturik, fulbolean jokatzén hasi
dira serbitzariak eta txakurrak. Hankapetan darabil-
kíte Pedro.

—Ai! Ai ene! — esaten du mindurik gizajoak.

—Pedro! Pedro...! — deika ari zaio baten bat
nonbaitetik...»

Emaztea etorri zaio lo gelara. Itzartu egin da.

—Zer? — galdetzen dio Pedrok emazteari.

—Don Trifonen serbitzariak dagoz hemen.

—Zer nahi dute, bada?

—Ez dakit...

Pedroren lo gelara sartu dira serbitzariok arrapaladan, eta galdera batzuk egiten dizkiote hari.

—Laya de vaya, Amaia?

—Aya saya?

—Amaia!

—Vaya de laya, Amaia?

—Yaya.

Amaia aipatu dute. Zer gertatu ote da orain? Noan agudo Olazaharrera.

Ekidazuarrrik ez da ageri kanpoan. Don Trifonen serbitzariak bai, nonnahi.

Ilunetan dago Olazahar. ilunetan kanpotik eta barrutik. Ez ahal dago inor etxean? Inor ere ez...? Inor bai: Juan, bakar bakarrik, bakardade ilun isil izugarrian. Baina non dira besteak? Non ote da Amaia? Atxilotu egin ote dute hura ere? Ala haurgintza minetan egon delako..., eraman egin ote dute klinikaren batera edo? Eskolastikariek ere ez dago hemen... Goizean gure MARI-k ondo zaintzeko Amaia esan dit baina, oraintxe egin duk egitekoa! Norantz joango naiz orain? Simonengana...? Ea ezer dakian harek... Inork jakitekotan bai...!

Haserre da Simon. Demetriarekin haserretu da, honek Finiri jantzi berri garesti bat erosi nahi diolako. Aita, ama, ta alaba, afaltzen ari dira, eta isil isi-

lik dagoz hirurak. Isilik Simon...? Bai, Baina luza-ro ez da egongo, hamarretako trenea bai dator.

—Gure Mirentxu ikusi ahal duzu, Simon? — galdetzen dio Iruriko Doroteok.

—Ez, Doroteo. Baina Karmentxuri entzun diot esaten bere lagun bati etxera joan dela. Bai, oraintxe lehentxoago izan da ta, oraingo etxean izango duzu zure alaba, seguru asko. Beldurretan gagoz gaur danok egon ere, ta egotekoa da... Don Trifonen gorpua Gezalara eraman dute hil kutxa eder batean. Bihar izango dira entierrua ta elizkizuna, arratsaldeko seiretan edo. Jende asko joango da, asko bai, entzute haundiko gizona izan baita Don Trifon... Txifa txakurren gorpua granjara eraman dituzte kamioietan. Erre egingo dituztela uste dut nik... Telebisiokoak ere etorri dira. Ez ahal zenekien? Bai, gauez etorri dira, eta ez da argirik egon... Beste batzutan arin etortzen izan da baina, gaur ez dakit noiz etorriko den. Trenaren argi indarra apartekoa da. Eskerrak horri, bestela... Ba, telebisiokoak etorri direnean ez da argirik egon; baina foko haundi batzuk ekarri dituzte (pilak edo izango zituzten barruan, ez dakit nik) eta argitan jarri dute Olazahar. Gure Demetriak ezer esan ez balit, han izango nintzen ni ere, eta agertuko nintzen telebisioan... Baina, ba dakizu, noizean behin emakumeei ere jaramon egin behar izaten zaie ta... Penagarria izan da, benetan! Hala ere, ikusi beharko dugu telebisioa gero. Hamabietan ematen omen dute Olazaharkoa... Itxadon, itxadon, mese-dez, apur batean Doroteo, oraintxe joango zara ta. Ba ahal dakizu Amaiarena? Ez? Ezer ere ez...? Haundia da! Jakina, zu etxezaletxo zara ta... Tabernak

eta jostelekuak izaten dira onak holako barriak jakiteko. Ba, begira, Doroteo: Amaia aitik ari dira orain etxerik etxe Don Trifonen serbitzariak, eta horrexegaitik atxilotu dituzte hainbeste ta hainbeste. Amaia bera ere atxilotu egin dutela esan dute baina, gezurra izan da. Erdi minetan zegoela ikusirik, ez dute eraman. Baina Olazaharren gelditu da Don Trifonen serbitzari mordo bat Amaia «zaintzen». Baina alde egin du handik Amaiak. Bai. Halako batean, nola eta nondik ez dakitela ihes egin diote Amaiak. Eta Eskolastikak ere bai, zaharra izan arren. Suzko egazkinen baten joan omen dira, behinolako Elias igerlearen antzera... Ba zoaz, Doroteo? Parkatu... Gabon, ba; eta bihar arte Jainkoak gura ba du... Doroteo! Hona beste apur batean. Ahaztu egin zait esatea. Koldok ere ihes egin omen du presondegitik, eta lehentxoago ikusi omen dutela esan dute, bere etxerantz doalarik. Libre utzi dutela ere entzun dut baina... Gabon, Doroteo, bai, hemen dator trena ere ta.

Hau da itzela! Nora joango naiz orain Amaiaren bila? Nonbaitera bai behintzat.

*«Nonbaitetik abiatu nintzen
eta nonbaitera noa.
Nondik nora
bideak daki
bideak bait narrama.»*

*«O, Pello, Pello,
logale nik eta
jinen niza oherat?
Irun ezan eta
gero, gero, gero,
irun ezan eta
gero, gero, bai...»*

Kanta kantari, loari deika ari izan da, lehentxoago, Errotaurreko Matxalen, besartean euki duen seinak lo egin zezan.

Hainbeste ordutan lorik egin gabe, begiak erre-ta ditut nik ere. Eztarria ere bai, hainbeste mahats aihen erre ondoren.

Santi indianoaren txaletaren ondoan nago. Orain-txe bertan pasatu dira nire ondotik Don Trifonen serbitzari talde bi. Ekidazuko etxerik gehienak arakatu dituzte. Baina ez da ageri Amaiarik, ez Eskolastikarik; Zeharo nekatuta joan dira serbitzariok herriko plazarantz.

Ibili ba nabil ibili ni ere Amaiaeren bila baina, ia aspertu egin naiz. Nora sartu ote da? Haundia da ez inon agertzea! Urde ta Urruxa ere ez dira ageri, niri laguntzeko...

Ilun dago, ta otz, eta bolaka ari dira laino ar-tean Hodei ta Eate. Izan ere, marrantatu egin da gure MARI; bular-estua du, ta eztulka ari da, eta Hodei ta Eate haren eztulekin jostatzen ari dira.

Behingo batean etorriko zela argia esan du Jose-pak arratsaldean baina, argirik ez da etorri oraindi-no, eta ilunetan dago Ekidazu. Eta ekidazuarrrik er-diak kandela argi motelen inguruan behaztopaka da-biltza. Lotan dagoz beste erdiak, lozorroan.

*«Herria lozorroan,
lozorroan dakusgu;
erdiak eta gebiago
lotan,
erdiak eta gebiago...
Ai! Guk gutxiok ezin,
inolaz ezin dugu,
erdizka besterik
asko,
gauza asko esan.*

*Eta bide behera
erroiak eta erroiak
ta exten gaiztozko sugeak,
exten zorrotzez;
gorrotozko anitz etsai
ta pistiak zirika
albo ta saihetzez*

*O, hau bai gauaren gautada iluna!
Hau bidegite kementsu ta astuna!
Ai! Bazenki bidegite honetan
zenbatzu arantzta ta zenbatzu ostopo,
zenbatzu izerdi ta odol ta malco,
zenbatzu irain jasan behar diran,
eguneroko ekinaldi estuetan!
Bazenki gure odol tanto,
gure izerdi, malcoetatik,
zenbatzu lili ta larrosa lurrintsu,
bazenki zenbatzu lore sortzen diran!
Bazenki gau ilunaren ondorengo
argi nabar ta goiz argiak
zein egun jorantsu bihurtzen diran!
Bazenki itxaro egoak,
abalegin bizi kutunetan,
noraino sustartu, sakontzen,
noraino zabaltzen, diran...!
Ai! Hori bazenki, bazenki
bizi emate hori zein ederra dan,
bidelagun on bat zinake,
bai, gure kalbario maitean.»*

Zergatik ez dakit baina, ez da sartu Don Trifo-nen serbitzaririk Santi indianoaren txaletera. Baina, hala ere, beldurretan dago Santi, ta ateak eta leihoak ongi hertsu ditu, badaezpada. Beldur bat da abereetan, ta asko gizonetan.

Ozbera da Santi, ta ur berrozko poltsa bat ipini dio ohe barrenean bere emazteak.

Biharko periodikuak gogoan dituelarik sartu da ohera Santi. Hain zuzen ere, periodikuak dira haren eguneroko kultura iturriak, haren irakasleak.

—Argi ta garbi etorriko dira gaurko gora-beherak biharko periodikuetan — esan du bere baitan.

Don Julian medikuaren etxera ere ez omen dira sartu Don Trifonen serbitzariak.

Ohean dago Don Julian, bere emaztearekin. Transistora belarrian duelarik dago, *Paris*-ek zer dion entzuten. Munduko gora-beherak jakiteagaitik entzuten du Paris. Pakezalea da Don Julian, ta ez da ezertan sartzen. Zuretik ezpala, nolakoa aita, halakoa semea, aitatar eman du, bere aita bezalakoa baita: kapitalista liberala. Modua daukanak, jan dezala oiloa; ez daukanak, artoa. Baina behartsuek oiloa dutenean, beti ostirala, haragi-uzte eguna. Den delatara, aberatsa, inpernuko legatza; pobrea, zeruko lorea.

Joan omen dira Felix Astoren etxera Don Trifonen serbitzariak. Baina Felix Astok ez du beldurrik, eta ez du hertsu giltzapean aterik.

—Nor etorriko da, ba, hona, nigana? Eta etorrita ere, zer? Zer egingo didate, bada?

Astoen zeruan dago orain Felix Asto, lo. Iratzean dagoen txerri mazal bat dirudi ohean, bere bekain ta belarri haundiekin. Zurru ta purru ari da. Nola ote ditu eskuak eta oinak? Izan ere, eskuak poltsikuetan eta oinak ohean garbitzen dituela esaten du astotzarrak halakoak! Gero «txerri zikinok» esango die ijitoei!

«Txistuka dago trena.
Txistu hotsa tristea da gauean.
Ikusten zaitut bakar,
bazterrera utzia,
trenbideko ertzean,
jendepean...»

Joan doa ala etorri dator trena? Hamaiketakoala ala hamaika t'erdietakoala ote da?

Gelditokiko erlojua gelditu egin da, Olazaharko Juanen bihotzaren antzera. Baina erlojua gelditu arren, munduko erloju guztiak gelditu arren, denbora aurrera doa. Noizetik noizera, arteka marteka, denbora aurrera doa, aurrera beti erreka bateko ura bezala. Lehen, orain, gero, atzo, gaur, bihar, ihes, aurten, datorren urtean... Inoiz ere ez da gelditzen. Aurrera doa beti denbora hegalaria oraintxe.

Atzorik hona, egun bat gutxiago. Ala egun bat gehiago? Egun luzea batzuentzat; laburra beste batzuentzat. Gau-eguna-gaua, haientzat; eguna-gaua-eguna, hauentzat.

Anitz arpegi dituen denbora aurrera doa, beti berdin ta ezberdin. Denbora, aldia, garaia, astia, gunea, denboraldia... Baina zer da denbora? Denbora doa ala neu naiz noana...?

Ilunetan dago Ekidazu baina, su haundi bat ageri

da eliza goienean, kanposantuaren ondoan. San Juan eguneko sua iruditzen zait. Baina ez. Ijitoen jauregi-ko argi bizia da. Bai, ijitoak ere ba ditugu Ekidazun gaur. Ijitoak, motzailak, kitanuak, kitoak, buhameak, edonongoak eta inongoak...

*«Buhameak ba dakite
trikun trakun egiten;
trikun trakun egiten eta
oilaskoen ebasten:
lupaire lupaireton,
lupair lupair lupaireton.»*

*Buhameak ba dakite
oilaskoak ebasten,
oilaskoak ebats eta
sasipean gordetzen:
lupaireton lupaireton,
lupair lupair lupaireton.»*

Edonoiz etortzen dira ijitoak Ekidazura. Ete er-natu, bizkortu egiten dute herria, etortzen diren ba-koitzean. Haiek dagozen artean, baserritarrek ongi zaintzen dituzte oilaskoak.

—Etorri zaizkigu, berriz ere, besteok! Erne ibili beharra egongo da; bestelan..., laister egingo dute banketa hauek gure hegaztiekin.

—Kordel luze bat eukiten omen dute andrazkoek beren gonapean, artagarau bat puntan duelarik. Eta oilasko baten ondotik pasatzean..., jausten utzi kor-delari, ta rapa!, atrapatu egiten dute oilaskoa. Ja-kina, aurrean artagaraua ikusten duenean, iruntsi egi-ten du berehalaxe oilaskoak eta..., arrain bat be-zala atrapatzen dute.

—Bai. Lapurretarako trebeak dituzu. Beste zere-gin haundirik ere ez dute ta, alpertzarrok! Lanean ikusi nahi nituzke nik hoiek, lanean!

—Kaminerutzarako izango litezke berebizikoak hoiek. Horrexetarako bai.

—Bai. Baina sorbaldako hezurra okerturik euki-ko lukete, aitzurra beti sorbaldan erabiliko lukete-lako.

—Jan ere, berriz, edozein txerrikeria jaten dute, zikin saskelok! Ta on egiten diete gainera! Hori da haundiena! Kontuizu: ez dira sei ilebete izango, al-baiteruak esanda, lurperatu egin genduen, gure etxe atzeko zelaian, berez hil zaizkigun behi bat. Ba, zer egin zutela uste duzu ijitook?

—Lurpetik atera ere igual hoiek, kapaz dira hori ta gehiago egiteko ere ta...

—Bai, horixe egin zuten. Hiru egun garrenean lurpetik atera, ta jan, ugertsu iguingarriok!

—Gaizki ibiliko ziren egunotan, euri asko egin du ta. Izotzak ez ditu hainbeste ikarutzen, baina euriak bai, itoginik gabeko aterperik ez baitute se-kula eukiten.

Ekidazuarren esamesak iraingarriak dira ijitoen-tzat. Baina ez dituzte entzuten ijitoek, eta pozik ego-ten dira hauek haien artean.

Zaldi eta asto eta mandoen ileak moztu ta sas-kiak edo otzarak egin: hauxe izaten da gehienetan gizonezkoen lana (lan ere egiten bai dute noizean behin ijitoek); tratalaritzan ere oso trebeak omen dira. Andrazkoak eta hauriak etxerik etxe ibiltzen dira eskean. Diru gutxi pilakatzen dute, baina jate-ko hondakin asko.

«Eskale naiz,
 eskale;
 aterik ate nabil,
 beti aterik ate.
 Nere izenarekin dituzte
 umeak ikaratzen:
 «Larruzahar» deitzen naute.
 Inork ez nau maite,
 baina inork ez dit agintzen.»

Felix Astorenera ez dira joaten eskean. Izan ere, harenera joanez gero, laister botatzen ditu bere ingurutik.

—Urdaï pizka bat...? Baita zera ere! Neuretzat ere ez da txarra urdaia. Leku onera zatozte urdaï bila. Ea, ea, kanpora hemendik, txerri zikinok!

Gaur ez dira eskean ibili. Beren karroetan edo suaren ondoan egon dira egun guztian. Hain zuzen ere, nonbaiten ohostutako edo norbaitek emandako txerri beltz txiki bat izan dute gaur jateko.

Goizetik joaten dira ohera. (Nahi baduzu luza-roan bizi, txoriekin ohera, oiioekin jagi). Baina gaur ez dira joan oraindino ohera. (Txoririk ere ez da ia ikusten neguan eta...). Haiengana joan ote da Amaia? Joan ote dira hara ere Don Trifonen serbitzariak? Baina zertarako hoiengana? Hor dagoz ijitook, suaren bueltan, baina ez dut uste Amaiarik dagoenik hor; Don Trifonen serbitzaririk ere ez. Bai zera!

Kedarra baina beltzagoak dira danak, eta ikusi ere ez dira ondo egiten. Oinuts dagoz gehienak. Gizon, andre, haur, eta txakur, su inguruan dago ijiteria. Haurrak batez ere, nonnahi ageri dira: sabe-

lean, besartean, altzoan, bizkarrean, alboan, karroetan... Hemen dago umearen umea! Haur-etxe bat balitz ere..., eta etorriko direnak gainera, horretan oso langileak bai ditugu ijitook. Oso langileak dira horretan, bai, eta ongi betetzen dituzte berezko legeak artifizialkeria ta haragikeriarik gabe, bizi alarguntza edo poligamia edo dibortziorik gabe. Ijitoek ez dute umerik ekartzen, etorri egiten zaizkie.

Lehenago batean ezkondu ziren hauek bi. Ezkontza miragarria, benetan! Taldeko zaharrenak ezkondu zituen. Eguerdia zen. Ijito taldearen erdian zegoen ezkonberriok, garbirik eta zuririk jantzirik. Arropa zuriaren ondoan, edertu egin ziren haien arpegi beltzeranak. Ijito zaharra zuten aitzinean, gizon zahar zimeldu bat. Eta kantu bat abestu ondoren, alkandorak kentzeko agindu zien honek (aintzina biluztu egiten omen ziren). Alkandora biak hartu, ta mila zati egin zituen ijito zaharrak. Gero, zulo bat egin zuen lurrean aitzur bateaz, eta, alkandora zatiak nahastu ondoren, lurperatu egin zituen hauek, ezkonberriei holako zerbaite esanez:

—Zuen bi alkandora hoiek leheneratu arte ezin zaitezketen banandu.

Kantaldi ta dantzaldi labur bat egin zuten guztiak berehalaxe, ta gero bazkaria. Bazkal ondoan, arrats erdian, karro batera sartu ziren ezkonberriok beren elkar maitasuna gorpuztzera, berezko legea betetzera, Jainkoaren esana egitera: «Hazi ta ugaritu zaitezte...» Bien bitartean, jaten, edaten, kantatzen, eta dantzan ekin zion ijito taldeak. Iluntzean atera ziren ezkonberriok karrotik, gazte, eder ta pozik, eta jaten, edaten, kantatzen, eta dantzan jarraitu zuten besteekin batean.

«Buhameak ba dakite
zaldunaren egiten;
bai eta ere hango haurrek
gatelu txarrean edaten.
Trunlapeiro, trunlapeiro,
trunlapeiro, peiro, peiro,
gatelu txarrean edaten.»

Iratxoen artean ere ikusi ditut holako ezkontzak; baina horren politik eta ikusgarririk sekula ere ez.

Izadiaren jaun eta jabe dira ijitoek. Eta hauen artean dana da danena, emazteak eta senarrak izan ezik. Hemen ez dago nire ta zurerik, gurea baino.

Gure antzera, iratxoon antzera, munduko beste mundu batean bizi dira ijitoak Benetako munduan? Ameskeriazko munduan? Lehenagoko munduan? Gizonen munduan?

«Izan bai edo izan ez,
ijitoen
karoran lez.
Izateak balio lezake,
ez izateak ere bai.
Galdu nuen bidea,
galdu nuen kabia,
orain ni noa galtzera.
Izarra isilka kantari,
nork ez isilka garraxi?
Zein ez dijoa bidean
ijito karroarekin
parean?»

Bai, hala da, egia da. Ijito karroarekin parean goaz. Baina hala ere, hala ere bai, ehun ta mila bidar,

hala ere ijitoak munduko beste mundu batean bizi dira, beren uger ta zikinkeria ta loi ta guzti. Baina ez uste nire munduan bizi direnik. Ez, nire munduan ere ez dira bizi, beste mundu batean baino... Ijito izan nahi nuke orain. Amaiaren eta nobela honen ardurarik gabe egongo nintzake orduan. Bestelan! Ijito izan nahi nuke, bai. Zuk ere bai...? Ez...? Ba, entzun. Gogaikarri izango natzaizu beharbada, adorerik gabe, gogahildurik, lur jota gelditu naiz ta, entzun eta ikusi ditudanak entzun eta ikusi ondoren. Entzun, ba.

Ijitoek ez dute telebisorik. Sua, ipuiak, eta elkar izketak dira haien telebisioa.

Ijitoek ez dute erlojurik, ez autorik, ez trenik, ez aeroplanorik. Izadia da haien erloju hutsezina; beren oinak eta astoak eta zaldiak eta karroak dira haien autoak eta trenak eta aeroplanoak.

Ijitoek ez dute elektrodomestikorik, ez butaka ta ohe ederrik. Ez dute usai gozorik, ez «whisky» ta Montecristorik. Oraingo teknika ta zibilizazioak ekarri dituen beste gauza txalogarri ta mesedegarri asko ere ez. Euskal abizen ederrik ere ez dute. Beste gauza asko ere ez dituzte...

Ijitoek ez dakite idazten eta irakurtzen. Ez dakite non egon ziren (gaur ez bait dagoz) Nagasaki ta Hiroshima. Ez dakite non dagozen Vietnam eta Burundi, Irlanda eta Israel. Harlem ere ez.

Ijitoek ez dakite nortzuk diren Kosigin ta Nixon ta Mao Tse-tung. Buda eta Mahoma eta Kant eta Marx ere ez. Ez dakite nortzuk diren Iribar eta Pele eta Merckx. Ez dakite gizonak ilargira joan direnik ere. Ez dituzte egundaino entzun «welttan-

schauung», «*engagement*», «*standard*», *alienazio*, *es-
trukturalismoa*, «*long play*», *demokrazia*, *euskaranta-
toa...*, ta horrelako hitzik. Ez dakite ijitoek nor-
tzuk diren Don Trifon, Gezalako haundikiak, eta
gainerako haundikiak. Ez dakite zertzuk diren Mad-
monen eliza, Zirritoki, eta abar. Beste gauza asko
ere ez dakitzite: nola atzo Don Trifoni Jopu ohostu
zioten, nola Koldo atxilotu zuten, nola Juan erre-
mentaria hil zen, nola hil diren Andoni ta Jopu,
nola hil den Don Trifon, nola ihes egin duen non-
baitera Amaiak...

Dena dela, hala ere, ijitoek ba dituzte eta ba
dakitzite mundu hontakoek ez dituzten eta zer diren
ez dakitziten ondasun batzuk. Zeintzuk? Hara, adi-
bidez batzuk: Askatasuna (zorioneko askatasuna),
buruko garbitasuna (kanpotik loi, barrutik garbi),
elkar maitasuna (naiz ta haserretu batzutan), amo-
dio belarrak, haize eder osasuntsua, mozorrorik gabe
ibiltzeko aukera, eta abar.

Txarto, gaizki bizi dira ijitoak. Baina ekidazu-
arren (eta nire) munduan baino libreago ta pozagoo
bizi dira.

*«Zenbat gizon ezagutu
dutan nire egunetan!
Hura otza ta laiotza
guztien bibotzetan!*

*Urrea gure errege,
gurikeria lege,
ta boiek libre egingo
gaituztela guk uste!*

*Abaztu zaigu maitasuna,
nabastu gure azpikeriz.
Abaztu zaigu maitasuna,
ai, ai, ai, ai! zertan gabiltz?*

*Maitasunik ezean,
esan, zertarako bizi?
Gaur gizonak parre egitean
ez du barruan pozik.»*

Ekidazuarren munduko beste mundu batean bizi
dira ijitoak, «ijito zikinak». Eta ijitoen munduko
beste mundu batean bizi dira dira ekidazuarrak.
Berdin da, eta ez da, berdintasun ezberdinak baitira.

Ezagutu ezagutzen dute ekidazuarrak ijitoen mun-
du hori, edo ijitoen munduaren gisako mundua. Ja-
kin ba dakite ekidazuarrak Jainko bat dena; eta
zuzentasuna, maitasuna, egia, askatasuna, eta beste
«tasun» asko direna.

Ba dakite ekidazuarrak kantu politikak eta erre-
franek eta ipuiak direna; eguzkia, itsasoa, mendiak,
txoriak, loreak eta haize ederra direna.

Ba dakite... Ba dakite, bai, baina ez dituzte
haintzat eta ontzat hartzen. Ez dute hortarako as-
tirik, ez gogorik. Lanez, arduraz, jolasez, kezka-
z, gezurrez, beldurrez, haragiz, janariz, edariz, autoz,
telebizioz, izperringiz, aldizkariz, kez, kalez, kalman-
tez, drogaz, anuntzioz, gogorkeriaz, norberekeriaz,
txakurkeriaz, eta beste «keria» askoz zamaturik bizi
dira.

«Ni, neu
izan nabirik.
Zu, zeu
izan nabirik.
Gu, geu
izan ezinik.»

Beterik bizi dira, eta hutsik. Ezinegonez, arineketan, kokorroturik, gaixoturik, erotuta, itota... Bizi ezinik bizi dira, gizontasuna ta andretasuna galtzeko arriskuan, elkar ikusi ezinik, elkar joka, elkar jaten, elkar hiltzen... Ekidazuar errukarriak! Ene errukarria! Ai ene!

Nork du errua edo nortzuk? Ba ote da honez-kero ihesbiderik altzeiruzko sare izugarri hontatik irtetzeko...? Bestelan, «madarikatua bedi jaio nintzen eguna! Ez bedi bedeinkatua amak egin ninduen eguna! Madarikatua bedi «seme bat jaio zaizu» esanez nire aitari poz haundi bat eman ziona! Izan bedi halakoa Jaunak damurik gabe abarrikatu dituen irien antzekoa! Garraxiak goizean eta orrobiak eguerdian adi bitza, amasabelean hil ez ninduelako! Orduan nire ama hilobi izan zitekean, beti betiko haurduntza batean... Zergaitik, bada, irten nintzen amasabeletik? Nire egunak igarotzen ahalkez ikusi ta nahigabea ta atsekabea ezagutzeko ote...?»

Barka ezaidazu, baina asazkaldi on baten premina haundian egon naiz.

Egunez aterri egin da baina, euria da orain. Gizonetzko, andrazko ta umezko, danak batean eta nahastean, karroetara sartu dira ijitoak, eta ohean dagoz orain, danak batean eta nahastean, txorikumak

abian bezala. Txakurrak karropetan dagoz, eta euri-tan zaldiak eta astoak. Sua itzali egin da.

Zarra zarra da euria, eta euri tanta saltularien hotsa bakarrik entzuten da: hots aldakaitza, konpasezkoa, metalezkoa, alditasua, berdina ta ezberdina, betiko hots ezaguna.

Ijitoen karroetako Iona gainean tarrapataka egiten dute tantak, eta itoginak txalaparta jotzen du.

Gorosti orrietan, ordea, (Donostian Donosti, gorostian gorosti) idazten ari dira euri tantak, eta mandatu bat bidaltzen diote Morse-ren hizkuntzan nonbaiten dagoen norbaiti.

Hots berri bat jaio da: errekatxoek hotsa. Eta behin negarrez, behin parrez, kanta kantari kantore, ijitoen belarriak eta bihotzak nekarazten ari da.

Ba dator ura, ijitoen etsai gaiztoa. Ba doa ura, bere bidean doa, mila urte igarota ere ura bere bidean: itsasotik lainetara, lainoetatik lurrera, lurretik itsasora, itsasotik... Etengabeko joan etorria.

Haizea atera du. Eta sorgin haizeak, intzirika eta zurrunbiloka, bere besartean hartzen ditu euri pinpilinpauzak, eta ijitoen karroetara sartzen ditu.

Jaiki egin da ijito bat, eta bere jauregiko teilatua konpontzera doa. Baina alperrik. Konpontzen ahalegindu arren lehen baino txarrago uzten du teilatua.

—Lehen baino ur gehiago sartzen duk orain — esaten dio emazteak.

—Ta zer egitea nahi dun, bada?

—Etzekiat, ba... Lehen bezala utzi, gutxienez.

—Hator, konpondu ezan heuk!

—Nik ez zekiat konpontzen.

Euri asko egiten duenean, elizpera joaten dira ijitoak, eta haraxe joan beharko dute gaur ere. Bes-tela...

*«Palazio eder bat
aitzaren gainean.*

*Ez da haizerik sartzen, maitea,
ez dabilenean;
ez da euririk sartzen, maitea,
aterri denean.»*

Trumoiaren hots zurrunga luze burrunbari bat entzuten da orain. Argitan jartzen dute tximistak Ekidazu. Haizeak ere garraxi penagarriak egiten ditu. Euria zoratu egin da, ta dantza zoro parregarriak egiten ari da. Itsasoaren orroak ere entzuten dira. Ortzea noiz eroriko dago. Dar dar Ekidazu osoa. Izugarria, benetan, bat bateko ekaitz hau!

—Zer da hau? — galdetzen du ijito batek.

—Lur-ikararen bat? — galdetzen du beste batek.

—Ekaitza. Ekaitza da. Goazen elizpera arin — ijito zaharrak.

Ortzea erori egin da. Lehertu egin da ekaitza. Eta ekaitzaren haize ta ur zoroek dana hondatzen dute.

Lainoak, telebisio antenak, tximiniak, teilak, kristalak, orbelak, eta egaberak eta antzarrak hegaz egiten dute haize erauntsi haserre amorratuaren kolkoan. Etxeak eta zuhaitzak ere egaz egin nahi dute.

Euria uholde bihurtu da, eta harriak, lurrak, oholak, egurrak, zotzak, lastoak, paperak, arrainak, ijitoen karroak, astoak, eta ijitoak igeri egiten dute uholde haserre amorratuaren kolkoan. Etxeak eta zuhaitzak ere igeri egin nahi dute...

Bizkortu egin da, antza, gure MARI. Ekaitz izugarri hau hola, bat batean, sortzeko..., sendatu edo egin behar. Baina zergaitik ote da haserre? Ekidazuarrakaitik? Ekidazuarrak diruzale alper ta ezjakin batzuk direla esan dit, gaur goizean, esan; eta errua ez dutela besteok bakarrik, baizik eta ekidazuarek berak ere ba dutela.

—Baina, ama, — ihardetsi diot, ekidazuarren alde eginez — hik ba dakin zer gertatu den hemen ta zergaitik...

—Bai, ba zekiat dana. Baina akiakula, aitzaki, ez-tabaida ta negarrez ez duk deus ere lortzen. Egin egin behar duk hemen, egin. Izatea izanez zaindu ezkerro, ez duk inoiz ere ezer usteltzen, eta usteltzen edo endekatzen ez den herri, beti izango duk herri, naiz ta aurrean erabili.

—Baina ez igorri ekaitzik, ama.

—Egualdi ona ekaitzean ernaritzen duk, eta udaberria neguan. Ekaitza ez duk iraunkorra.

*«Ekaitzak, ekaitzak
ostoa damazki,
zuhaitzak larruturik
Negarra, negarra,
heriotza usaia
inguruan utzirik.*

*Gure basoko zuhaitz leborrak
oraindik irauten dute.
Lurraren babesak emango die
itxaropenezko bizitza.*

*Ekaitza, ekaitza!
Zure indarra
ez da iraunkorra.
Udaberria etorriko da;
berarekin loreak.*

*Bizitza berri bat etorriko da;
lebortuko dira malakoak.
Haize lehunak lastanduko ditu
gure arpegi penatuak...»*

Udaberria laister etorriko da baina, ekaitzaren bihotzean nago orain taupadaka, alda-maldaka, albo-alboka, zabuka, kulunkan, zalantzan, Amaiarik gabe oraindino. Non ote da? Ba ahal dakizu zuk non dagoen? Bai, zu ere Ekidazun egon zara gaur... Ikusi ahal duzu? Hilda jaio da haurra ala bizirik? Zazpikia ahal da? Ez? Ume eder bat? Bai...?

Dena dela, geroke geroaren geroak esango dit.
Ohera noa orain lo pizka bat egitera.
Gaueko hamabiak dira elizako erlojuan.

ETORBIDEAN KULTURA

ETOR Esku-liburuak - San Sebastián - Ap. 193

1971

1. Orixe. *Jainkoaren billa*
2. Gotzon M. Garate. *Marxen Marxismoa*
3. Patxi Altuna. *Euskal Aditza. Batua?... Baturakoa*
4. Xabier Azurmendi. *Izatearen Malura*
5. Federiko Zabala. *Euskal Herriaren Historia (1. Lur Ekonomia)*
6. Gurutz Ansola. *Euskal Herriko Ekonomiaz (1955-1967)*
7. Anjel Lertxundi. *Ajea du Urturik*
8. *Isolottoko Katekima*
9. Mikel Ugalde. *Langileria historian zehar (1. Bigarren Internazionala arte)*
10. Benantxio Otaegi. *Lehen Gizarteak*

1972

11. Gotzon Garate. *Marx eta Nazioa*
12. Larresoro. *Hizkuntza eta Pentsakera*
13. Xabier Mendiguren. *Europako Ezker Berria*
14. *Mitxelena-ren Idazlan Hautatuak*
15. Gorka Trintxerpe. *Zorion Baten Zainak*
16. Mikel Lasa. *Nobela Berria Hego-Amerikan*
17. Siadeco. *Industria herri baten azterketa*

18. Kaxildo Alkorta. *Giza Zirriborhoa*
19. Mitxelena. *Zenbait Hitzaldi*
20. Elkar lanean. *Pío Baroja*

1973

- S. Onaindia. *Euskal Literatura. I*
21. Mikel Zarate. *Haurgintza minetan*

Argitaratzekoak:

- S. Onaindia. *Euskal Literatura II (Inpr.)*
- Martin Ugalde. *Iputiñak*
- J. Julian Bakedano. *Euskal Erria eta zinea*
- Juan Mari Lekuona. *(Euskal arima)*

KIMU saila:

1. Joshe Erzibengoa-Patxi Ezkiaga. *Euskal Literatura I (XVI-XVII)*

ESKU-LIBURUETATIK KANPORA:

Sergio Bigatello. *Seksu-Ezibidea*
Iñaki Arrarte. *Adiztegia*

Tintin-en gertaera arrigarriak:
Tintin Ameriketean (agortua)
Ottokar-en errege-makilla
Tornasol arazoa

Argitaratzekoak:

Iñigo Agirre. *(Euskal Erriko Geografia)*
Jose Luis Iriarte. *Euskal kirolak*

Ikastoletarako:

Irakurgaiak 1